

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse instituut

Ahti Olesk
EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS JA
LIHTMENETLUSED

Magistritöö

Juhendaja: Eerik Kergandberg (Ph.D.)

Tallinn 2013

Olen koostanud käesoleva magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor Ahti Olesk

“.....”.....2013

Kaitsmisele lubatud “.....”.....2013

Kaitsmiskomisjoni esimees

SISUKORD

SISUKORD	3
SISSEJUHATUS.....	4
1 ERIMENETLUSED	7
1.1 ERIMENETLUSTE OLEMUS	8
1.2 OPORTUNITEEDI PRINTSIIP SAKSA, VENE JA SOOME ÕIGUSES	9
2 EHTSAD ERIMENETLUSED EHK LIHTMENETLUSED	12
2.1 MENETLUSPRAKTIKA ÜLEVAADE.....	12
2.2 KRIMINAALMENETLUSE KÄIVITAMISE PRINTSIIBI KEHTIVUS EHTSATES ERIMENETLUSTES	17
2.3 KRIMINAALMENETLUSE KULGEMISE PRINTSIIBI KEHTIVUS EHTSATES ERIMENETLUSTES	22
2.4 KRIMINAALMENETLUST TAGAVA PRINTSIIBI KEHTIVUS EHTSATES ERIMENETLUSTES	49
KOKKUVÕTE.....	56
SUMMARY	62
Kasutatud kirjandus.....	69
Kasutatud kohtupraktika.....	71
Kasutatud normatiivmaterjalid	75
Kasutatud internetimaterjal	75
LISA 1 Ülevaade kohtulahenditest.....	77

SISSEJUHATUS

Mõistmaks ühe riigi olemust ja selles toimuvat, tulevad endale esmalt mõistetavaks teha selle riigi ajaloolis-poliitilised kogemused^{*1}, seejärel pöörduda riigi ülesehituse ja seadusandluse poole. Viimane on oluline, sest hästi korraldatud ühiskond on ühiskond, mida tõhusalt reguleerib avalik õigluskontseptsioon.^{*2}

Iga riigi põhiseaduses ilmneb riigi seos põhiõigustega sõltumata riigi arenguetapist. Põhiseadus ja sellega kooskõlas vastu võetud seadused ja muud õigusaktid on määratud aga looma korrapära ja stabiilsust ühiskonnas.^{*3} Selline olukorda on täiesti loomulik ja mõistetav, sest igas ühiskonnas on alati midagi sellist, mis on paljudele omaseks saanud ja on ka ühiskonnas alati midagi sellist, mis garanteerib laiaulatusliku konsensuse.^{*4} Konsensus pole alati absoluutne, sest tahes-tahtmata tuleb arvestada ka situatsioonidega, kus konsensust pole kas saavutatud või pole üldse saavutatav, sest paraku on tänapäevased õiguskorrad keerulised juriidilised süsteemid, milledesse on kätketud tuhandeid ja tuhandeid õigusnorme^{*5} ja nende mõistmine võib osutuda keeruliseks.

Jättes üldised õiguskorrad kõrvale, pöördub autor töö eesmärgist lähtuvalt kriminaalkohtumenetluse poole ja leiab sealt kaks põhilist eesmärki: süüdistatav süütu tuleb õigeks mõista ja süüdlane tuleb süüdi mõista. Nimetatud eesmärkide vahel võib esineda pingeid ja nende esinemise korral esimene eesmärk on alati suurema kaaluga. Pingetest väljatulemiseks on ka seaduseandja otsinud pidevalt uusi võimalusi ning on lisanud täna Eestis kehtivasse kriminaalmenetlusmudelisse, võistleva kriminaalmenetluse elemente.^{*6}

Täna kehtiva kriminaalmenetluse olemus on aga idee tasandil ära määratud printsiipidega, milledestpõhiseaduslikku järku kuulub neist vaid suurem osa, seega mitte kõik. Selline määratlus peaks tagama põhiõiguste optimaalse kaitse riigis tervikuna. Üldtuntud on arusaam, et kriminaalmenetluse õigus on vastava riigi põhiõiguste

1 Я. Ноусайнен. Конституция Финляндии. Система правления Финляндии: От смешанной формы правления к парламентарной. – М.: Вामмала, 2001.- 6 с.

2 J. Rawls. Õigus kui ausameelsus. Taasesitus II. – Akadeemia, 8, 2010, lk. 1391.

3 RKPJKo 30.09.1994, III-4/1-5/94. - RT I 1994, 80, 1159.

4 R. Narits. Jurisprudenti põhijoontest. Juridica 1995/9, lk 379

5 R. Narits. Õiguse metodoloogia I. Tallinn: Juura 1997, lk 46.

6 U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Kirjastus Juura 2012, lk 19.

tagatuse „seismograaf“. Kuna eeskätt kriminaalmenetluse käigus leiavad aset enim aktsepteeritavad põhiõiguste riived, siis omamoodi vastukaaluks peavad just kriminaalmenetlusõiguses olema väga täpselt ja kaalutult paigas ka põhiõiguste riive lubatavuse reeglid. Arvestada tuleb aga ka olukorda, kus tänane kriminaalmenetlus ei ole enam olemuselt universaalne, sest lisaks üldmenetlusele on selles ka mitmeid erimenetlusi. Erimenetluste kataloog ei ole küll lõplik, kuid sealt on võimalik leida terve peatüki võistleva kriminaalmenetluse elemente sisaldavaid, ehtsaid erimenetlusi.^{*7}

Eelpool väljatoodu esitab paratamatult küsimuse, et kas põhiõigused ja kriminaalmenetluse põhiseaduslikud põhimõtted on mõeldud ainult üldmenetluste tarbeks või kehtivad need ka mingis osas erimenetlustele ja kui põhiõigused ja kriminaalmenetluse põhiseaduslikud põhimõtted kehtivad ka erimenetlustele, siis millises ulatuses võib neid vältimatult piirata?

Autor seab eelpool esitatud küsimustele vastuste leidmise, käesoleva töö peaesmärgiks. Eesmärgi lahendamiseks jaotab autor käesoleva töö peatükkideks. Esimeses peatükis esitab autor kataloogi kriminaalmenetluse diferentseerimise tulemustesti ehk erimenetluste kataloogi. Teises peatükis leiavad käsitlemist, seonduvalt käesoleva töö eesmärgist, ainult ehtsad erimenetlused. Antud peatükis annab autor esmalt lühiülevaate ehtsate erimenetluste kasutusest praktikas, seejärel analüüsib autor struktureeritult igat ehtsat erimenetluse liiki. Analüüsi struktuuri aluseks võtab autor kriminaalmenetluse printsiipide (edaspidi: printsiip) süstematiseeritud struktuuri.

Analüüsi käigus esitab autor need peamised olukorrad, kus põhiõigusi ja kriminaalmenetluse põhiseaduslikke printsiipe vältimatult, kas piiratakse või võidakse piirata. Printsiibid leiavad käsitlemist ja peamiselt õigusteoreetiliste seisukohtade kaudu. Printsiipe on õigusteoorias, nii siseriiklikult kui välisallikate kaudu, põhjalikult sisustatud, kuid ehtsate erimenetluste osa on meie õigusteoorias leidnud vähem kajastamist. Selleks, et aga kontrollida printsiipide kehtivust ehtsate erimenetluste osas ja tuua välja võimalikud riived, kasutab autor, nii ehtsate erimenetluste olemuse

7 E. Kergandberg. Üldmenetluse ja erimenetluse vaheline pinge Eesti tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. *Juridica* 2012/VIII, lk 581.

avardamiseks kui ka kehtivuse kontrolliks, just printsiipide üldseisukohti ja toob välja nii üldmenetlustele kui ka ehtsatele erimenetlustele omased tunnused kui ka ehtsate erimenetluste erisused. Käesolevas töös kasutab autor, analüüsi läbiviimiseks ka Riigikohtu lahendeid ja rahvusvahelise õiguse seisukohti ja seda selleks, et esitatut kas selgitada või kindlustada. Rahvusvahelise õiguse seisukohti esitab autor peamiselt läbi Euroopa Inimõiguste Konventsiooni ja sellega seonduvalt Euroopa Inimõiguste Kohtulahendite.

Põhjuse, kasutamaks Euroopa inimõiguste konventsiooni ja rahvusvahelist kohutu abi, annab meile teadmine, et konventsioon on läbinud pika ajaloolise arutelu ja saavutanud seeläbi põhjaliku konsensuse inimõiguste tõhusamal kaitsel.^{*8} Teiseks on konventsioon täna Eestile siduv ja käsitletav välislepinguna ja kolmandaks on Euroopa Inimõiguste Konventsiooni keskne roll olla täna, inimõiguste valdkonnas, „Euroopa avaliku korra konstitutsiooniline instrument“.^{*9}

8 M. Janis, R. Kay, A. Bradley. *European Human Rights Law. Text and Materials. Second Edition.* Oxford, New York: Oxford University Press 2000, lk 64.

9 J. Laffranque. *Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles.* Tallinn: Juura 2006, lk 325; vaata ka: EIKo 30.06.2005, 45036/98, p 149-165, *Bosphorus Hava Yollari Turizm vs. Ireland.*

1 ERIMENETLUSED

Sissejuhatuses esitles autor seisukohta, et tänane kriminaalmenetlus ei ole enam olemuselt universaalne, sest lisaks üldmenetlusele on selles ka mitmeid erimenetlusi. Selline kriminaalmenetluse diferentseeritus raskendab aga kriminaalmenetluse universaalset defineerimist ja universaalsete eesmärkide ning ülesannete määratlemist.^{*10}

Probleem seisneb autori arvates siin selles, et kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku väljatöötamisel arvestati seadustiku struktuuri kujundamisel ja üldosa sätete formuleerimisel, üldmenetlusi. Samas sisaldab aga seadustik erimenetlusi, milliste olemus, eesmärgid ja ülesandeid on üldmenetlustega võrreldes sootuks erinevad.^{*11}

Käesoleval ajal võib erimenetlusteks nimetada aga juba selliseid suhteliselt terviklikke ja iseseisvaid menetlustoimingute süsteeme, mis on suunatud kas mingi kriminaalasja kui terviku lahendamisele üldmenetlusest kokkuleppeliselt hälbival viisil (nimetagem neid tinglikult ehtsateks erimenetlusteks) või mille raames viibitakse kõrvalteel ja lahendatakse mingit kriminaal menetluse kontekstis tõusvat üksikküsimust (mitteehtsad erimenetlused). Eesti tänases kriminaalmenetluses saab eristada järgmisi erimenetlusi:

1. KrMS 9. peatükis sätestatud lihtmenetlused (lühimenetlus, kokkuleppemenetlus, käskmenetlus ja kiirmenetlus), kui meie ainsad ehtsad erimenetlused;
2. KrMS 8. peatüki 5. jaos sätestatud uurimiskaebemenetlus;
3. KrMS §-des 207 ja 208 sätestatud nn süüdistuskohustus menetlus, millesse seadusandja on 01.09.2011 jõustunud KrMS § 208 lg 1 uue teksti näol sulatanud sisuliselt veel ühe, nn lõpetamiskohustusmenetluse (võimalus vaidlustada ringkonnakohtus § 205² alusel menetluse mõistliku aja möödumise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamata jätmist);
4. KrMS 14. peatükis sätestatud süüdistusakti koostamise ja teatud menetlustoimingute tegemise erimenetlus põhiseaduses loetletud ametiisikute suhtes (nn VIP-menetlus);
5. menetlus alaealiste kriminaalasjades (17. ptk pluss KrMS mitmed erinormid, nt § 290);

¹⁰ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 1, komm 3, lk 34-35.

¹¹ Op. cit., § 1, komm 3, lk 34-35.

6. KrMS 16. peatükis sätestatud psühhiaatrilise sundravi kohaldamise menetlus;
7. KrMS 19. peatükis sätestatud kriminaal menetlus alane rahvusvaheline koostöö kui kompleksne erimenetlus.^{*12}

1.1 ERIMENETLUSTE OLEMUS

Mõistmaks erimenetluste kohta meie õigusruumis tuleb pöörduda oportuuniteedi- ehk otstarbekuse printsiibi juurde. Oportuuniteediprintsiip on käsitletav avalik-õiguslikes kohtumenetlustes erandi kehtestajana lähtudes täismahulise kohtumenetluse ehk kohustuslikkuse põhimõttest ja sellise printsiibi kehtimist võib käsitleda ka kui riigi nõusolekut hälbida teatud juhtudel täiemahulisest kohtumenetlusest.^{*13}

Sellise hälbiva käitumise lubatavust on võimalik leida juba PS-sest. PS § 22 lg 3 sätestab, et kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu. Tulenevalt põhiõiguse ladinakeelsest tähendusest nimetatakse seda *nemo tenetur se ipsum accusare* põhimõtteks.^{*14} Antud põhimõtte riive võimalus on riigi poolt ette nähtud ja seda just lihtsustatud menetluste puhul, mille käigus oma süüd tunnistavatele süüdistatavatele pakutakse teatud soodustusi. Nendeks soodustusteks võiks olla kiirem menetlus, teatud kuritegude menetlemata jätmine, normidega võrreldes kergemat karistust jne.^{*15}

Põhjused, miks oportuuniteedi- ehk otstarbekuse printsiipi järjest enam kasutatakse tulenevad:

- menetlusökonomiapõhimõttest ehk piiratud ressursside ratsionaalsest kasutamisest;
- tegemist on alternatiivsete kontrollmehhanismide kaasamisega probleemide lahendamiseks;
- sanktsioonisüsteemi paindlikumaks muutmisest ning teatud juhtudel võimalusest hoiduda karistuste kohaldamisest;
- kannatanu huvide paremast kaitsest ehk kiire ja täieliku hüvitise pakkumine;

12 E. Kergandberg. Üldmenetluse ja erimenetluse vaheline pingeline Eesti tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. *Juridica* 2012/VIII, lk 581.

13 E. Kergandberg. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Tartu: Juura 1996, lk 52.

14 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 22 komm 16, lk 235.

15 Op. cit., § 22, komm 26.3, lk 240.

- stigmatiseeriva efekti puudumisest.^{*16}

Kriminaalmenetluse kiirendamise vajalikkus tuleneb aga juba Euroopa inimõiguste konventsioonist, mis näeb ette iga üksikisiku õiguse oma kohtuasja lahendamiseks mõistliku aja jooksul, ning seda samuti ökonoomsuse printsiibist^{*17} tulenevalt. Tegemist on EIÕK artikkel 6 lõikes 1 sätestatuga. Eelneva põhjal saab autor üheselt järeldada, et oportuniteedipõhimõtet on võimalik rakendada^{*18} vaid siis kui kriminaalmenetlusega on juba alustatud.

Ooportuniteediprintsiip pole omane ainult meie riigi õigusruumile ning selle väite kinnituseks annab autor ülevaate, meiega lähedalt seotud riikide seadusandlusest, kus antud printsiipi on käsitletud.

1.2 OPORTUNITEEDI PRINTSIIP SAKSA, VENE JA SOOME ÕIGUSES

Ka Saksa kriminaalmenetluse ülesanne on selgitada välja need teod, mida loetakse kriminaalkuriteoks, leida nendele tegudele vastavad sätted oma õigusruumis ja esitada süüdistus kuritegude toimepanemisel^{*19}. Kuid lisaks eelpool väljatoodudule on Saksa kriminaalmenetluse seadustikus (edaspidi StPO)^{*20} võimalik leida ka oportuniteedi printsiipi, tuvastada seda mitmes paragrahvis. StPO § 153 sätestab, et kui teo toimepanija süü on väike ja puudub avalik huvi, võib prokuratuur igal ajal kohutu loal, kriminaalmenetluse lõpetada. Erandina kohtu luba pole vaja, kui kuriteo tagajärjed on minimaalsed ja karistus selle määramisel ei ületaks miinimumkaristust. Süüdistatava nõusolek pole oluline. StPO § 153a kohaselt võib kriminaalmenetluse lõpetada ka avaliku huvi olemasolul. See saab toimuda sellisel juhul kui on võimalik kõrvaldada avalik huvi. Avalik huvi kõrvaldatakse teatud laadi asendamise kaudu. Asendamine tähendab seda, et süüdistatavale seatakse, tema nõusolekul, kas teatud tingimused või pannakse talle peale teatud kohustused, mida ta peab siis ettemääratud tähtaja jooksul

16 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 202 komm 2.1-2.5, lk 479-480.

17 T. Ploom. Oportuniteedi- ehk otstarbekuse printsiip. *Juridica* 2000/VI, lk 373.

18 RKKKo 14.04.2010, 3-1-1-19-10, p 8.3. - RT III 2010, 17, 124.

19 A. Freckmann, T. Wegerich. *The German Legal System*. London: Sweet & Maxwell 1999, lk 180-181.

20 The German Code of Criminal Procedure. – Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28> (2.04.2012).

täitma ja milliste täitmisel avalik huvi taandub. Autor on seisukohal, et täiesti omaette võimaluse kasutada oportuuniteedi printsiipi pakub StPO § 154 ja § 154a. StPO § 154 sätestab kriminaalmenetluste lõpetamist, sõltumata menetluse seisundist ja etapist, nende süütegude või nende süütegude osade osas, mis on küll käsitletavad iseseisvate tegudena aga karistuse määramisel piisab põhiasja karistusest, et karistuse peaeesmärk oleks täidetud. StPO § 154a sätestab aga kriminaalmenetluse lõpetamist, sõltumata menetluse seisundist ja etapist, nende süütegude või süüteo osade osas, mis on käsitletavad kogumis ühe ja sama teona. Autor on seisukohal, et nii StPO § 154 ja StPO § 154a puhul on tegemist selliste lõpetamistega, kus on kas raskendatud tõendamine või pole menetlusökonoomsust arvestades, mõistlik tegeleda ebaoluliste süütegudega.

Soome kriminaalmenetluse seadustikus^{*21} (edaspidi menetluse seadustik) on oportuuniteedi printsiipi võimalik tuvastada samuti mitmes paragrahvis. Menetluse seadustiku I peatüki § 7 sätestab, et prokurör võib otsustada menetluse lõpetamise juhul, kui süüteo eest ettenähtud sanktsioon on väike ja süütegu ise on vähese tähtsusega. Lõpetamise puhul arvestatakse süüteo mõju, süülisuse astet ja teo toimepanija isikut. Kui süüteo osas puudub avalik või erahuvi, võib prokurör lisaks eeltoodule, süüdistust mitte esitada kui kohtu alla andmine ja karistamine oleks ebamõistlik ja mittevajalik. Seda arvestades süüteo toimepanija isiku ja kannatanu vahelise võimaliku kokkuleppe saavutamiseks, mille käigus hüvitatakse kahjud ja on võimalik kohaldada täiendavaid meetmeid edaspidi süüteo toimepanemise ärahoidmiseks ja süüteo mõjude kõrvaldamiseks. Ka võib prokurör avaliku huvi puudumisel loobuda varalisest nõudest kui kasu, eseme või vara väärtus on väike või kui selle nõude rahuldamine tooks kaasa põhjendamatuid kulusi. Olukord on üldjoontes sarnane Saksa õiguse seisukohtadega ja väljatoodud kriminaalmenetluse lõpetamiste alused on eelkõige menetlusökonoomsust ja tõendamiskulude leevendamist arvestavad.

Ka Vene Föderatsioonis on oportuuniteedi printsiipi võimalik tuvastada ja seda mitme seaduse koosmõjul. Vene Föderatsiooni kriminaalprotsessi koodeksi^{*22} (edaspidi protsessikoodeks) 4 peatükk sätestab kriminaalmenetluse algatamata jätmise ja lõpetamises üldpõhimõtted. Protsessikoodeksi § 25 sätestab, et kriminaalmenetluse võib

21 Criminal Procedure Act. – Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/32> (3.04.2012).

22 Уголовно-Процессуальный Кодекс Российской Федерации. – Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes/country/7> (4.04.2012).

lõpetada poolte leppimisel. Seda võib teha kas kohus või uurimisasutus prokuröri nõusolekul. Lõpeamine toimub kannatanu või tema esindaja esitatud avalduse põhjal ja rakendatakse kerge või keskmise raskusega kuritegude menetlemise puhul. Tingimusena peavad olema täidetud Vene Föderatsiooni kriminaalkodeksi^{*23} (edaspidi kriminaalkodeks) § 76 nõuded: toimunud on leppimine ja hüvitatud on kannatanule põhjustatud kahjud. Protsessikoodeksi § 28 sätestab, et kriminaalmenetluse võib lõpetada ka kahetsuse juhul. Otsuse lõpetada võib kohus, uurija juhtkonna nõusolekul või juurdleja prokuröri nõusolekul. Seda saab rakendada ainult nende kuritegude puhul, mis on väikese või keskmise raskusastmega ja kui on täidetud kriminaalkodeksi § 75 nõuete kohaselt: toime on pandud väikese või keskmise raskusega kuritegu, isik tunnistab vabatahtlikult teo toimepanemist ja aitab kaasa kuriteo uurimisele, on hüvitanud või heastanud kahjud ja kogumis ei ole enam ühiskonnale ohtlik. Täiesti eraldi on võimalus kriminaalmenetluse lõpetamine protsessikoodeksi § 28.1. järgi, mis sätestab, et kriminaalmenetluse võib lõpetada teatud maksuküsimustes, kui on tasutud täies mahus kõik maksud, tasud ja trahvid.

Lõpetades antud alapeatüki on autor siiski sunnitud meenutama, et Euroopa õigusruum on pidevas muutumises ja seoses sellega muutuvad ka õigusruumis tunnustatud üldpõhimõtted. Muutuste peamised põhjused tulenevad Euroopa enda multikultuursusest^{*24} ja olukorrast, kus järjest enam siseriiklikke õigusi liigub „globaalsete valitsuste“ kätte.^{*25} Seoses eeltooduga peame olema ka ise aktiivsed ja avatud muutustele. Avatus tähendab seda, et lisaks ümbritseva hindamisele peame pidevalt kaasajastama meie enda õigusruumi, sest kuritegevus kui sotsiaalne probleem ei kao kuhugi ja pakub samas huvi paljudele. Huvide valdkond on ääretult lai, alates kehtiva kriminaalmenetluse eesmärkidest^{*26} kuni kehtiva menetlusvormi vastu.^{*27}

23 Уголовный Кодекс Российской Федерации. - Arvutivõrgus: <http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes/country/7> (5.04.2012).

24 National Constitutions in the Era of Integration. The Nation-State Federalism and European Integration-Two Different Strategies of Diversities Accommodation? L. R. Bbasta. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International 1999, lk151.

25 J. Peel. Science and Risk Regulation in International Law. Cambridge University Press 2010, lk 34-35.

26 U. Sieber. The International Emergence of Criminal Information Law. Köln, Berlin, Bonn, München: Heymann 1992, lk 11.

27 M. G. Maxfield, E. Babbie. Research Methods for Criminal Justice and Criminology. Second Edition. West/Wadsworth 1998, lk10.

2 EHTSAD ERIMENETLUSED EHK LIHTMENETLUSED

Eelnevas peatükis esitas autor õigusteoorias enam evivat seisukohta, et kriminaalmenetluse sisemine diferentseeritus raskendab kriminaalmenetluse universaalset defineerimist ja universaalsete eesmärkide ning ülesannete määratlemist. Nõustuda tuleb autoril ka asjaoluga, et kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku väljatöötamisel arvestati ilmselt seadustiku struktuuri kujundamisel ja üldosa sätete formuleerimisel ainult üldmenetlustega. Samas sisaldab seadustik ridamisi erimenetlusi, milliste olemus, eesmärgid ja ülesandeid on üldmenetlustega võrreldes sootuks erinevad.

Käesoleval ajal võib erimenetlusteks aga nimetada juba selliseid suhteliselt terviklikke ja iseseisvaid menetlustoimingute süsteeme, mis on suunatud kas mingi kriminaalasja kui terviku lahendamisele üldmenetlusest kokkuleppeliselt hälbival viisil või mille raames viibitakse kõrvalteel ja lahendatakse mingit kriminaalmenetluse kontekstis tõusvat üksikküsimust. Tänapäevane KrMS sisaldab mitmeid menetlusi, mis võimaldab kokkuleppeliselt hälbida kriminaalasja, kui terviku, lahendamisest.

Üheks hälbiva käitumise ilminguks ongi KrMS 9. Lihtmenetlusi käsitlevas peatükis (lühimenetlus, kokkuleppemenetlus, käskmenetlus ja kiirmenetlus) on loodud üldmenetlusest eraldiseisev menetluskord ja kohaldamise alused. Menetluskorras on esitatud teatud ka tingimused, millistel juhtudel, lihtmenetlusi pole võimalik kohaldada.

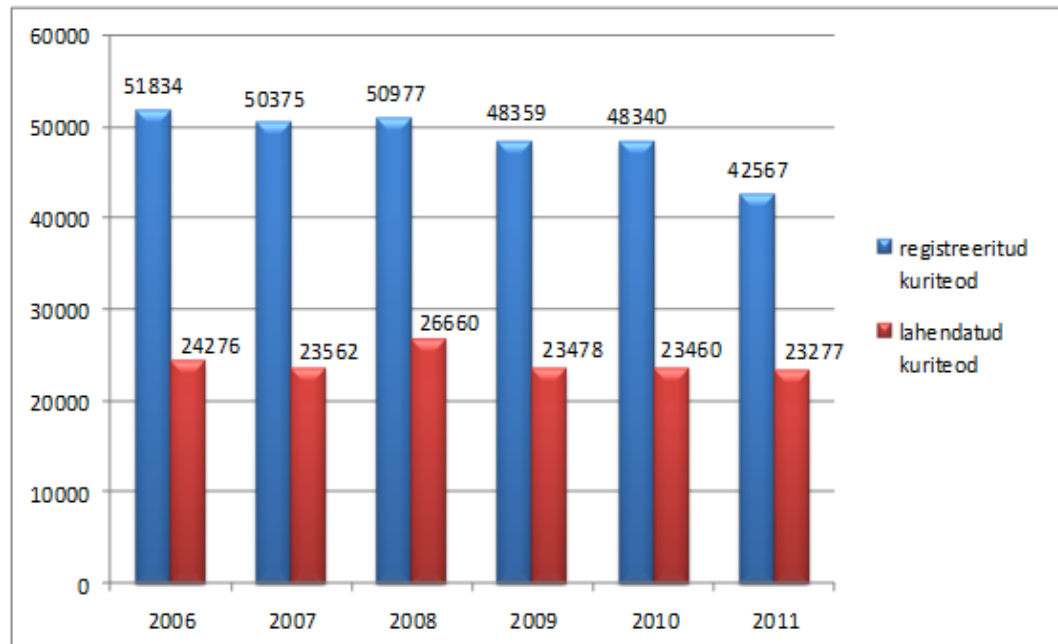
Võttes aluseks printsiipide süstematiseeritud struktuuri jagab autor järgnevad alapeatükid tinglikult kolmeks. Ta toob esmalt välja üldised riived, mis on omased kõikidele ehtsatele erimenetlustele ning lähtudes menetlusliigi erisustest, esitab täiendavalt ainult antud menetlusliigile omaseid printsiipide kehtivusi või seda riivavaid, tunnuseid. Üldise ülevaate saamiseks esitab autor esmalt ülevaate ehtsate erimenetluste kasutamise praktikast.

2.1 MENETLUSPRAKTIKA ÜLEVAATE

Menetluspraktika tulemuste kajastamisel on möödapääsmatu legaliteedi ehk kohustuslikkuse printsiibist lühiülevaate andmine, sest ilma antud printsiibita, ei saa rääkida ka ehtsa erimenetluse tekkest. KrMS § 6 sätestab, et kuriteo asjaolude ilmnemisel on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust,

ka siis kui puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui puudub alus kriminaalmenetlus lõpetada. Selleks, et mõista olukorra tõsidust, esitab autor Justiitsministeeriumi andmed, registreeritud ja lahendatud kuritegude osas, aastatel 2006-2011 (vt joonis 1).

Joonis 1. Lahendatud ja registreeritud kuritegude arv 2006-2011^{*28}

Allikas: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2011, lk 35.

Justiitministeerium loeb üldprintsipis kuritegu lahendamaks kahel juhul:

- menetlus on jooksva aasta jooksul lõpetatud (otstarbekuse seisukohast, KrMS-i §-de 201–205 alusel);
- prokuratuur on menetluse aasta jooksul kohtusse saatnud (kuriteod, mis aasta jooksul lahendatakse, võivad olla registreeritud ka varem).^{*29}

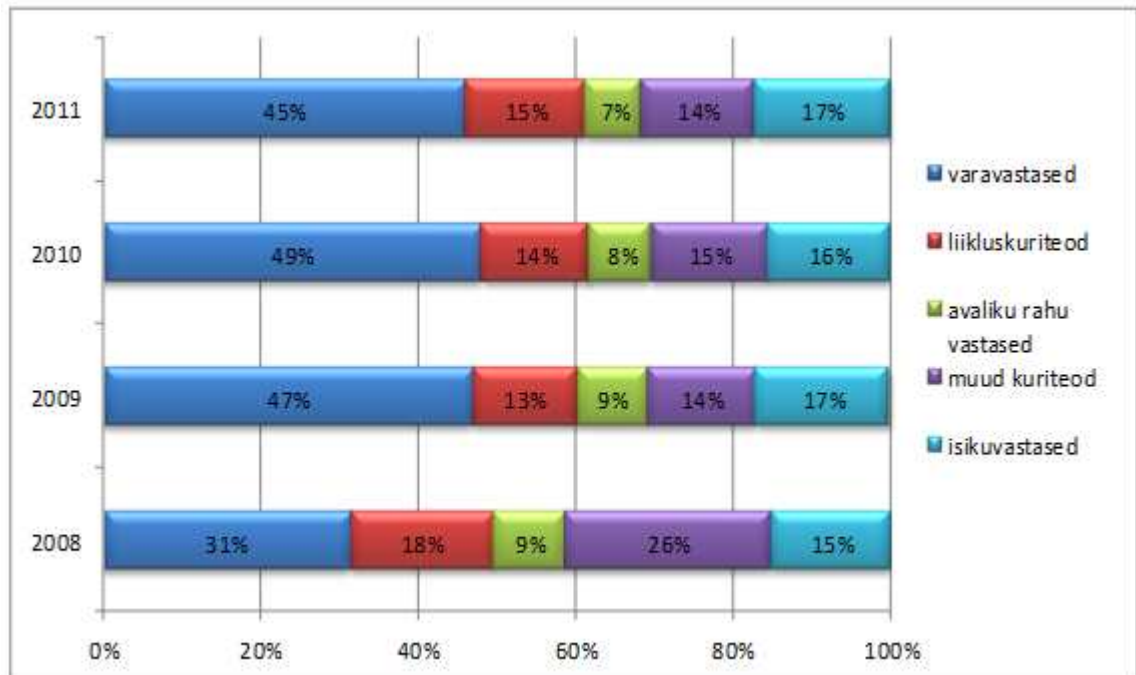
Jättes mõnevõrra kaheldavalt sisustatud „lahendatud kuritegude“ mõiste (kuidas see mõiste seondub vastavalt kas süüdi- või õigeksmõistva kohtuotsusega ja mis saab siis, kui lahendatud kuriteos isik õigeks mõistetakse ja kas siis on ikka tegemist lahendatud kuriteoga?) asjaomastele asutustele sisustada, esitab hoopis praktilisema joonise, sest

28 A. Ahven, U. Klopets, A. Leps jt. Kuritegevus Eestis 2011. - Kriminaalpoliitika uuringud 16. Justiitsministeerium: Tallinna 2012, lk 35. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57202/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf (8.10.2012).

29 A. Ahven, H. Kereme, A. Kruusement jt. Kuritegevus Eestis 2010. – Kriminaalpoliitika uuringud 15. Justiitsministeerium: Tallinn 2011, lk 29.

on praktikuna teadmisel, et lahendatud kuritegudes domineerivad ikkagi enam need kuriteod, kuhu enam panustatakse nii aega kui ka ressursi. Selle väite tõestuseks esitab autor järgnevalt joonise (vt joonis 2), mis esitleb lahendatud kuritegude struktuuri.

Joonis 2. Lahendatud kuritegude struktuur 2008–2011*³⁰

Allikas: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2011, lk 36.

Joonis kinnitab autor väidet, et lahendatud kuritegude puhul eksisteerib olukord, et paremad lahendamise tulemused saavutatakse just nendes kuritegude puhul, mis on riigi poolt üldist turvalisust arvestades, tähtsustatud ja nende lahendamisse on enam panustatud. Siin võib välja tuua just liiklus- ja isikuvastaste kuritegude lahendamise.^{*31} Ülejäänud kuritegude osas, lahendamiste arv, väheneb.

Autor lõpetab legaliteediprintsiibi edasise käsitlemise, sest see väljub käesoleva töö eesmärkidest ja pöördub tagasi ehtsate erimenetluste juurde.

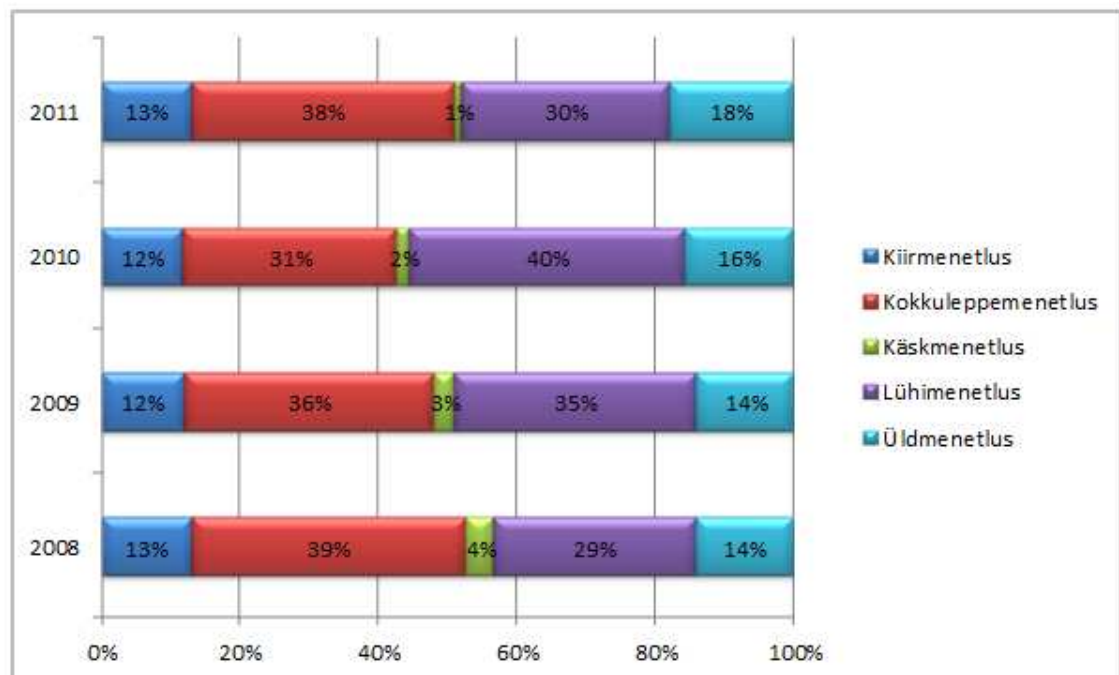
Ehtsate erimenetluste andmeid esitleb autor samuti Justiitsministeeriumi andmetele tuginedes. 2011. aasta kuritegude statistika esitab menetlusliikide osakaalud ja peamised

30 A. Ahven, U. Klopets, A. Leps jt. Kuritegevus Eestis 2011. - Kriminaalpoliitika uuringud 16. Justiitsministeerium: Tallinna 2012, lk 36. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57202/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf (8.10.2012).

31 Eesti turvalisuspoliitika põhisuundade aastani 2015 heakskiitmine. 10.06.2008 - RT I 2008, 25, 165.

muutused (vt joonis 3). Autoril on kasutada andmed aastani 2011. 2012 aasta andmeid on võimalik esitada ositi ja ei leia seoses sellega käesolevas töös käsitlemist. Täiendavalt on autoril ka kasutada, vahetult autori enda poolt koostatud ülevaade (vt lisa 1), mis on koostatud seoses kriminaalmenetluse seadustiku muutmise eelnõuga 291 SE^{*32}. Eelnõu käsitles ühe osana ründeid võimuesindaja vastu (KarS § 274 mõttes) ja esitas ettepaneku keelata antud kuriteoliigi osas, kokkuleppemenetluste kohaldamine.

Joonis 3. Kohtusse saadetud kuritegude menetlusliigiline jaotus 2008–2011^{*33}

Allikas: Justiitsministeerium: Kuritegevus Eestis 2011, lk 39.

Menetlusliikide osakaalude juures on näha, et aastate lõikes, kiirmenetluste osakaal püsib muutumatuna ja niigi marginaalne käskmenetluste osakaal väheneb veelgi. Kokkuleppemenetluste osakaal küll 2011 aastal, võrreldes 2010 aastaga, suureneb kuid jääb alla 2008 aasta taseme, lühimenetluste osakaal järjest väheneb ja üldmenetluste osakaal suureneb mõne protsendipunkti võrra. Prokuratuur ise tõlgendab seda küll kogumis menetluspraktika ühtlusutmisena ringkonnaprokuratuurides^{*34} kuid autor on arvamusel, et antud väide pole aga tõene.

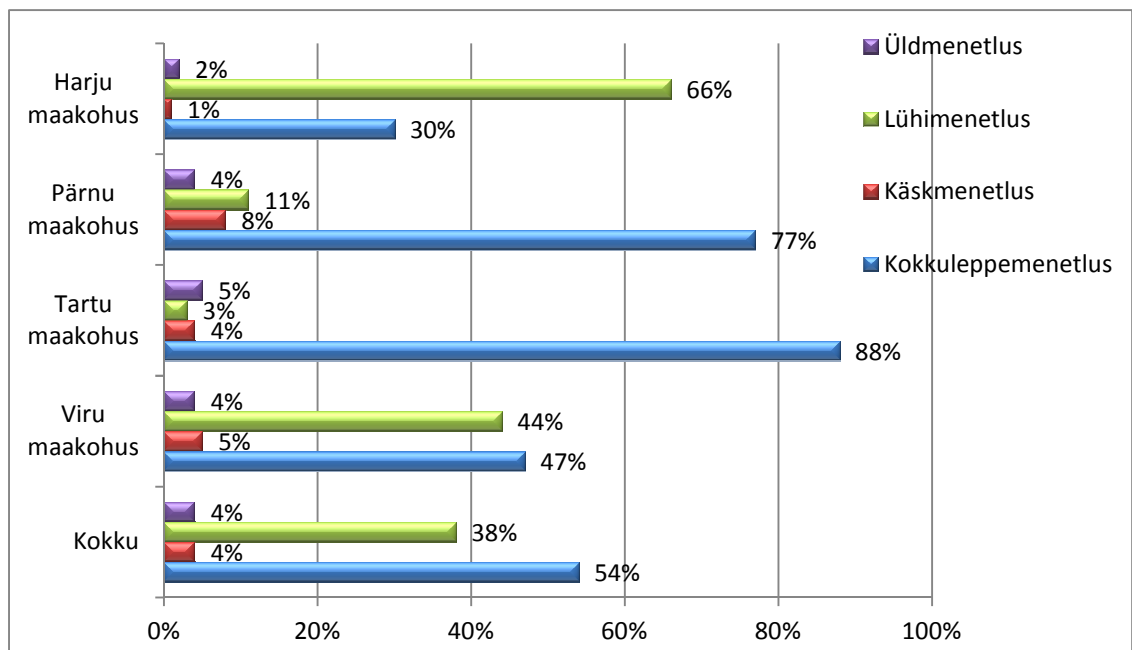
32 Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise eelnõu. – Eelnõude infosüsteem. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&nr=291SE&koosseis=12 (11.01.2013).

33 A. Ahven, U. Klopets, A. Leps jt. Kuritegevus Eestis 2011. – Kriminaalpoliitika uuringud 16. Justiitsministeerium: Tallinna 2012, lk 39. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57202/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf (8.10.2012).

34 Op. cit., lk 39.

Seda väidet kinnitab ka süüdimõistvate kohtuotsuste menetlusliigiline jaotus, maakohtute kaupa. 2011. aasta andmetel tuginedes autor väitab, et kui Tartu ja Pärnu maakohtus tehakse süüdimõistvad kohtuotsused peamiselt kokkuleppemenetluses ja Harju maakohtus lühimenetluses. Viru maakohtus tehtavad süüdimõistvatest otsustes on kokkuleppemenetlused ja lühimenetlused, esindatud võrdselt. Seda eelnenud väidet illustreerib järgnev joonis (vt joonis 4).

Joonis 4. Süüdimõistvad kohtuotsused menetlusliigiti kohtute kaupa^{*35}

Allikas: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2011, lk 40.

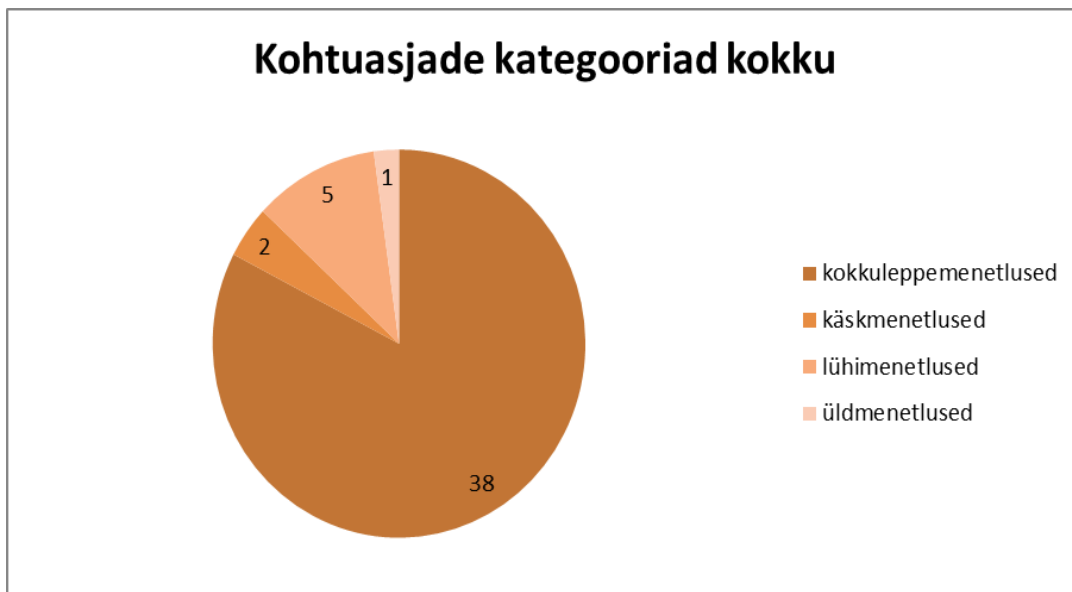
Autor on eelnevate jooniste ja autori enda poolt koostatud ülevaate põhjal seisukohal, et lihtmenetluste puhul puudub igasugune üheselt mõistetav reeglipärasus. Reaalsuses toimib täna pigem mugavus ja kätteõpitud praktika kasutamine ja seda jätkuvalt isegi avalikku diskussiooni tõstatunud valdkondades.

Selle väite kinnituseks pöördub autor lisas 1 väljatoodud kohtulahendite ülevaate juurde. Antud ülevaate koostamise vajadus tulenes asjaolust, et aastatel 2011-2012 sagesid järsult ründed võimuesindaja vastu. Selline olukord ei jäänud laiemale

35 A. Ahven, U. Klopets, A. Leps jt. Kuritegevus Eestis 2011. - Kriminaalpoliitika uuringud 16. Justiitsministeerium: Tallinna 2012, lk 40. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57202/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf (8.10.2012).

avalikkusele märkamata ja seoses sellega tunti juhtumite vastu tõsisemalt huvi. Ühe aspektina käsitleti ka karistusi. Seoses avaliku diskussiooniga esitati ka mitmeid ettepanekuid seadusemuudatuseks. Ühe sellise seadusemuudatuse kontrolliks, koostas autor ülevaate jõustunud kohtulahenditest. Seadusemuudatuse ettepanek oli keelata antud kuriteoliigi osas kokkuleppemenetluste kohaldamine. Ülevaate tulemused olid autorile üllatavad ja autor esitleb need järgneval joonisel (vt joonis 5).

Joonis 5. Ülevaade kohtulahenditest.

Allikas: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/kriminaalKohtumenetlus.html. (01-02.2013)

Ülevaatest selgub, et aastal 2012 jõustus 46 kohtuotsust, mis olid seotud tõsiste rünnetega võimuesindajate (ainult politseiametnike) vastu. Ülevaatest ilmnes, et ainult üks kohtuotsus oli tehtud üldmenetluses, ülejäänud kõik ehtsates erimenetluses ehk lihtmenetlustes. Samuti olid autori jaoks üllatavad mõistetud karistused oma väiksuses (näiteks 182,40 eurot) ja seda olukorras, kus avalikkus tundis ennast tõsiselt häirituna ja ohustatuna ning nõudis karistuste karmistamist seadusandlikul tasandil.

2.2 KRIMINAALMENETLUSE KÄIVITAMISE PRINTSIIBI KEHTIVUS EHTSATES ERIMENETLUSTES

Kohustuslikkuse ehk legaliteedi printsiibi üldpõhimõtted kehtivad lihtmenetluste puhul, autori arvates, täies mahus. Arutelu teemal, et kas tulevikus võiks oportuuniteedi põhimõte olla laiendatav ka süüteomenetluste alustamisele on tulevikus arutamist väärt, kuigi olukorras, kus kriminaalmenetlusi võib täna lõpetada lausa sisustamata

õigusmõistetega (avalik menetlushuvi, mõistlik aeg) pole autori arvates aeg, selliseks lähenemiseks, veel päris valmis.

Antud printsiibi kehtivus on seatud kahtluse alla ka hetkel menetluses oleva kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise eelnõu 295SE^{*36} käigus. Seadusemuudatuse seletuskiri selgitab, et tahetakse kaotatada KrMS-ist absoluutne legaliteedipõhimõtte teatud kuriteokoosseisude suhtes, kriminaalmenetluse alustamisel, põhjendades seda asjaoludega, et nimekirjas esitatud kuriteokoosseisude puhul on tegemist teise astme kuritegudega, mille eest on ette nähtud karistus vähemalt kuni kolm aastat vangistust ning sageli puudub antud kriminaalasjades kannatanu või tema seadusjärgse esindaja kaebus.^{*37} Autor hoiab seoses tööülesannetega, antud seaduseelnõu kulgemisega kursis, kuid on jätkuvalt, vähemalt esialgu, arvamusel, et eelnõu kaitseks esitatud argumendid ja põhjendused pole hetkel piisavalt veenvad selleks, et muuta antud printsiibi kehtivust, sest printsiibil on autori jaoks jätkuvalt rida positiivseid tunnuseid.

Neid tunnuseid tuleks esitada koostoimes PS-e ja EIÕK praktikaga. PS §-dest 14 ja 15 tulenevad põhi õigused sisaldavad endas isiku subjektiivset õigust nõuda ja riigi objektiivset kohustust tagada menetluse tõhusus. Tegemist on menetluslike põhiõigustega, mille eesmärk on avada tee isiku materiaalsete põhiõiguste teostamiseks ja tagada põhiõiguste tõhus kaitse. Algab see kohustus seadusandjast, kes on kohustatud kehtestama normid, mis piisava tõenäosusega ja piisaval määral, tagaks põhiõiguste teostumise ning kaitse.^{*38} Kaitseõigusest rääkides tuleb kohe mainida, et ühe kohtuliku kontrollimehhanismina, legaliteediprintsiibi järgimise üle, ongi seadusandja näinud ette kannatanu õiguse vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmist või lõpetamist KrMS §-des 207 ja 208 sätestatud korras. Kannatanu, keda ei rahulda prokurööri otsustus ja kes on veendunud, et tema suhtes pandi toime kuritegu, saab lähtuvalt legaliteediprintsiibist taotleda sellise menetlust lõpetava määruse kohtulikku kontrolli analoogiliselt süüdistus-kohustusmenetlust reguleerivate normidega. Kirjeldatu võimaldab tagada täitevvõimu otsustuse kohtuliku kontrollitavuse ja aitab kannatanul

36 Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. – Eelnõude infosüsteem. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&enr=291SE&koosseis=12 (30.04.2013).

37 Op. cit., kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 295SE seletuskiri, p 3.1.

38 RKÜKo 22.03.2011, 3-3-1-85-09, p 75. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222533025> (1.04.2012).

realiseerida kriminaalmenetluse seadustikus ettenähtud õigusi. Välistada ei saa aga sedagi, et kriminaalmenetluse lõpetamise määrusega võib kaasneda isiku õiguste riive, millise rikkumise kõrvaldamiseks, tal muu tõhus võimalus puudub.^{*39} Teiseks kohustab legaliteediprintsiip pädevaid ametivõime alustama kuriteo tunnuste sedastamisel kriminaalmenetlust sõltumata mistahes isiku või riigiasutuse arvamusest. Eeltoodust järeldub ühtlasi, et uurimisasutusel ja prokuratuuril puudub kuriteole viitava teabe saamisel pädevus hinnata kriminaalmenetluse alustamise otstarbekust üksikjuhtumil. Sellise lähenemisega saavutatakse kõigi asjasse puutuvate isikute võrdne ja õiglane kohtlemine.^{*40}

Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikas peab konventsiooniga liitunud riik EIÕK art 13 järgi tagama, et riigisisised õiguskaitsevahendid oleksid tõhusad nii õiguslikult, kui ka faktiliselt, tagaks nende vahendite kasutamise mõistliku aja jooksul ja nende õiguskaitsevahendite rakendamise tulemusena tehtaks otsus kaebuse kohta ning määratakse võimaliku tuvastatud rikkumise korral piisav hüvitis.^{*41}

Kokkuvõtvalt on autor seisukohal, et legaliteediprintsiibil on jätkuvalt oma täisväärtuslik koht Eesti õigussüsteemis. Antud printsiipi on kritiseeritud ja sellel on olemas puuduse, kuid just tänu nendele puuduste jäikusele, on võimalik teatud juhtudel hälbida täiemahulisest kohtumenetlusest. Ja printsiibi kriitikute rahustamiseks sobib ka järjest enam leviv arutelu teemal, et tulevikus võiks oportuuniteedipõhimõtte olla laiendatav ka süüteomenetluste alustamisele.^{*42}

Riiklikkuse printsiip leiab üldisemalt käsitlemist KrMS § 5, mis sätestab, et kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse Eesti Vabariigi nimel. Põhimõtte eesmärgiks on kohustada riiki kaitsma oma kodanikke ja annab kodanikele õiguse nõuda sellist kaitset.^{*43}

Antud põhimõtte ja eelnenud kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõtte, toimivad ühtse tervikuna ja sunnivad kriminaalmenetluse alustamist kaaludes, lähtuma

39 RKKKm 22.06.2009, 3-1-1-47-09, p 17. - RT III 2009, 36, 270.

40 RKKKo 14.04.2010, 3-1-1-19-10, p 8.2. - RT III 2010, 17, 124.

41 EIKo 26.10.2000, 30210/96,p 147-149, Kudła vs. Poland.

42 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 6, komm 4, lk 53.

43 E. Kergandberg. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Tartu: Juura 1996, lk 64.

riigikesksest mõtlemisest, et see kuidas ja kui kaua kuritegu menetletakse on siiski riigi otsustada ja kannatanu arvamus antud küsimuses ei oma tähendust. Kannatanu põhiõiguste kaitseks, kompromisse otsides on siiski sätestatud võimalus vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine KrMS § 207-208 alusel.^{*44} Riigikohtu kriminaalkolleegium on antud küsimist ka korra sisuliselt käsitletud ja asunud seisukohale, et seadusandja õiguspoliitilisi otsustuseid ei saa kriminaalmenetluse praktikas suvaliselt korrigeerida ja kuriteokaebuse puudumine välistada kriminaalmenetluse aluse olemasolu, sest KrMS §-s 5 sisalduv riiklikkuse (avaliku süüdistuse) põhimõte toimib kehtivas kriminaalmenetlusõiguses ilma erasüüdistust võimaldavate piiranguteta.^{*45}

Autor on kompromissi küsimuses, mis puudutab kriminaalmenetluse alustamata jätmist, aga eriarvamusel ja on seisukohal, et antud kompromiss pole kõige õnnestunud, sest eelkõige kriminaalmenetluse alustamata jätmine on sisutu ja ilma menetlusvormita tegevus. Praktikas on tegemist olukorraga, kus menetleja subjektiivse ja sisemise veendumise kaudu, otsustatakse menetluse alustamata jätmine. Otsuse koostamiseks tõendeid ei koguta või ei ole tõend kogutud, KrMS § 63 mõttes, või puudub kogutul taasesitluse võimalus.

Kohtumenetluse avalikkus kui ka kohtulahendi kuulutamine on kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigus, mida tohib piirata vaid otseselt põhiseaduses eneses nimetatud väärtuste kaitseks.^{*46} Kui üldmenetluste puhul saab rääkida kohtumenetluse avalikkusest ja piirangutest juba KrMS § 11 juures (kvalifitseeritud piirangud on sätestatud KrMS §-des 12 ja 13) siis erimenetluste ehk lihtmenetluste juures on avalik-süüdistusliku kohtumenetluse läbiviimine ja kehtestatud piirangud praktiliselt kasutud. Antud juhul omab suurt rolli menetlusökonomika, mille üheks eelduseks on menetlusosaliste poolt osaliselt põhiõigustest loobumine. Õigustest loobumise võimaldab hälbida ka avalik-süüdistuslikust menetlusest.

Probleem ei seisagi siin mitte puudulikes piirangutes vaid hoopis selles, kuidas

44 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 5, komm 1-2, lk 51-52.

45 RKKKo 22.09.2010, 3-1-1-60-10, p 9-10. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222527954> (11.03.2013).

46 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 11, komm 11, lk 84.

lihtmenetluste juures neid piiranguid meelevaldselt kasutatakse ja laiendatakse. Autor küll mõistab, et kuritegevus on üldises plaanis sotsiaalne nähtus^{*47} ja avalikus ning formaliseeritud kohtuistungil eksisteerib stigmatiseeriv efekt^{*48}, kuid arvestades olukorda, kus isegi menetlusosalist ehk kannatanut ei kaasata enam avalikule kohtuistungile, saab tõlgendada ilmselgelt antud printsiibi sisulise rikkumisena. Analüüsidest lihtmenetlusi selgub, et kui tegu on kokkuleppe- või käskmenetlusega, puudub üldse kohustus isikut teavitada tema asja menetlemise jõudmisest prokuratuurist kohtusse. Kohtud saavad kannatanule info alles siis, kui tehakse otsus ja juhtudel, mil see kaevatakse edasi.^{*49} Lühimenetluses kutsutakse kannatanu küll kohtuistungile KrMS § 236 lg 1 alusel, kuid KrMS § 236 lg 2 alusel ei takista kannatanu kohtuistungile ilmumine kriminaalasja kohtulikku arutamist ega tsiviilhagi läbivaatamist. KrMS § 237 lg 3 järgi saab kannatanu kohtuistungil sõna ja lg 6 alusel võib kohtunik menetlusosalisi ka küsitleda. Käskmenetluse menetluskord kannatanut eraldi üldse ei käsitle.

Taoline kannatanu erinev kaasamine kohtulikku arutamisse ja eristamine menetlusvormide vahel, on vastuvaidlematult erinev üldmenetluses toimuvast. Vajadus selliseks eristumiseks autor arvates otseselt puudub. Kui tegemist on lihtsalt vajadusega eristuda üldmenetlusest, siis küll, aga kannatanu õiguste osas vajaksid lihtmenetlused (antud printsiibi valguses) kindlasti täpsustamist ja täiendamist, et milliseid ja millises osas, põhiseaduses nimetatud väärtusi sellisel juhul ikkagi kaitstakse.

Eeltoodu alusel väidab autor kogumis, et lihtmenetluste puhul rikutakse (mitte küll oluliselt) kohtumenetluse avalikkuse põhimõtet ja seda juba menetlusosalistest alustades. Laiemast avalikkusest ei saa siin üldse rääkida, sest teave toimuvast kohtuistungist ei jõua, isegi huvi olemasolu korral, ühegi kanali kaudu avalikkuseni.

Samas oleme ise teadmises, et huvi avalikkust vapustanud või avalikku arutelusid põhjustanud süütegude puhul on jätkuvalt olemas, olemas on ka piisav kogus erinevaid võimalikke kanaleid (elektroonilised, paber kandjad jne)^{*50}, politsei ja prokuratuur

46 В.Н.Кудрявцева, В.Е.Эминова.Криминология. Издание третье,переработанное и дополненно. – М.: Юристь 2004.- 74 с.

48 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, § 202, komm 2.5, lk 480.

49 S. Espenberg, K. Espenberg, A. Ojasoon jt. Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. - Tartu Ülikool, RAKE: Tallinn 2012, lk 60. Arvutivõrgus: <http://www4.ec.ut.ee/et/rakendusuringud/teostatud-projektid> (01.11.2012).

50 A. Jokinen, N. Ollus, K. Aaromaa. Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations: Helsinki 2011, lk 269.

esitavad igapäevaselt ülevaateid toimunud sündmustest, ajakirjanikud esitavad pidevalt päringuid, kuid vaatamata kõigele eelnevale, suhtlemine avalikkusega lihtmenetluste puhul ikkagi ei toimi ja seda pelgalt menetlusvormi pärast.

2.3 KRIMINAALMENETLUSE KULGEMISE PRINTSIIBI KEHTIVUS EHTSATES ERIMENETLUSTES

Süütuse presumptsioon on käsitlemist leidnud nii rahvusvahelises õiguses kui ka meie õigusruumis. Rahvusvahelises õiguses käsitleb süütuse presumptsiooni EIÕK artikkel 6 lg 2, mis sätestab, et igauht keda süüdistatakse kuriteos, peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud. Kokkuvõtvalt on artikkel 6 ennekõike protseduuriline artikkel. Artikli esimene punkt kehtib nii tsiviil- kui kriminaalmenetluses, punktid 2 ja 3 aga ainult kriminaalmenetluses.^{*49} Samas on konventsiooni artikli 6 lõikes 2 sätestatud põhimõtted artikli 6 lõikes 1 nõutud õiglase kohtumenetluse üheks elemendiks.^{*52}

Tulles tagasi meie õigusruumi juurde leiame, et süütuse presumptsioon on leidnud käsitlemist PS § 22 lg 1-s, mis sätestab üheselt, et kedagi ei tohi käsitleda kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Süütuse presumptsioon ei ole laiendatav eraisikute omavahelisele käitumisele^{*53} ja süütuse presumptsiooni esemeline kaitseala manitseb just eeskätt süütegude otseseid menetlejaid – kohtueelset ja kohtuvälist menetlejat, prokuröri ja kohut, käituma teatud viisil ja juhinduma PS-s etteantud põhimõtet järgides.^{*54}

Liikudes edasi kahtlustatava või süüdistatav juurde, tuleb nii menetlusteooriat kui kohtupraktikat arvestades esmalt toonitada, et antud põhimõtte kaitseala lained ka juriidilistele isikutele^{*55} ja kõik kõrvaldamata kahtlused, sõlumata isikust, tõlgendatakse alati ja vaieldamatult kohtualuse kasuks^{*56}.

Süütuse presumptsiooni ja ütluste andmise sunni keelu juures on mööndud, et teatud

50 R. Maruste. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6 ja Eesti siseriiklik õigus. *Juridica* 1996/3, lk 117-127

52 EIKo 29.05.2012, 39820/08, 14942/09, p 75, Shuvalov vs. Estonia.

53 RKTko 19.02.2008, 3-2-1-145-07, p 7. - RT III 2008, 10, 75.

54 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2002, § 22 komm.6.5.1, lk 191.

55 R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. *Juridica* 2001/Eriväljaanne, lk 5-96.

56 RKÜko 22.01.1998, 3-1-1-123-97. - RT III 1998, 23, 228.

juhtudel esineb nn pööratud tõendamiskoormus, kus mingite asjaolude tõendamise kohustus võib lasuda ka süüdistataval^{*57} ja seda olukorras, kus süüdistatav või kohtualune otsustab end aktiivselt kaitsta, peab ta kas ise esitama tõendid oma väidete õigsuse kinnitamiseks või looma süüdistus-funktsiooni kandjale vähemalt reaalse võimaluse nende väidete kontrollimiseks. Kui end aktiivselt kaitsev kohtualune jätab aga esitamata oma väidete õigsust kinnitavad tõendid ega loo reaalselt võimalust nende väidete kontrollimiseks, pole alust rääkida süüdistusversiooni suhtes tekkinud kahtlustest, mida tuleks tõlgendada kohtualuse kasuks.^{*58}

Ilma põhimõtte sisusse täpsemalt laskumata tuleb nentida, et eelpool väljatoodud üldpõhimõtted on omased nii liht-kui ka üldmenetlustele. Samas on lihtmenetluste puhul oluline erinevus üldmenetlustest see, et süütuse presumptsiooni põhimõtteid on võimalik siiski eirata.

Süüdistatav võib küll keelduda menetluse keskel ütluste andmisest aga kui ta on esitatud taotluse kokkuleppemenetluse kohaldamiseks tuleb süüdistataval tunnistada end süüdi ja seda juba enne kohut. Kehtiv KrMS süü tunnistamise nõuet lihtmenetluste, s.h kokkuleppemenetluse alusena aga otseselt küll ei nimeta, kuid kriminaalmenetlusõiguse normide kohaldamine peab tagama selle, et isikut karistatakse siis ja ainult siis, kui tema poolt toime pandud tegu vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi.^{*59} Selleks, et selline süü tunnistamine saaks toimuda, toimub esmalt taotluse esitamine, seejärel toimuvad läbirääkimised ja läbirääkimiste tulemustena sõlmitakse kirjalik kokkulepe. Kokkuleppemenetluse olemusest tulenevalt on kokkuleppe sõlmimine prokuröri, süüdistatava ja tema kaitsja vahel võimalik vaid juhul, kui süüdistatav ise on selle kokkuleppega nõus. Süüdistatava nõustumine kokkuleppega tähendab ka nõustumist temale süüksarvatud kuriteo kvalifikatsiooniga, ning seeläbi nõustumist asjaoluga, et kokkuleppemenetluses tehtava süüdimõistva kohtuotsuse korral käsitatakse teda kokkuleppes märgitud kuriteo toimepanemises süüdi olevana. Seejuures ei ole oluline, et süüdistatav oleks end varasemas menetluses otsesõnu süüdi tunnistanud - kokkulepe on võimalik ka olukorras, kus süüdistatav või

57 RKKKo 10.11.2011, 3-1-1-70-11, p 8.1. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222539134> (1.04.2013).

58 RKKKo 14.12.1999, 3-1-1-112-99, p II - 2. - RT III, 2000, 2, 20.

59 RKKKo 26.09.2005, 3-1-1-79-05, p 8. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-79-05> (2.04.2013).

kahtlustatav menetluse varasemates staadiumides on eitanud oma süüd kuriteo toimepanemises. Oluline on aga, et süüdistatav oleks kokkuleppest aru saanud ja seda sõlmides oleks ta väljendanud oma tõelist tahet.^{*60} Autor ei leia eelnevale muud põhjendust, et süüdistav võtab süü omaks justkui „vaikimisi“ ja seda ainult sellisel põhjendusel, et KrMS eitab süü tunnistamist otsesõnu. Tegemist on autori arvates „õigusdemagoogiaga“, sest kui eelnevale lisada arusaam, et süüdistatav ennast süüdi ei tunnista aga nõustub kokkuleppega siis tekib paratamatul küsimus - millega ta siis nõustus ja kelle süü ta omaks võttis? Samuti tõstatub siin küsimus kaitseõiguse tagamise kohta. Mida peaks tegema kaitsja antud olukorras? Autori arvamusest ainuke lahendus on, et kaitsja nõustub kokkuleppega samuti „vaikimisi“, peale faktiliste asjaolude kui ka kohaldatava õigusega, igakülgset tutvumist.

Erinev on olukord aga teiste lihtmenetluse vormide juures. Käskmenetlus, sarnaselt kokkuleppemenetlusega, süü ülestunnistamist, autori arvamuse kohaselt, otseselt ei eelda. KrMS § 251 lg 1 sätestab käskmenetluse alused ja kui neile alustele vastavad tingimused on olemas, koostab prokurör KrMS § 252 lg 1 alusel süüdistusakti. Süüdistusakt is toob prokurör kõik olulise välja (süüdistust kinnitavad tõendid, kuriteo asjaolud, karistuse liigi, määra jne). Süüdistusakti ja kriminaalasja materjalid edastab prokurör kohtule ja koopia aktist süüdistatavale ja tema kaitsjale. Eeltoodust lähtuvalt pole süüdistataval vajadust ega kohustust anda menetluse ajal ütlusi, sest talle laienevad üldmenetlusest tulenevalt kõik süüdistatava õigused. Antud menetlusvormis on süü tõendamise, ainuisikuliselt prokuröri ülesanne. Kohus antud menetlusvormis süüdistatavat ei küsitle. Lühimenetluse vorm on antud küsimuses sarnane eelnevaga ja süü tunnistamist, üldtunnuste põhjal, ei eelda. KrMS § 233 lg 1 annavad lühimenetluse kohaldamise alused. Tegemist on menetlusvormiga, kus süüdistatava ja prokuratuuri taotlusel võib kohus kriminaalasja lahendada tunnistajaid, asjatundjaid ja eksperte välja kutsumata kriminaaltoimiku materjali põhjal. Oluline moment tuleb sisse aga KrMS § 35 lg 1-st, mis sätestab, et kui süüdistatavale on esitatud süüdistusakt kiirmenetluses või temaga on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe, võib süüdistatav tulenevalt KrMS § 234 nõuetest, esitada taotluse lühimenetluse kohaldamiseks. Autor on jätkuvalt seisukohal, et süüdistusakt ja sellega seonduv pole probleemne ja ei nõua süüdistatavalt süü tunnistamist. Küll aga kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe ja sellega seonduv

60 RKKKo 26. 09.2005, 3-1-1-79-05, p 10. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-79-05> (2.04.2013).

paratamatus tunnistada end süüdi enne kohut on autor arvates jätkuvalt probleemkoht, sõltumata süüdistatava või mõne teise menetlusosalise valitud edasisest menetlusvormist. Erinevalt käskmenetlusest võib kohtunik lühimenetluses, tulenevalt KrMS § 237 lg 6 nõuetest, süüdistatavat küsitleda ,kuid see ei ole vastuolus antud printsiibi põhimõttega. Suhteliselt sarnane on olukord ka kiirmenetluse menetlusvormi valikul. Kiirmenetluste kohaldamise aluse sätestab KrMS § 256¹. Antud menetlusvormi puhul on oluline kiirus ja siin esitatakse taotlus menetlusvormi valikuks 48 tunni jooksul, alates isiku kuriteo toimepanemise järel kahtlustatavana ülekuulamisest või isiku kahtlustatavana kinnipidamisest. Antud menetlusvormi valikul on tõendamiskohustus jätkuvalt kas eeluurimisasutusel või prokuratuuril. Printsiibi rikkumist siin üldjoontes esineda ei saa, välja arvatud kohtumenetluse vormi valikul, tulenevalt KrMS § 256⁴ lg 4 nõuetest ja seda olukorras kui valitakse kokkuleppemenetluse reeglid.

Eelnevaga tihedalt seotuna tõstatub üles ka **ütluste andmise sunni keelu põhimõte**. PS § 22 lg 3 sätestab, et kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu. Tulenevalt põhiõiguse ladinakeelsest tähendusest nimetatakse seda *nemo tenetur se ipsum accusare* põhimõtteks.⁶¹ *Nemo tenetur se ipsum accusare* põhimõtte esemelist kaitseala on käsitletud ka Riigikohtu kriminaalkolleegium ja sätestanud, et kui uurijal on teadmine, et keegi isik teab kriminaalasjas tähtsust omavaid faktilisi asjaolusid ja on võimeline nende kohta ütlusi andma ei anna veel automaatselt võimalust selle isiku tunnistajana ülekuulamiseks. Nimelt ei tohi PS § 22 lg-s 3 sätestatud *nemo tenetur se ipsum accusare* põhimõtte kohaselt kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu, sest põhimõte on lahutamatu seotud süütuse presumptsiooniga: oma süütuse tõendamise kohustuse puudumine peab sisaldama ka vaikimise õigust. Teiseks hõlmab see põhimõte ka kriminaalmenetluse ja haldusõiguse rikkumiste menetluse tunnistajaid, keelates neid sundida ütluste andmisele enese ja oma lähedaste vastu. Määramaks kindlaks ütluste andmisest keeldumise õiguse tekkemomenti tuleb kõigepealt arvestada seda, *et nemo tenetur se ipsum accusare* kui ütluste andmisega seonduva põhiõiguse esemelise kaitseala toimest saab rääkida alles pärast seda, kui isikut on ütluste andmise eelselt kõnealuselt põhiõigusest teavitatud. Kui teavitamiskohustus on jäänud täitmata, ei saa isiku poolt antud ütlusi lugeda

61 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 22 komm 16, lk 235.

lubatavateks tõenditeks. Seetõttu tuleks kõnealust teavitamiskohustuse täitmata jätmist käsitada kriminaalmenetluse seaduse olulise rikkumisena.^{*62}

Eelpool väljatoodu kohtuotsusest toob autor välja kaks olulist aspekti: teavitamiskohustus ja õiguste selgitamine. Mõlemad aspektid omavad põhimõtte kaitseala väljaselgitamisel ääretult suurt tähtsust, sest kui teavitamiskohustust pole täidetud ja õiguste selgitamine on täidetud ainult formaalselt, pole esiteks mõtet esiteks rääkida tõendite tekkest ja teiseks, ei teki ka menetlusalusel isikul esemelist kaitseala.

KrMS-is on antud põhimõtte käsitlemist leidnud peamiselt § 34 lg 1 p 1 ja § 71. KrMS § 34 lg 1 p 1 sätestab, et kahtlustataval on õigus teada kahtlustuse sisu ja anda selle kohta ütlusi või keelduda ütluste andmisest. Siin tuleb täiendavalt üle korrata, et süü tõendamise kohustus lasub siiski uurimisasutusel ja prokuratuuril ehk siis riigil. Kahtlustatav võib aga ei pea tegema koostööd. Enne koostööle asumist tuleb kahtlustatavat teavitada tema õigusest ütlusi mitte anda. Minnes korraks tagasi eelmise alapeatüki juurde tasub meenutada võimalust ennast aktiivset kaitsta ja sellisel juhul on ütluste andmine või tõendite esitamine möödapääsmatu. Ütluste andmise kohustus tuleb päevakorda alles KrMS § 239 lg 2 juures, kus süüdistataval on kohustus kohtus rääkida tõtt ja selle kohta võetakse allkiri. Iseenesest ei oma allkiri aga mingit jõudu, sest sanktsiooni kohtus valetamise eest ettenähtud pole, seega on tegemist pigem eetilise, kui juriidilise kohustusega.^{*63} Ka on välistatud isiku karistamine selle eest, et ta esitab ametivõimudele ebaõigeid andmeid (k.a isikuandmed) eesmärgiga mitte paljastada enda poolt toime pandud kuritegu. Eelöeldu kehtib siiski niivõrd, kui võrd valetõendite esitamisega ei kaasne aktiivne tegevus teise isiku alusetuks süüstamiseks.^{*64}

Antud küsimuse juures ükski lihtmenetluse vorm ei eristu. Küsimus on pigem üldisemat laadi, kuidas käituda olukorras, kus üldmenetlustes esitatakse kahtlustatavale või süüdistatavale ettepanek, anda olulisi ütlusi oma lähedaste vastu ja pakutakse vastuteenena tema osas lihtmenetluse kohaldamist või kui kahtlustatav omab küll soovi

62 RKKKo 20.03.2002, 3-1-1-25-02, p 10. - RT III 2002, 12, 128.

63 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 293, komm 2.2.1, lk 672.

64 RKKKo 01.06.2005, 3-1-1-39-05, p 17. - RT III 2005, 21, 215.

aidata lihtmenetluses oluliselt kaasa tõendite hankimisele aga on sunnitud selleks eirama KrMS § 71 sätestatut. Kohest vastust antud küsimusele pole ja siin tuleb esmalt lähtuda põhimõttest, et prokuratuur peab esmalt ise kasutama oma kaalutusvõimalust otsustamaks, kas osutatav kaasabi ja sellisel moel saadavad tõendid on piisavalt olulised ja kui intensiivse riivega on siiski tegemist. Seetõttu peaks igasugune selline tegevus olema eriti põhjalikult kaalutud otsustuse tulemiks. Teise võimalusena ja ka võimaliku lahendina, tuleb kohtul tõendite hindamise juures hinnata sellise ettepanekute ja koostöö kaudu saadud tõendite lubatavust, lähtudes KrMS § 64 nõuetest.

Eelnevat mõtet kokku võttes, peaks kirjeldatud moel kogutud tõendi kasutamine olema lubamatu ja seda põhjendusel, et siin ei ole järgitud KrMS §-s 64 sätestatud tõendite kogumise üldtingimusi. Ka on rikutud teatud kriminaalmenetluslikke garantiisid. Näiteks PS § 22 lg-st 3 ja KrMS § 34 lg 1 p-st 1 tulenevat õigust mitte olla sunnitud aitama kaasa enda või oma lähedaste poolt toime pandud kuriteo tõendamisele. Samas vajab antud juhul kaalumist asjaolu kas eelnevalt kirjeldatud tõend üldse oma olemuslikult paigutub mõne KrMS § 63 lg-s 1 nimetatud tõendi vormi alla.^{*65}

Kokkuvõtvalt võtab autor eelneva kokku mõttega, et igaüks, kelle õiguseid riigivõimu teostamisega riivatakse, võib nõuda riive põhjuste teatavastegemist, sest üksnes siis on ta võimeline riigiga kui võrdne võrdsega suhtlema ning vajadusel olema valmis oma seaduslikke õiguseid kaitsma^{*66} ja kui riive põhjused on isikule teatavaks tehtud, ei tohiks õiguskaitsevahendeid siiski kuritarvitada. Ainukesed õiguskaitsevahendid, mis isik, kelle õiguseid riivatakse, peavad olema need, mis on seotud väidetavate rikkumistega ning mis on samal ajal kättesaadavad, tõhusad ja piisavad.^{*67}

Järgmisena analüüsib autor **kaitseõiguse printsiibi** kehtivust lihtmenetluste osas. Kiire pilguheit üldisele annab meile teadmise, et KrMS § 8 kohaselt on õiguste tagamise kohustus uurimisasutustel, prokuratuuril ja kohtul ehk KrMS § 16 lg 1 järgi menetlejatel. KrMS § 8 sätestatu võib autori arvates, tinglikult jagada kaheks^{*68}:

- esimene osa oleks üldine ja sisult avaram selgitamiskohustus (punkt 1);

65 RKKKo 10.03.2011, 3-1-1-116-10, p 8. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-116-10> (29.03.2013).

66 A. Aedmaa. Haldusakti põhjendamise kohustus. Juridica 2001/8, lk 529.

67 EIKo 6.03.2012, 59577/08, p 68, Leas vs. Estonia.

68 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 8, komm 15, lk 67-68.

- teine osa oleks sisult kitsam ja käsitleb üldisi kaitseõiguse tagamise üldpõhimõtteid (punktid 2-6).

Autori arvamuse kohaselt täna enam ei piisa pelgast selgitamisest, mis praktikas seisneb paragrahvide ettelugemisest ja allkirja võtmisest^{*69}, sest punkt 1 hõlmab üldiselt kõiki menetlustoiminguid ja KrMS § 16 lg 2 loetletud menetlusosalisi. Eeltoodus lähtuvalt oleks ennatlik eeldada, et menetlusosalistel (v.a kaitsjad) oleksid menetlejatega võrdsed eriteadmised karistusõigusest. Ka on Riigikohus erinevates lahendites rõhutanud selgitamiskohustuse täitmise olulisust just olukorras, kus ei kasuta kvalifitseeritud õigusabi.^{*70}

Autor pakub enda ühe lahendusena välja võimaluse sisustada KrMS-s eraldi sõna „selgitamine“. Selgitamise sisustamisel saab kasutada näiteks HMS § 36 sätestatud ja täiendada seda vastavalt KrMS eesmärkidele. Üks võimalikest lahendustes oleks ka tõlgendamise ja erinevate tõlgendusviiside (grammatiline, süstemaatiline, objektiiv-teleoloogiline jne) kasutuselevõtmine.

Kiire pilguheit üldisele annab meile teadmise, et kaitsja kaitsja osavõtu kohustuslikkus, lihtmenetluste osas, tuleneb ainult KrMS § 45 lg 2 sätetest, et kaitsja osavõtt kogu kriminaalmenetlusest on kohustuslik, kui kriminaalasja menetletakse kiirmenetluses. Ülejäänute menetlusvormide puhul tuleb lähtuda ainult KrMS § 45 lg 1, et kaitsja võib kriminaalmenetlusest osa võtta alates hetkest, mil isik saab kahtlustatava menetlusseisundi. Kui eelnevale lisada KrMS § 45 lg 4 sätestatu, et kaitsja osavõtt kohtumenetlusest pole enam kohustuslik teise astme kuriteo kohtulikul arutamisel kokkuleppemenetluses, kohtuotsuse kuulutamisel lihtmenetluses või lühimenetluses kohtusse saadetud kriminaalasja menetluses on eelpool väljatoodud menetlusvormide vahetegu, kohustuslikkuse ja lubatavuse piiril, täiesti mõistetamatult sisustatud.

Erinevate menetlusvormide juures on kaitsja roll ja tegevuse intensiivsus aga erinev. Kuigi KrMS ei tee kõikide lihtmenetlusvormide juures kaitsja osavõttu otsesõnu kohustuslikuks, oleks kaitsja puudumine käsitletav siiski süüdistatava või kahtlustatava menetlusõiguste olulise rikkumisena. Kokkuleppemenetluse juures ilmneb kaitsja roll

69 E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 62.

70 RKHKm 19.03.2012, 3-3-1-87-11, p 14. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-87-11> (29.03.2013)

kõige intensiivsemalt ja tema osavõtt on suisa kohustuslik alates momendist, kui esitatakse taotlus kokkuleppemenetluse kohaldamiseks. On ju kokkuleppemenetluse näol tegemist menetlusvormiga kus, kahtlustatava või süüdistatava õigusi, oluliselt vähendatakse ja tema õiguste ning kohustuste roll vajab kokkuleppega nõustumisel ilmselgelt intensiivsemat selgitamist ja ilma välise ehk kaitsja abita, pole kahtlustataval või süüdistataval, võimalik seda üheselt mõistetavalt hoomata. KrMS § 244 lg 2 kohaselt lepitakse kokku kuriteo kvalifikatsioonis, kuriteoga tekitatud kahju laadis ja suuruses ja peetakse läbirääkimisi karistuse liigi ja määra üle, mida prokurör taotleb kohtus kuriteo toimepanemise eest. Tegemist on sisuliselt läbirääkimiste objektide või objektide nimekirjaga ja ilma õigusteadmisteta, on keeluline, kui mitte võimatu seda kõike mõista.

Käskmenetluse vormi juures ilmneb kaitsja rolli intensiivsus alates sellest hetkest, kui saadakse kätte käskmenetluse süüdistusakti koopia. Siis tuleb 10 päeva jooksul koos süüdistatavaga otsustada akti ja muu kogutu põhjal otsustada, kas nõustuda süüdistusaktis väljatooduga või taodelda KrMS § 254 lg 6 kohaselt, et asja arutataks siiski edasi üldkorras. Lühimenetluse vormi juures ilmneb kaitse tegevuse intensiivsus alates taotluse esitamisest, sest tulenevalt KrMS § 234 lg 1 on sellise menetlusvormi valik kahtlustatava või süüdistatava võimalus, vähendada oluliselt oma karistust. Kiirmenetluse vormi juures on kaitsja osavõtt kohustuslik ja arvestades kiirust mida antud menetlusvorm endast eeldab on kaitsja tegevuses kogu menetluse aja. Algab see kahtlustatava ülekuulamisest ja lõpeb kohtumenetluses otsuse tegemisega.

Olemuslikult on kõik lihtmenetluse vormid kogumis, põhiõigusi ja kriminaalmenetluse põhimõtteid, intensiivselt riivavad menetlused. Seoses põhiõiguste riive intensiivsuse võimalustega tuleb antud küsimust käsitleda kahel erinevalt viisil: esimese võimalusena näeb autor kohtukontrolli tõhustamist menetluste läbiviimisel ja teise ning lõpliku lahendusena tuleks seaduseandjal tagada kahtlustatava või süüdistatava kaitseõigus igas menetlusvormis läbivalt, üheselt mõistetavalt ja seda kohustuslikus korras. Kohtu roll on alati olnud lahendada praktilisi probleeme ja probleemide lahendamine saab toimuda nii seaduste, kui muude asjaolude tõlgendamise ja kohaldamise kaudu.^{*71} Kohtukontrolli käigus tuleks kontrollida ka kaitsja motiive, sest pole harvad juhud, kus

71 L. J. Clements. European Human Rights Taking a gasp under the Convention. Sweet & Maxwell: London 1994, lk 73.

võib esineda huvide konfliktsituatsioone või on kaitsjal lihtsalt soov saada menetlusega kiirelt ühelepoole.^{*72} Seadusandja poolt menetlusvormi muutmise osas autor täpsustab, et peab vajalikuks tuua seadustesse sisse kohustuslikkuse kõikide menetlusvormide juurde, alates momendist, kui toimub lihtmenetluse vormi valik, sõltumata sellest kas selle valiku tegi menetleja või menetlusosaline ja millise menetlusvormi keegi valis. Põhjustus on ka eelnevalt välja toodud ja see on - põhiõigustest loobumine menetlusvormi valimisel.

Kaitseõiguse printsiibi jätkuks on õigusteoorias tõstatunud teravalt üles küsimus lihtmenetluste või ehtsate erimenetluste **põhiseaduslikkuse küsimus**. Riigikohtus on erimenetluste põhiseaduslikust vaagitud vaid ühel korral ja seda seoses sellega, et käskmenetluse reeglistik on vastuolus põhiseadusega osas, milles see ei taga tõhusalt kaitseõigust.^{*73}

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium 18.juuni 2010. a otsusega asjas 3-4-1-5-10 tunnistati, et käskmenetluse regulatsioon on põhiseadusega vastuolus osas, milles see ei võimalda taotleda isikul tema kohtuasja läbivaatamisel asjasse puutuvate normide põhiseadusvastaseks tunnistamist.^{*74} Eelnevat seisukohta aga muudeti juba järgmisel aastal, Riigikohtu üldkogu 12.aprilli 2011.a otsusega asjas 3-2-1-62-10. Üldkogu hinnangul sisaldub PS § 24 lõikes 5 siiski lihtsa seadusereservatsiooniga edasikaebeõigus ja PS, andes igaihele õiguse seadusega sätestatud korras tema kohta tehtud kohtuotsuse peale kõrgemalseisvate kohtule edasi kaevata ning näeb seega ette, et seadusega saab edasikaebeõigust piirata. PS § 24 lg-st 5 ei tulene isikute õigust vaidlustada eranditult kõiki kohtulahendeid ning seadusandja on pädev kohtulahendi olemusest lähtuvalt ja mõistlikele põhjustustele tuginevalt edasikaebeõigust diferentseerima.^{*75} Eeltoodu alusel ja kui lisada KrMS § 318 lg 3 sätestatu, millal apelatsiooni esitada ei saa, on autor seisukohal, et ollakse ringiga alguses tagasi.

Antud küsimuses pooldab autor küll seisukohta, et eranditult kõigi üldmenetlusväliste

72 A. Soo. Remedies against ineffectiveness of defense counsel. Juridical supervision over the performance of defense counsel in Estonian criminal proceedings. Tartu University Press 2011, lk 85-86.

73 E. Kergandberg. Üldmenetluse ja erimenetluse vaheline pingeline Eesti tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. Juridica 2012/VIII, lk 584.

74 RKPJKo 18.06.2010, 3-4-1-5-10, p 61. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-4-1-5-10> (18.03.2013).

75 RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 38. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222533655> (18.03.2013).

tunnistamist^{*76} ja pöördub antud küsimuse juurde selgitavalt tagasi õigusemõistmise üldpõhimõtete juures.

Kuid mitte ainult eelpool väljatoodu pole autori arvates ainsaks probleemiks, kus põhiõigusi piiratakse ja printsiipe rikutakse. Eelnevaga haakuv on ka järgmine erinevus üld- ja lihtmenetluste vahel ja selleks tuleb käsitleda **õigusemõistmise üldpõhimõtteid, PS § 146 alusel.**

Antud printsiibi üldiseloostuse kohaselt saab antud põhimõtte, PS § 146 lõigete alusel jagada kaheks:

- PS § 146 esimene lause ehk õigusemõistmine toimub ainult kohtu poolt võrdõiguslikkuse alusel seaduse ja kohtu ees;
- PS § 146 teine lause ehk kohtunike sõltumatus ja allumine ainult seadustele.^{*77}

PS § 146 sätestab, et õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. Võimude lahususe teooria eristab kolme iseseisvat riigivõimu osa: seadusandlikku, täidesaatvat ja kohtuvõimu. Arvestades käesoleva töö eesmärke, peatub autor ainult kohtuvõimule. PS § 146 sisaldab kolme olulist põhimõtet:

- kohtul on õigusemõistmise monopol,
- kohus on sõltumatu ja,
- õigusemõistmisel lähtub kohus demokraatlike protsesside kaudu jõustatud õigusaktidest.^{*78}

Klausel, et õigust mõistab ainult kohus tähendab see seda, et lõppastmes otsustab vaidlus küsimused kohus. On teada, et õigusemõistmise funktsioone on antud ka mõnele isikule või organile, mis ei kuulu kohtusüsteemi, võib nende isikute või organite otsuseid ikkagi vaidlustada kohtus ja mõnel juhul on seadusega ette nähtud ka kohtueelne vaidmenetlus, kuid see ei riku üldjoones kohtusse pöördumise võimalust.^{*79}

76 E. Kergandberg. Üldmenetluse ja erimenetluse vaheline pinge Eesti tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. *Juridica* 2012/VIII, lk 584-585.

77 E. Kergandberg, M. Sillaots. *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Juura 2006, lk 108

78 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 23 komm 14, lk 251.

79 Op. cit., § 146 komm 5, lk 674.

Kokkuvõtlikult tähendab see seda, et PS § 146 mõte ei seisne mitte selles, et eranditult iga õigusliku vaidluse peab lahendama kohtus, vaid koostoimes PS §-ga 15 peab see tagama, et isikul oleks võimalik oma subjektiivsete õiguste kaitseks kohtusse pöörduda.^{*80}

Kohtusüsteemi sõltumatus on õigusemõistmise oluline põhimõte, mida tagatakse erinevate õiguslike võtetega. Kõige üldisemal kujul tagab kohtusüsteemi sõltumatus võimude lahususe põhimõte, mis muudab kohtu sõltumatuks teistest võimuharudest^{*81} ja kohtute pädevuse piiritlemise lähtekohaks ikkagi vaidlusaluse õigussuhte iseloom.^{*82} Kohtusüsteemi sõltumatus eesmärk on aga tagada kohtuniku erapooletus. Erapooletuse nõudel on subjektiivsed ja objektiivsed tahud. Subjektiivne erapooletus tähendab, et kohtunikul puuduvad protsessiosalise suhtes eelarvamused ja eelhoiakud. Objektiivse erapooletuse väljaselgitamiseks tuleb kontrollida, kas kohtunikul on piisavalt tagatisi, mis välistaksid igasugused kahtlused tema erapooletuses.^{*83}

Põhimõte, et kohtunik mõistab õigust kooskõlas PS ja seadustega tähendab seda, et kohtunik kohaldab seadusi, mis on jõustatud demokraatlike protsesside kaudu. Demokraatlikult saavutatu ei pruugi küll alati väljendada enamuse tahet kuid see mida saavutatakse on saavutatud laiaulatuslikue ja vaba diskussiooni tulemusena.^{*84} Kuna riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel, siis on mõistetav, et ka kohus peab järgima sama põhimõtet. Õiguste ja vabaduste tagamiseks on oluline, et otsust langetades ei kuuletuks kohtunik täidesaatva võimu või üksikisiku taatele, vaid seadusele, mida kohaldatakse kõigi kodanike suhtes ühtviisi. Põhiseaduse nõue, et kohtunik mõistab õigust kooskõlas PS ja seadusega ei tähenda, et need õigusaktid on ainsad õiguse allikad. KrMS nimetab õigusallikatena ka muid õigusakte peale seaduse ning Riigikohtu lahendeid küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates. EL liikmeks oleku tõttu tuleb põhimõttele, et õigusemõistmisel lähtub kohus demokraatlike protsesside kaudu jõustunud seadustest

80 RKKKm 03.04.2006, 3-1-1-1-06, p 11. - RT III 2006, 12, 113.

81 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 146 komm 14, lk 676-677.

82 RKTkm 05.06.2007, 3-2-1-63-07, p 8. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-63-07> (29.03.2013).

83 U. Lõhmus. Kohtuhaldus kohtute seaduse eelnõu järgi. Juridica, 2010/II, lk 78.

84 T. Campbell, K.D. Ewing, A. Tomkins. Sceptical Essays on Human Rights. Oxford, New York: Oxford University Press 2000, lk 44.

anda avaram tõlgendus. Ühinemisel muutus EL õigussüsteem Eesti õigussüsteemi lahutamatuks osaks, mistõttu kohus on kohustatud kohaldama ka EL õigust.^{*85}

Antud printsiibi juures tuleb eelneva kokkuvõtteks ja sissejuhatavalt ehtsate erimenetluste juures nentida, et PS § 146 mõte ei seisne mitte selles, et eranditult iga õigusliku vaidluse peab lahendama kohtus, vaid koostoimes PS §-ga 15 peab see tagama, et isikul oleks võimalik oma subjektiivsete õiguste kaitseks kohtusse pöörduda.^{*86} Ilmneb see riivevõimalus kõige ilmekamalt isikute subjektiivses õiguses pöörduda kohtusse.

Siin käsitleb autor apellatsioonioigust. KrMS § 318 lg 3 sätestab üheselt, et apellatsiooni ei saa esitada:

- 1) süüdistatav lühimenetluses ja kiirmenetluses tehtud õigeksmõistva kohtuotsuse peale;
- 2) prokuratuur lühimenetluses ja kiirmenetluses tehtud süüdimõistva kohtuotsuse peale;
- 3) käskmenetluses tehtud kohtuotsuse peale;
- 4) kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõikes 4 sätestatud juhtudel.

KrMS § 318 lg 4 sätestab, et kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale võib kohtumenetluse pool esitada apellatsiooni juhul, kui tegemist on käesoleva seadustiku 9. peatüki 2. jao sätete või § 339 lõike 1 rikkumisega. Süüdistatav ja kaitsja võivad esitada kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale apellatsiooni ka juhul, kui kokkuleppes kirjeldatud tegu ei ole kuritegu, see on karistusseadustiku järgi ebaõigesti kvalifitseeritud või kui süüdistatavale on kuriteo eest mõistetud karistus, mida seadus selle eest ette ei näe.

Siin on oluline meenutada üldist apellatsioonimenetluse eesmärki ja selleks on maakohtu otsuste seaduslikkuse kontrollimine.^{*87} Kontrolli eesmärgiks on vältida eksimusi ja vigu kohtulahendites.^{*88} Samuti peab apellatsioonioigus tagama erinevate

85 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 146 komm 22-23, lk 679.

86 RKKKm 03.04.2006, 3-1-1-1-06, p 11. - RT III 2006, 12, 113.

87 RKKKm 21.04.2011, 3-1-1-17-11, p 6.2. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-17-11> (31.03.2013).

88 RKÜKo 14.04.2011, 3-2-1-60-10, p 45. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222533697> (31.03.2013).

põhiõiguste kohtus, realiseerumise^{*89} - õigus ausale ja õiglasele kohtumenetlusele, õigus kasutada oma õigusi kohtus, õigus taotleda õigusakti põhiseadusvastaseks tunnistamist.

Liikudes aga edasi üldmenetluste juurest lihtmenetluste juurde näeme, et siin on seadusandja ette näinud, kui mitte keelu, siis vähemalt apellatsiooni piirangud. Keelu ja piirangute seadmist põhjendatakse menetlusökonomikaga ehk kui piiranguid ja keelde poleks, kaotaks lihtmenetlused oma mõtte ja menetlus võiks jätkuda järgnevates kohtutasandites. Lisaks tuuakse välja põhjendus, et lihtmenetlused üldiselt, toimuvad vastastikusel kokkuleppel või nõusolekul ja keelud ning piirangud kehtivad nende menetlusosaliste osas kelle kasuks otsus tehti.^{*90} Ilma vahekokkuvõtet tegemata tuleb eelneva põhjal küsida, et milline on meie üldine õiguskultuur^{*91}, kuidas toimub selles muutunud kultuuriruumis õiguste ja vabaduste tagamine ja kas antud küsimuses pole kohus, lihtmenetluste puhul, mitte allutatud täidesaatva võimu tahte?

Eelnevad apellatsiooniõiguse keelud või piirangute põhjused, ei ole autori jaoks kuigi veenvad ja kui võrrelda, mida on asetatud kaalukaasile, siis selgub, et ühel pool on rida riivatavaid põhiõigusi ja teisel pool on loetletud arv selgitusi, millel puudub igasugune juriidiline argumentatsioon ja mõistlik põhjendus. Seaduseandja on pannud sisuliselt vastamisi põhiõigused ja menetlusökonomika ning lükanud riive korral vastutuse juskui menetlusosalise kanda. Teisisõnu, kui tahad lihtsamat menetlust - loobu oma õigustest. Samuti on eelpool väljatoodud põhjustel sisuliselt välistatud kohtu pädevus lihtmenetluses läbiviidavate kriminaalmenetluste kontrollimisele kui ka vigade ja eksimuste tuvastamine ja nende välistamine edaspidi.

Eelnevaga haakub ka oluliselt **kohtumenetluse võistlevuse printsiip**. Täismahuliste kohtuasjade lahendamisel on kohtu roll oluliselt avaram^{*92} ja printsiip saab toimida maksimaalselt võimalikus mahus üldmenetluses, kusjuures süüdistatavale on tagatud õigus enda kohtuasja lahendamisele just selles, tema õigusi kõige enam tagavas menetluses.

89 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 318, komm 2, lk 732.

90 Op. cit., komm 9.1 - 9.5.2, lk 736 - 738.

91 С.А.Котаров. Общая теория государства и права. Учебник. 7-е издание. - М.: Питер, 2004.- 358-359 с.

92 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 14, komm 4.2, lk 89.

Lihtmenetlustes aga nõustub süüdistatav ise, et antud printsiip toimib piirangutega ja osa tema võimalikest õigustest lihtsalt ei toimi.^{*93} Juhul kui süüdistatavale tagatakse maksimaalne kaitseõigus (leidis eelnevat kajastamist kaitseõiguse printsiibi juures), pole antud antud printsiibi puhul riivetest ja rikkumistest mõtet rääkida.

Eelnevate printsiipide juures ei saanud autor kuidagi minna mööda menetluses osalevatest subjektidest ja nendele omastest õigustest ja kohustustest ehk funktsioonidest. Seoses sellega käsitleb autor järgnevalt kahte erinevat menetlusosalist (kannatanu ja kahtlustatav) ja esitab küsimuse, et kas need kaks on käsitletavad võrreldavatena ja kas nende osas ei toimu sisuliselt ebavõrdset kohtlemist ja kas sellega ei rikuta **juuresoleku ja ärakuulamise printsiipi**.

Olukord, kus kannatanu ja kahtlustatav kohtuvad on kindlasti olemuslikult kannatanu kahjuks. Selle kohtumise tulemusena kistakse aga kannatanu meelevaldselt protsessi, millise kutsus esile kahtlustatav oma käitumisega ja selle protsessi edaspidine regulatsioon on seadusandja poolt kujundatud. Kui olukorra lahendamiseks valitakse lihtmenetlus, ilmnevad seadusandja poolt kehtestatud erisused, mis on kindlasti olemuslikult erinevad, kui olukorra lahendamiseks oleks valitud üldmenetlus. Lihtmenetluste kohaldamisel ja kohtulikul arutamisel leiab kannatanu käsitlemist järgnevalt:

- lühimenetluses kutsutakse kannatanu kohtuistungile KrMS § 236 lg 1 alusel. KrMS § 236 lg 2 alusel, ei takista aga kannatanu kohtuistungile mitteilmumine kriminaalasja kohtulikku arutamist ega tsiviilhagi läbivaatamist. KrMS § 237 lg 3 järgi saab kannatanu kohtuistungil sõna ja lg 6 alusel võib kohtunik kannatanut ka küsitleda;
- kokkuleppemenetluse kohta sätestab KrMS § 239 lg 2 p 4, et kokkuleppemenetlust ei kohaldata, kui sellega ei nõustu kannatanu või tsiviilkostja. Keeruliseks läheb aga olukord KrMS § 240 p 3 kohaselt, mis sätestab, et prokuratuur selgitab välja kannatanu arvamuse kokkuleppemenetluse võimalikkuse ja tsiviilhagi kohta, kui kannatanu ei ole varem kriminaalmenetluse käigus neis küsimustes oma arvamust avaldanud ning selgitab ühtlasi, et pärast

93 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 14, komm 4.1, lk 89.

kokkuleppemenetluseks antud nõusolekut ei ole kannatanul võimalik sellest hiljem enam loobuda. Süüdistataval aga sellist kohustust pole. Süüdistataval on õigus mitte nõustuda kokkuleppemenetlusega ja taotleda enda kohtuasja lahendamist üldmenetluses. Samuti on süüdistataval õigus loobuda juba sõlmitud kokkuleppest kohtuliku arutamise käigus^{*94}. Kohtulikule arutelule kannatanut ei kutsuta ja teda ka ei küsitleta;

- käskmenetluses kannatanut eraldi ei käsitleta;
- kiirmenetluses kannatanut eraldi ei käsitleta. KrMS § 256² lg 3 sätestab ainult, et kiirmenetluse vormi valikul, kannatanu arvamuse kokkuleppemenetluse võimalikkuse ja tsiviilhagi kohta võib teha juba uurimusasutus.

Tulles tagasi aga kahtlustatava või süüdistava juurde ilmneb, et lihtmenetluste menetlusvormi valikul tagavad antud menetlusvormid süüdistatavale tavapärasest kiirema menetluse võimaluse osaleda läbirääkimistes kuriteo kvalifikatsiooni, kuriteoga tekitatud kahju laadi ja suuruse üle, karistuse liigi ja määra üle ning võimaluse vähendada mõistetavat karistust ja osaleda aktiivselt kohtumenetluses. Lihtmenetlusega nõustumisel või menetlusvormi valikul, loobub süüdistatav mitmetest olulistest menetluslikest õigustest.^{*95}

Autor üldjoontes nõustub eelpool väljatooduga, et süüdistatav küll loobub lihtmenetluste käigus mitmetest olulistest menetluslikest õigustest, kuid saab vastu ka teatud eelised:

- lühimenetlusega (ka liitkaristuse mõistmisel) soostumisel karistuse vähendamise 1/3 võrra,
- kokkuleppemenetluses kauplemisruumi karistuse üle,
- käskmenetluses avaldada arvamust asja lahendamise võimalikkusest,
- kiirmenetluses on õigus avalikule kohtulikule arutamisele, õigus küsitleda või jätta küsitlemata tunnistajaid.^{*96}

Autor on arvamusel, et saadavad eelised ja loobutavad õigused ei ole kuidagi

94 RKKKo 26. 09. 2005, 3-1-1-79-05, p 10. - RT III 2005, 31, 309.

95 RKKKm 14.12.2009, 3-1-1-96-09, p 9. - RT III 2009, 60, 442.

96 U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Kirjastus Juura 2012, lk 86-87.

proportsionaalsed. Täiesti tähelepanuta jääb autori arvates asjaolu, et tegemist on siiski kuriteo toimepannud isikuga, kes kasutades ära olukorda, kus prokuratuur tegeleb järjest enam menetlusökonomikaga, räägib kaasa iseenda poolt põhjustatud kahju laadis, kahju suuruses, karistuse liigis ja karistuse määras. Täiesti eraldi ongi käsitletav ka kannatanu õiguste kaitse üldmenetlustes ja lihtmenetlustes.

Üldmenetluste puhul toimib kannatanute teavitamine täna tõrgeteta olukorras kus teatatakse, et nende asja menetlemine lõpetatakse. Samuti saadetakse kohtu poolt (kohtukutsena) kannatanutele info siis, kui nende asi on jõudnud kohtumenetlusse ning asja lahendatakse üldmenetlusena. Samas võib aga juhtuda, et kannatanu ei saa asja kohtusse jõudmisest teada kohe, vaid olulise viivitusega. Tulenevalt Eestis kehtivast kriminaalmenetluse katkematuse põhimõttest ja asjade menetlemise järjekorrast kohtutes, võib asja kohtusse saabumise ja menetluse tegeliku alguse vahele jääda kuid, mõningatel juhtudel isegi enam kui aasta. Kohtuliku arutamise planeerimiseks peab kohus tegema eelistungi, kuhu aga on kohustus kutsuda ainult prokurör ja kaitsja. Samuti puudub selge kohustus saata kannatanule kohtu alla andmise määrus.

Kui tegu on kokkuleppe- või käskmenetlusega, puudub üldse kohustus kannatanut teavitada tema asja menetlemise jõudmisest prokuratuurist kohtusse. Kohtud saavad kannatanule info vaid siis, kui tehakse otsus ja juhtudel, mil see kaevatakse edasi.^{*97}

Kui eelnevat analüüsida siis tuleb autoril väita, et lihtmenetlusega nõustumisel loobub kannatanu sisuliselt reast põhiõigustest (õigus ausale ja õiglasele kohtumenetlusele, õigus kasutada oma õigusi kohtus, õigus taotleda õigusakti põhiseadusvastaseks tunnistamist jne) ja annab sellega võimaluse ebavõrdseks kohtlemiseks, sest loovutavate õigustega luuakse süüdistatavale olukord, kus saab juurde rida õigusi ja võimalusi. Nende õiguste ja võimaluste kasutamisel aga ei lasu süüdistataval kohustust neid õigusi arvestada ja neist kinni pidada. Näitena võib siis kohe välja tuua kokkuleppest kinnipidamise, kui kannatanu ei tohi nõusolekust loobuda, siis süüdistataval sellist kohustust pole ja ta võib sisuliselt igal ajahetkel kokkuleppest taanduda. Kannatanu poolt oma õigustest loobumisele ei leia autor ühtegi mõistlikku põhjendust.

EIK on inimõigustest loobumise kehtivuse seaduslikkuse hindamiseks välja töötanud

97 S. Espenberg, K. Espenberg, A. Ojasoon jt. Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. - Tartu Ülikool, RAKE: Tallinn 2012, lk 60. Arvutivõrgus: <http://www4.ec.ut.ee/et/rakendusuuringud/teostatud-projektid> (01.11.2012).

spetsiaalse standardi. Siiski kasutab kohus standardit vaid juhtumeil, kui loobumine on teostatud avalik-õiguslikus suhtes – peamiselt kriminaalmenetluses süüdistatava poolt.^{*98} Standardi järgi peab inimõigustest loobumine olema ühemõtteline, tasakaalustatud minimaalsete kaitsemeetmetega, kooskõlas avaliku huviga ning viimase, kuid mitte vähem tähtsana: tegemist peab olema konventsiooni teksti ning mõtte järgi õigusega, millest on võimalik loobuda.^{*99}

Kui jätta süüdistatav pool kõrvale ja püüda põhiõigustest loobumist sisustada eelpool väljatooduga, siis kannatanu poolt õigustest loobumise analüüs antud standardi valguses oleks järgmine:

- ühemõttelisus ehk loobumise toimub vabatahtlikult ja kirjalikus vormis;
- tasakaalustatud minimaalsete kaitsemeetmetega ehk õiguskindluse printsiibist tulenevalt on menetlusosalistel õiguspärane ootus, et riik käitub heas usus ning tagab menetluslikes valikutes, millega kaasneb osadest garantiidest loobumine, tulenevad hüved ja omapoolsed kohustused. Garantiidest loobumise korral ei saa riik kokkulepitud tagatistest ühepoolset taganeda;^{*100}
- kooskõla avaliku huviga on vaieldav ja sisustamata, sest mõiste „avalik huvi“ on määratlemata õigusemõiste;^{*101}
- põhiõiguste nimekiri, millest kannatanu loobub, on eelnevalt välja toodud ja reaalne.

Antud standardi põhjal koostatud analüüsi tulemusena tuleb väita, et kannatanu poolt põhiõigustest loobumine toimub sisuliselt ilma igasugu garantiita ja riigipoolse vastuteeneta. Ainuke mida riigi poolt pakutakse on õiguskindlus, et riik käitub heas usus ja täidab omapoolsed lubadused. Millised, on autorile siiski teadmata. KrMS § 38 sätestab küll kannatanu õigused ja kohustused, kuid need on kohaldatavad vaid üldmenetlustes. KrMS § 38 lg 1 p 9 sätestab, et kannatanul on õigus anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks või sellest keelduda, anda arvamus süüdistuse ja

98 H. Rajamäe-Parik. Inimõigustest lepingulise loobumise seaduslikkuse standard Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kontekstis. *Juridica* 2011/VII, lk 506.

99 Op. cit., lk 517.

100 EIKo 17.09.2009, 10249/03, p 139, Scoppola vs. Italy (nr 2).

101 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 208, komm 9.3, lk 512.

karistuse ning süüdistuses nimetatud kahju suuruse ja tsiviilhagi kohta. Praktikas tähendab see aga seda, et käskmenetlustes ei ole kannatanul mingit rolli, kokkuleppemenetlustel samuti. Lühimenetlustes ei ole kannatanul, alates kohtumenetluse etapist, samuti mingit rolli ja võimalust esitada täiendavaid tõendeid.^{*102} Ainuke võimalus oma roll taastada on olukorras, kus lühimenetluses peetaval kohtuistungil ilmneb, et tsiviilkostja vastutuse üle otsustamiseks on vaja koguda täiendavaid tõendeid, peab kohus tegema KrMS § 238 lg 1 p-s 2 nimetatud lahendi, s.o tagastama kriminaaltoimiku prokuratuurile põhjusel, et kriminaaltoimiku materjalid ei ole piisavad kriminaalasja lahendamiseks lühimenetluses.^{*103} Vaatamata sellele, et kannatanu on lihtmenetluses sisuliselt ilma õigusteta, lasuvad talle kõik KrMS § 382 lg 2 kohustused. Eelpool väljatoodu põhjal ilmneb, et lihtmenetluste puhul toimub kannatanu ja kahtlustava erinev menetlusesisene kohtlemine ja sellega rikutakse oluliselt juuresoleku ja ärakuulamise printsiipi.

Mõistlik aeg printsiibina on tänu kriitikale ja siseriiklikule arendusele, osustunud üldmenetluste menetluskoormuse vähendamisel tõhusaks vahendiks. Antud printsiip toimib täna ka menetlusosaliste põhiõiguste kaitsjana, menetlejate suutmatuse tõttu menetleda kriminaalasja mõistliku aja jooksul. Antud printsiibi võiks käesoleva töö eesmärke arvestades jätta käsitlemata kuid autoripoolse väite kinnitamiseks teeb autor seda lühidalt siiski. Siseriiklik printsiibikäsitlus on alguse saanud EIK kohtulahendite kriitikast ja suuresti ka antud kohtulahendite sisustatud.

EIÕK art 6 lg 1 esimene lause sätestab, et igapähele on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis. Selleks, et süüdistatava EIÕK art 6 lg 1 esimesest lausest tulenev õigus enda kohtuasja menetlemisele mõistliku aja jooksul ei muutuks pelgalt deklaratiivseks, vaid oleks tõhusalt kaitstud, peab kohtul olema pädevus kõnealuse õiguse rikkumine kõrvaldada ja/või see rikkumine heastada.^{*104}

102 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 38 komm 1.4.3, lk 153-154.

103 RKKKo 23. 02. 2011, 3-1-1-105-10, p 7.5.6. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222532254> (1.04.2013).

104 RKKKo 18.06.2010, 3-1-43-10, p 19. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-43-10> (1.04.2012).

Menetluse kestuse mõistlikkust hinnates ei saa seda teha üldises plaanis^{*105} vaid seda tuleks teha kohtuasja eripärast lähtuvalt, võttes arvesse EIÕK loodud pretsedendiõiguses sätestatud tingimusi: kohtuasja keerukus, kaebaja tegevus, pädevate võimuorganite tegevus^{*106} ning ka seda, mis oli kaebaja jaoks vaidluses kaalul.^{*107} EIÕK otseselt mõistlikku aega küll ei defineeri aga küll annab EIÕK artikkel 13 õiguse tõhusale menetlusele enda kaitseks sätestades, et igapähele, kelle käesolevas konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, on õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks riigivõimude ees ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik. Siit tuleb edasi liikuda PS juurde.

PS § 14 sätestab, et õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Olulisel kohal on siin termin „tagama“, mis oma olemuselt on mitmetähenduslik. PS § 14 kohustab riigivõimu aga põhiõigusi tagama. Tagama kitsamas tähenduses tähendab põhiõigusega seotust, sest see, kes on kohustatud õigust tagama on eelkõige õigusega seotud. Tagamine laiemas tähenduses nõuab lisaks seotusele aktiivset tegevust.^{*108} PS § 14 teiseks funktsiooniks on sätestada üldine põhiõigus korraldusele ja menetlusele. Õigused korraldusele ja menetlusele väljendavad ideed, et õige menetlus aitab kaasa õige tulemuse saavutamisele.^{*109}

Autor on seisukohal, et PS väljatoodu on üldprintsip ja sellest arusaamise osas probleeme olla ei tohiks. Kriitikanooled toovad aga esile just tõhusa menetluse puudumise erinevates kohtutasandites ehk siis ikkagi üldmenetlustes. Riigikohtu kriminaalkollegium on 18.06.2010 asja 3-1-1-43-10 otsuses, mõistliku menetlusaega pikalt käsitlenud. Sissejuhatuseks olgu öeldud, et päris ühtset seisukohta mõistliku aja küsimuses pole ka Euroopa Inimõiguste kohtul endal. Määratlus küsimuses, kas mõistlik aeg on ületatud või mitte, saab toimuda ikkagi kaasuse põhiselt, arvestades kaasuse asjaolusid. Euroopa Inimõiguste Kohus on otsuses *Sulcas v. Leedu* leidnud, et 9 aastat kestnud kriminaalmenetlus rikub isiku õigust menetlusele mõistliku aja jooksul

105 EIKo 21.06.2005, 73270/01, p 41, *Pihlak vs. Estonia*

106 EIKo 2.12.2003, 48129/99, p 55, *Treial vs. Estonia*.

107 EIKo 8.11.2011, 54191/07, p 71, *Raudsepp vs. Estonia*

108 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 14 komm 2.3, lk 157.

109 Op. cit., § 14 komm 3, lk 157.

vaatamata sellele, et kriminaalasi on keeruline ning isik on oma käitumisega põhjustanud teatud viivitusi. Otsuses Kulik v. Poola luges inimõiguste kohus ebamõistlikult pikaks 7 aastat kestnud menetluse.^{*110} Ka on olemas veel kitsendavam seisukoht, et kriminaalajasades, mille menetlemine on kestnud juba 6 aastat, on võimalik inimõiguste kohtu praktika kohaselt tuvastada EIÕK art 6 lg 1 rikkumine.^{*111}

Selliseid erinevaid ajamääratlusi on kohtulahendites hulgaliselt aga see pole hetkel oluline. Oluline on küsimus kuidas määrata mõistliku aega. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi määrus 30.12.2008, asjas 3-4-1-12-08^{*112} sätestas, et kohtutel on kohustus lahendada menetlusaja mõistlikkuse küsimus igas menetlusstaadiumis, mitte ainult kohtuotsust tehes. Vajadusel peab kohus tuginema EIÕK-le ja selle kohaldamise praktikale, mis on kriminaalmenetlusõiguse allikas tulenevalt KrMS § 2 punktist 2. Euroopa Inimõiguste Kohtu erinevate praktikate kohaselt saab menetlusaja mõistlikkuse kulgemise alguseks lugeda järgmisi toiminguid:

- isiku esimene sisuline ülekuulamine politsei poolt,
- dokumentide võetus,
- isiku elu- ja tööruumides toimunud läbiotsimine,
- isiku vahi alla võtmine, kuupäev või aeg, millal isiku suhtes on alustatud kohtueelset menetlust ja ehkki teda ei ole vahistatud, on ta ametlikult uurimisest teada saanud ja see uurimine mõjutab teda,
- kui isikule on esitatud süüdistus,
- isiku osas koostati süüdistatavana vastutusele võtmise määruse ja ta kuulutati tagaotsitavaks ning isik oli sellest teadlik,
- hetke millal ametivõimud rakendavad isiku suhtes eksisteeriva kuriteokahtluse kohta tõendite kogumiseks meetmeid, millega sekkutakse isiku teadmata tema eraellu,
- muud ametivõimude meetmed või toimingud, mis viitavad küll üksnes kaudselt riigi poolsele kuriteokahtlusele isiku suhtes, kuid mis mõjutavad oluliselt kahtlustatava olukorda.^{*113}

¹¹⁰ RKKKo 18.06.2010, 3-1-1-43-10, p 4.2. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-43-10> (1.04.2012); vaata ka: EIKo 5.01.2010, 35624/04, p 67-71, Šulcas vs Lithuania; vaata ka: EIKo 5.01.2010, 40909/08, p 30-32, Kulik vs Poland.

¹¹¹ Op. cit., Kulik vs Poland, punkt 7.5.

¹¹² RKPJKm 30.12.2008, 3-4-1-12-08, p 22. - RT III 2009, 2, 7.

¹¹³ RKKKo 18.06.2010, 3-1-1-43-10, p 25. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-43-10> (1.04.2012).

Euroopa Inimõiguste Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tuleb aga menetlusaja mõistlikkuse pikkust hinnata järgnevate kriteeriumide järgi:

- selle olulisuse järgi, mis on kaebaja jaoks, konkreetses menetluses kaalul,^{*114}
- konkreetse kohtuasja asjaolude põhjal (kuriteo raskuse, kriminaalasja keerukusest ja mahukusest, muudest konkreetsetest asjaoludest ning sealhulgas ka menetluse senisest käigust),^{*115}
- süüdistatava ja riigivõimu käitumise järgi.^{*116}

Autor, olles tutvunud ja analüüsinud EIK kohtulahendeid, mis on olnud seotud mõistliku menetlusaja ja selle ületamisega on seisukohal, et Eesti on esitatud kriitikat tõsiselt võtnud ja 1. septembril 2011 jõustus kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt ka teiste seaduste muutmise seadus. Selle tulemusena kõrvaldas seaduseandja varasemad lüngad ja nägi ette õiguskaitsevahendid, mille kohaldamisega saab kriminaalasja arutav kohus reageerida mõistliku menetlusaja möödumisele.^{*117}

Olulisel kohal nendes muutustes on KrMS § 274¹, mis küll otseselt ei defineeri mõistlikku menetlusaega aga samas sisustab seda oluliselt. Olulisel kohal on menetlusaja mõistlikkuse hindamisel aluseks võetava perioodi algus- ja lõpppunkt^{*118}, alguspunktina on käsitletav aeg mil isiku suhtes on alustatud kohtueelset menetlust ja ta on ametlikult sellest uurimisest kas teada saanud või see mõjutab teda kuidagi^{*119} ja lõpppunktina on käsitletav pädevate ametiasutuste või seadusjõustunud kohtuotsus, mis ei ole enam edasikaevatav.^{*120}

Eelpool väljatoodu alusel võib autor julgelt väita, et mõistliku aja printsiipi pole hetkest, kui valitakse ehtsa erimenetluse menetlusvormi võimalik rikkuda. Ehtsate erimenetluste

114 RKKKo 18.06.2010, 3-1-1-43-10, p 30. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-43-10> (1.04.2012).

115 RKKKo 28.12.2009, 3-1-1-100-09, p 16 - 17. - RT III 2010, 3, 19.

116 Op. cit., punkt 17.

117 RKKKo 4.12.2011, 3-1-1-81-11, p 221-22.3. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-100-09> (1.12.2012).

118 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 274¹ komm 2.1.1, 2.1.5, lk 636.

119 RKÜKo 22.03.2011, 3-3-1-85-09, p 84. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222533025> (1.12.2012).

120 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 205², komm 2.1.5, lk 636.

juures on menetlusaeg nii õigusteoreetiliselt kui ka praktikast tulenevalt piiritletud ja sellest üle minna pole võimalik. EIK praktika kohaselt väljatoodud menetlusaja mõistlikkuse kulgemise alguseks loetletud toiminguid on omased ka ehtsatele erimenetlustele ja seoses eeltooduga lõpetab autor antud printsiibi käsitlemise.

Isikuvabaduse tagamise ja inimväärikuse austamise printsiip on sätestatud KrMS § 9-s. Sellesse paragrahvi teksti on seaduseandja koondanud järgmised põhiõigused:

- põhiõigus isikuvabadusele (PS § 20 ja 21, aga ka EIÕK art 5 ning KrMS § 9 lg-d 1 ja 2);
- piinamine, julma kohtlemise ja inimväärikust alandava kohtlemise keelu põhimõte (PS § 18 ja KrMS §9 lg 3);
- perekonna-ja muu eraelu puutumatus põhimõte (PS § 26 ja KrMS § 9 lg 4).^{*121}

Põhiõigus isikuvabadusele on Eesti põhiseaduses üks olulisemaid põhiõigusi^{*122} ja käsitleb igäihe füüsilise vabaduse kaitsest meelevaldse ehk omavolilise vahistamise või kinnipidamise eest.^{*123} PS §-s 20 sätestatud vabadusõigus pole aga piiramatu, selle eesmärk on kaitsta igäiht meelevaldse vabadusevõtmise eest. PS § 20 lg 2 loetleb juhud, millal on seaduses sätestatud korras õigus võtta vabadus.^{*124} Eelpool väljatoodu saab aga selgemaks kui selgitada, et õigus vabadusele omab sotsiaalset konteksti ja selle kaitse pole absoluutne, seevastu õigus elule on absoluutne, sest ei sõltu sotsiaalsest kontekstist.^{*125}

Antud põhiõiguse juures tuleks eristada kahte asjaolu: üks on vabadusevõtmine ja teine vabaduse piiramine. Antud tegevused erinevad üksteisest üksnes riive intensiivsuse määras.^{*126} Vabaduse võtmine peab toimuma siseriiklikus seaduses kindlaksmääratud korras ega tohi olla meelevaldne, mis tugineb omakorda õiguskindluse printsiibile - isiku jaoks peab olema ettenähtav, mis tingimustel on võimalik talt vabadust võtta.

121 E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 79.

122 RKÜKo 10.04.2012, 3-1-2-2-11, p 48. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-2-2-11> (28.03.2013).

123 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 20 kamm 1, lk 204.

124 RKÜKo 10.04.2012, 3-1-2-2-11, p 49. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-2-2-11> (28.03.2013).

125 J. Sootak. Pprotection of Fundamental Rights in Estonia Criminal Llaw. Law Review University of Tartu. Juridica International IV/1999, lk 118-119.

126 RKHKo 24.11.2005, 3-3-1-61-05, p 33. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-61-05> (28.03.2013).

Seaduses kindlaksmääratud kord eeldab seega nii materiaali- kui ka menetlusõiguses selgelt määratletud aluseid ja korda vabaduse võtmiseks^{*127} ja kui on, sõltumata eesmärgist, otsustatud vabadus võtta, tuleb eeldusel, et vabaduse võtmise puhul kaasnevad kannatused ja ebamugavus,^{*128} ikkagi valida just see alus ja kord, mis võimaldab kõige väiksemat vabadusse sekkumist.^{*129}

Piinamise, julma kohtlemise ja inimväarikust alandava kohtlemise keelu põhimõtte leiab käsitlemist ka karistusõiguses ja täpsemalt seal, kus ta tõepoolest ka aktualiseerub ja see koht on tõendite kogumise üldtingimuste juures.^{*130} KrMS § 9 lg 3 sätestab, et uurimisasutus, prokuratuur ja kohus peavad menetlusosalist kohtlema tema au teotamata ja tema inimväarikust alandamata. Kedagi ei tohi piinata ega muul viisil julmalt või ebainimlikult kohelda. Tegemist on menetlejatele pandud keeluga ehk negatiivse kohustusega ja sellesse tuleb suhtuda ääretult tõsiselt, sest siin korreleeruvad menetlusosaliste põhiõigused nõuda endi suhtes inimväarikust asutavat käitumist ja sellega seoses tuleb kõiki vahendeid kasutades kontrollida selle täitmist.^{*131}

Perekonna- ja muu eraelu puutumatus põhimõtte omab olulist tähtsust demokraatia efektiivsel funktsioneerimisel.^{*132} Käesoleva töö eesmärke arvestades käsitleb autor ainult kriminaalõiguslikke vahendeid antud põhimõtte käsitlemisel. KrMS § 9 lg 4 sätestab, et kriminaalmenetluses on isiku perekonna- või eraellu lubatud sekkuda vaid käesolevas seadustikus ettenähtud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks, kriminaalasjas tõe tuvastamiseks ja kohtuotsuse täitmise tagamiseks. Eelpool väljatoodud põhimõtted pole aga absoluutsed, sest perekonna- ja eraelu kaitseala piirid on pidevalt laienenud. Näiteks on EIK on seisukohal, et eraelu pole võimalik ammendavalt defineerida^{*133}. Riigikohus oma varasemas praktikas asunud

127 RKKm 11-07-2007, 3-3-1-15-07, p 14. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222507607> (28.03.2013).

128 RKKm 10.01.2013, 3-1-1-127-12, p 9.2. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-127-12> (28.03.2013).

129 RKÜKo 21.06.2011, 3-4-1-16-10, p 79. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-4-1-16-10> (28.03.2013).

130 E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 85.

131 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 9, komm 9, lk 73.

132 Д.Гомьен Д.Харрис Л.Зваак. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. Перевод с английского.- М.: Издательство Московского независимого института международного права 1998, 290-291с.

133 U. Lõhmus. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit. Juridica, 2010/V, lk 360.

erinevatele seisukohtadele ja tunnistanud lubatavaks ka era- ja perekonnaelu õiguse piiramist riigi julgeoleku huvides.^{*134} Samuti on Riigikohus asunud seisukohale, et PS § 26 kaitseala hõlmab ka ärilise ja erialalise tegevuse kohta selliste andmete kogumist, säilitamist ja avaldamist, mis võimaldavad saada ülevaate isiku varast ja majanduslikest huvidest. Isiku palgaandmete kogumine ja avalikkusele kättesaadavaks tegemine ning vara ja varaliste kohustuste riigiasutusele avaldamise kohustus riiwab seetõttu Põhiseaduse §-ga 26 kaitstavat õigust eraelu puutumatussele.

Topeltkaristamise keelu printsiip tähendab seda, et kedagi ei tohi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles teda vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks. Antud põhimõtte (ladinakeelne nimetus *ne bis in idem*) tähistab õigusriikliku õiguseõigusemõistmise kahe olulise põhimõtte – õiguskindluse ja n-ö materiaalse õigluse konfliktsituatsioonis esimese põhimõtte kasuks tehtavat valikut, mida võiks sõnastada nii, et kui kellegi teole on ühiskonna konfliktsituatsioonide lõplikuks lahendamiseks pädeva kohtusüsteemi poolt tehtud ja seadusjärgne kohtuotsusega kord juba õiguslik hinnang antud, on õigusrahu huvides teo hilisem õiguslikult relevantne ümberhindamine keelatud isegi siis, kui varasem hinnang osutub õiguslikult valeks.^{*135}

Põhimõtte laieneb vaid Eesti kohtutele aga see ei välista välisriigis karistatud isiku teistkordset karistamist Eesti kohtute poolt ega ka mitte Eesti kohtu poolt karistatu teistkordset karistamist välisriigis. Siin on oluline mainida, et teise riigi kohtu poolt teistkordne karistamine saab toimuda riikidevahelise koostöö tulemusel. Antud põhimõtte kuulub riigi vastu suunatud isiku kaitseõiguste hulka, mis toimib kriminaalmenetluse praktikas menetlust välistava asjaoluna.^{*136} Kuid topeltkaristamise võimalus ei puuduta mitte ainult kohtuotsuseid.

EIÕK lisaprotokoll 7 4. artikli esimene lõige sätestab, et mitte kellegi üle ei või sama riigi jurisdiktsiooni alusel teistkordselt kohut mõista ning kedagi ei või kriminaalkorras karistada teo eest, mille eest ta on juba selle riigi seaduse alusel ja kriminaalprotsessuaalses korras lõplikult õigeks või süüdi mõistetud. Sellest põhi-

134 RKPJKo 05.03.2001, 3-4-1-2-01, p 15. - RT III 2001, 7, 75.

135 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 23 komm 11, lk 251.

136 E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 90.

mõttest lähtuvalt on Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikas asunud ühesele seisukohale, et PS § 23 lg-s 3 sätestatud *ne bis in idem* põhiõiguse (teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keeld) kaitseala ei hõlma mitte üksnes kuritegusid, vaid ka väärtegusid ja teatud juhul isegi distsiplinaarüleastumisi. Kolleegium märgib ka täiendavalt, et tulenevalt *ne bis in idem* põhimõttest on teo teist korda menetlemine ja isiku karistamine välistatud sõltumata sellest, kas esimene karistusotsus on täitmisele pööratud või kas see kajastub karistusregistris.^{*137} Mis aga puudutab mõistetud karistusi tuleb arvestada asjaoluga, et põhimõte ei keela mõista üheaegselt ühe teo eest nii põhi- kui ka lisakaristust, kuid kui lisakaristuse mõistmiseks toimuks samas asjas uus menetlus, on tegemist põhimõtte rikkumisega.^{*138} Samas ei keela põhimõte aga karistada isikut ühe menetluse raames sama teo eest mitme üksteisest hõlmamata kuriteokoosseisu (ideaalkonkurentsi) järgi.^{*139} Eeltoodust lähtuvalt tuleb arvestada asjaoluga, et *ne bis in idem* põhiõiguse kaitseala laieneb üksnes sellistele õiguserikkumistele, mis on oma oluliste koosseisuliste tunnuste poolest kokkulangevad ja põhinevad ühel ja samal teol.^{*140}

Kohtuliku arutamise katkematus ja viivitamatuse printsiibi üldpõhimõtted, erinevates kohtutasandites, on sätestatud KrMS § 15. KrMS § 15 lg 1 sätestab, et maakohtu kohtulahend võib tugineda vaid tõenditele, mida on kohtulikult arutamisel esitatud ja vahetult uuritud ning mis on protokollitud. Kehtiva kriminaalmenetlusõiguse kohaselt lasub tõendite esmase hindamise kohustus esimese astme kohtul. Nii realiseeruvad esimese astme kohtus asetleidval üldmenetlusel täielikult KrMS § 15 lg-s 1 sätestatud kohtuliku arutamise vahetuse ja suulisuse põhimõtted, mis muuhulgas tähendavad tunnistaja ja kannatanu vahetut ülekuulamist kohtuistungil ja nende kohtueelsel menetlusel antud ütluste avaldamise erandlikkust.^{*141}

Sama seisukohta esindab ka EIK praktika, mille kohaselt peab asja arutamine esimeses kohtuastmes üldjuhul olema suuline, välja arvatud juhul, kui isik on sellest sõnaselgelt loobunud ja asja suuliseks arutamiseks puudub avalik huvi. Suulise istungi läbiviimisest on võimalik loobuda ka tulenevalt erandlikest asjaoludest, näiteks kui asjas ei ole fakti-

137 RKKKo 31.08.2006, 3-1-2-4-06, p 6. - RT III 2006, 29, 258.

138 RKÜKo 25.10.2004, 3-4-1-10-04, p 22-23. - RT III 2004, 28, 297.

139 RKÜKo 14.11.2002, 3-1-1-77-02, p 15. - RT III 2002, 32, 345.

140 RKKKo 17.04.2003, 3-1-3-6-03, p 10. - RT III 2003, 15, 144.

141 RKKKo 18.12.2007, 3-1-1-85-07, p 7. - RT III 2008, 1, 2.

või õigusküsimusi, mida ei saa lahendada toimiku ja osapoolte kirjalike märkuste põhjal.^{*142}

KrMS § 15 lg 2 sätestab, et Ringkonnakohtu kohtulahend võib tugineda tõenditele, mida on kohtulikul arutamisel ringkonnakohtus suuliselt esitatud ja vahetult uuritud ning mis on protokollitud ning tõenditele, mida on maakohtus vahetult uuritud ja mis on apellatsioonimenetluses avaldatud. Eeltoodu alusel saab väita, et nii Maakohtu kui ka Ringkonnakohtu kohtulahend võib tugineda lisaks suulisele esitamisele ja vahetule uurimisele ka asjaolule, et tõendid on protokollitud. Kriminaalaja arutamisel apellatsiooni korras on ringkonnakohtus KrMS § 15 lg 1 ja § 335 lg 1 kohaselt õigustatud tõendeid uurima ja hindama põhimõtteliselt samas mahus kui maakohus mis tähendab, et välistatud ei ole sealhulgas ka isikuliste tõendiallikate vahetu ülekuulamine apellatsioonimenetluses, lubab KrMS § 15 lg 2 ringkonnakohtul erinevalt maakohtust oma lahendi rajada ka üksnes maakohtus uuritud ja teise astme kohtumenetluses avaldatud tõenditele. Vältimaks vahetu ja suulise kohtuliku arutamise tulemina maakohtu otsuses tõenditele antud hinnangu kergekäelist muutmist, peab ringkonnakohtus, tehes süüdistatava süüküsimuse osas sama tõendikogumi pinnalt maakohtuga võrreldes vastupidise otsuse, sellist otsustust eriti põhjalikult motiveerima. Ringkonnakohtus peab lisaks omapoolsele tõendite analüüsile näitama ära ka esimese astme kohtu poolt tõendite hindamisel tehtud vead, mis viisid kohtu järeldused mittevastavusse faktiliste asjaoludega. Esimese astme kohtu poolt tõendite hindamisel tehtud vigade ära näitamata jätmine tähendab ringkonnakohtu otsuses motiivide puudumist.^{*143}

Eelnevalt väljatoodu on olulise tähtsusega, sest kohustab ringkonnakohtu motiveeritult ära näitama esimese astme kohtu vead, tõendite hindamisel. Samas ei tohi ka esimese astme kohus oma otsustes olla pinnapealne, sest kohtuliku uurimise vahetuse ja suulisuse printsiibi tegelik realiseerumine kohtulikus arutelus peab olema kohtuistungis protokollis võimalikult täpselt kajastatud ja otsuse lugejale jälgitav. See tähendab, et kohus peab toimiku materjalide avaldamisel täpselt määratlema, millised tõendid ja millises ulatuses ta avaldab ning millist lehekülje numbrit iga tõend kannab. Eelkõige võimaldab see kohtumenetluse pooltel aru saada, milline on kohtus vahetult ja suuliselt

142 RKKKm 19.10.2007, 3-1-1-55-07, p 9. - RT III 2007, 36, 288.

143 RKKKo 22.06.2011, 3-1-1-48-11, p 12. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-48-11> (1.04.2012).

uuritud tõendite kogum, millel süüdi- või õigeksmõistev kohtuotsus põhineb.^{*144} Strasbourgi kohtus (EIK) lisab omalt poolt, et tulenevalt kaebemenetluse olemusest võib teises ja kolmandas kohtuastmes olla õigustatud asja lahendamise kirjalikus menetluses, eeldusel, et esimeses kohtuastmes oli menetlus suuline.^{*145}

Arvestades käesoleva töö eesmärke, tuleb autoril nentida, et antud printsiip on täies mahus kohaldatav ainult üldmenetlustele. Ehtsate erimenetluste jaoks on antud printsiip oluline selles osas, et maakohtus toimub tõendite esmase hindamise ja osaliselt ka kannatanu ja tunnistajete ülekuulamine. Erisusi käsitles autor juuresoleku ja ärakuulamise printsiibi juures ja tõi välja ka apellatsiooni võimatuse.

Kohtuliku arutamise katkematuse ja viivitamatuse printsiipi on lubatavuse piires riivatud KrMS § 60 lg 1 ja lg 3-ga (oluline ni üld- kui ehtsate erimenetluste jaoks). Antud juhul on tegemist olukorraga kus kohus võib tugineda ka asjaoludele, mis on tunnistatud tõendatuks või üldtuntud. Üldtuntud on asjaolu mille kohta saab usaldusväärset teavet kriminaalmenetlusvälistest allikatest. Tegemist on autori arvates olukorraga mis vajab tulevikus kindlast defineerimist, sest tänane erialakirjandus annab sellele liiga laia mõiste. Näiteks on selles nimistus ka internet.^{*146} Lubatavuse piires riivist saab rääkida ka KrMS § 69 juures, mis käsitleb kaugülekuulamist olukorras kus tunnistaja vahetu ülekuulamine on kas raskendatud, põhjustab ülemääraseid kulutusi või kaitsmise vajadust arvestades. Kohtulahendite lubatavuse piiranguks on aga peamiselt KrMS § 15 lg 3, mis sätestab, et kohtulahend ei või tugineda üksnes ega valdavas ulatuses isiku ütlustele, kes on muudetud käesoleva seadustiku § 67 (tunnistaja turvalisuse tagamine) kohaselt anonüümseks, tõendile, mille vahetut allikat ei olnud süüdistataval ega kaitsjal võimalik küsitleda, ega § 66 lõikes 2¹ nimetatud isiku ütlustele (tõendamiseseme asjaolud on saanud teatavaks teise isiku vahendusel).

Antud alapeatükis leidis käsitlemist ja sisustamist ka selliseid printsiipe (näiteks topeltkaristamise keelu põhimõte ja isikuvabaduse tagamise ja inimväärkuse austamise printsiip) millised olid ühtemoodi käsitletavad nii üldmenetluses kui ka ehtsates

144 RKKKo 04.04.2007, 3-1-1-123-06, p 9. - RT III 2007, 15, 117.

145 RKKKm 19.10.2007, 3-1-1-55-07, p 9. - RT III 2007, 36, 288; vaata ka: EIKo 12.11.2002, 38629/97, p 34, 36-37, Lundevall v.Sweden.

146 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 60, kumm 7, lk 203.

erimenetlustes ja antud printsiipide kaitseala hõlmab lisaks kuritegudele ka väärteguisid ja teatud juhul isegi distsiplinaarüleastumisi.

2.4 KRIMINAALMENETLUST TAGAVA PRINTSIIBI KEHTIVUS EHTSATES ERIMENETLUSTES

Kohtuliku arutamise avalikkuse printsiibi peaesmärgiks on tagada õiguse mõistmise läbipaistvus, mis võimaldab ühelt poolt avalikkusel ja igapäevaelu mõista, mis kohtutes toimub, ning teiselt poolt on aluseks õiguse mõistmise usaldatavusele ja tehtud otsuste legitimaatsioonile.^{*147} Samas tuleb meele pidada, et printsiibi järgimisel ei tohi rikkuda süütuse presumptsiooni põhimõtet. Seda rikutakse, kui riigiametniku avaldus kuriteos süüdistatava kohta kajastab arvamust, et isik on süüdi, enne kui ta on seaduse alusel süüdi mõistetud. Isegi formaalsete järelduste puudumisel piisab teatud põhjendustest, mis viitavad sellele, et ametnik käsitleb süüdistatavat süüdiolavana.^{*148}

EIK on rõhutanud riigiametnike sõnade valiku olulisust nende avaldustes enne kohtumenetlust ja isiku süüdimõistmist kuriteos. Lisaks võivad süütuse presumptsiooni põhimõtet rikkuda peale kohtuniku ja ka muud ametivõimud, sh prokurörid. Selle üle, kas riigiametniku avaldus rikub süütuse presumptsiooni põhimõtet tuleb otsustada nende konkreetsete asjaolude kontekstis, milles vaidlusalune avaldus tehti.^{*149}

Avalikkuse põhimõtte tähendab ka seda, et tõendid, millele tugineb kohtuotsus peavad olema esitatud asja avalikul kohtulik arutamisel, kohtualuse juuresolekul ja talle on tagatud võimalus esitada vastuargumente igale teda süüstavale tõendile.^{*150} Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, kuid ajakirjanikke ja üldsust võidakse demokraatlikus ühiskonnas eemaldada kas kogu või osast protsessist kõlbluse, avaliku korra või riigi julgeoleku huvides või kui seda nõuavad alaealise huvid või osapoolte eraelu kaitse või erilistel asjaoludel, kus avalikkus võib kahjustada õigusemõistmise huve, ulatuses, mis on kohtu arvates vältimatult vajalik.

PS § 24 lg 3 sätestab, et kohtuistungid on avalikud. Kohus võib seaduses sätestatud

147 R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Juura 2004, lk 406.

148 EIKo 29.05.2012, 39820/08, 14942/09, p 75, Shuvalov vs. Estonia.

149 EIKo 17.01.2001, 42095/98, p 41-43, Daktaras vs. Lithuania.

150 RKKKo 06.10.2006, 3-1-1-86-06, p 7. - RT III 2006, 36, 305.

juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riigi-või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste perekonna-ja eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise, kannatanu või õigusemõistmise huvid. Kohtuotsuse avalikku väljakuulutamist sätestab PS § 24 lg 4 ja lahendab ühtlasi ka lubatud piirangute küsimuse. Piirangud on aga lubatud kui alaealiste, abielupoolt või kannatanu huvid seda nõuavad. Sarnane käsitlus avalikkuse põhimõttest on leitav ka Eesti karistusõiguses ja selle kaudu püütakse tagada kriminaalmenetluse avalik järelevalve ja suurendada menetluses osalevate isikute austust kohtu pidamise vastu.^{*151}

KrMS § 11 sätestab kohtuistungi avalikkuse ja selle piirangud. KrMS § 11 lg 1 sätestab, et igal isikul on võimalus jälgida ja talletada kohtuistungit käesoleva seadustiku §-s 13 sätestatud korras. Vastavalt KrMS § 13 sätestatule võib kohtuistungi talletamist piirata ja lubatud on:

- istungisaalis viibijal teha kirjalikke märkmeid;
- kohtu loal kasutada kohtuistungi talletamiseks muid vahendeid;
- kinnisel kohtuistungil võib kohus lubada teha vaid kirjalike märkmeid.

KrMS § 11 lg 2 sätestab, et avalikkuse põhimõte toimib kohtulahendi kuulutamisel piiranguta, välja arvatud juhul, kui selle kuulutamist kinnisel kohtuistungil nõuavad alaealise, abielupoole või kannatanu huvid. KrMS § 11 lg 3 sätestab, et kohtuistungi avamisest kuni kohtulahendi kuulutamiseni toimib avalikkuse põhimõte käesoleva seadustiku §-des 12 ja 13 sätestatud piirangutega. KrMS § 13 sätestasid valdavalt piiranguid kohtuistungi talletamisel. KrMS § 12 sätestab täiendavalt aga piiramise kaitseküsimusest lähtuvalt. Selle tagamiseks, lähtudes KrMS § 12 lg 1 nõuetest, võib kohus istungi kuulutada osaliselt või täielikult kinniseks:

- riigi- või ärisaladuse või salastatud välisteabe kaitseks, kõlbluse või perekonna- või eraelu kaitseks,
- alaealise huvides, õigusemõistmise huvides (sealhulgas juhul, kui kohtuistungi avalikkus võib ohustada KrMS § 12 lg 4 alusel, kinniseks kulutatud kohtuistungil hoiatab kohus, kohtumenetluse pooli ja istungisaalis viibijaid, et

151 S. Trechsel, S. Summers. Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford 2007, lk 123.

menetlusandmeid ei ole lubatud avaldada).

KrMS § 11 lg 4 sätestab, et avalikult kohtuistungilt võib kohus kõrvaldada alaealise, kui see on vajalik alaealise huvide kaitseks.

Täiesti eraldi leiab avalikkuse põhimõtte käsitlemist jõustunud kohtuotsuste valguses. KrMS § kohtu või kohtumenetluse poole või tunnistaja julgeolekut. 408¹ sätestab jõustunud kohtuotsuse ja - määruse avalikustamise. KrMS § 408¹ lg 1 sätestab, et jõustunud kohtuotsus ja jõustunud kohtumäärus, millega menetlus lõpetatakse, avalikustatakse selleks ettenähtud kohas arvutivõrgus, välja arvatud juhul, kui kriminaalasjas, milles kohtumäärus tehti, jätkub kohtueelne menetlus. Eelnev lõige sätestas üldtingimused. Samas on avalikustamisel ka teatud lubatavused ja piirangud, mis ilmnevad isikuandmete avalikustamise osas. KrMS § 408¹ lg 2 sätestab, et avaldatud kohtulahendis avalikustatakse süüdistatava nimi ja isikukood, isikukoodi puudumisel sünniaeg. Alaealise süüdistatava nimi ja isikukood või sünniaeg asendatakse initsiaalide või tähemärgiga, välja arvatud juhul, kui avaldatav jõustunud kohtulahend on vähemalt kolmas, milles alaealine on kuriteos süüdi tunnistatud. Teiste isikute nimed ja muud isikuandmed asendab kohus initsiaalide või tähemärgiga. Kohtulahendis ei avalikustata isiku elukohta. Juhul kui kohtulahendis ilmnevad delikaatsed isikuandmed või on need andmed kaitstud muude juurdepääsupiirangutega on nende avalikustamisele seatud eraldi piirangud. KrMS § 408¹ lg 3 sätestab, et kui kohtulahendi põhiosa või põhjendav osa sisaldab delikaatseid isikuandmeid või isikuandmeid, mille suhtes kehtib seadusega ettenähtud muu juurdepääsupiirang ning kohtulahend võimaldab isiku tuvastamist ka vaatamata sellele, et nimed ja muud isikuandmed on asendatud initsiaalide või tähemärgiga, avalikustab kohus omal algatusel või andmesubjekti taotlusel ainult kohtulahendi sissejuhatuse ja resolutiiv- või lõpposa. Sarnane käsitus leiab aset ka siis kui kohtulahendis sisalduv teave on kaitstud muude juurdepääsupiirangutega. KrMS § 408¹ lg 3 sätestab, et kui kohtulahendi põhiosa või põhjendav osa sisaldab teavet, mille suhtes kehtib seadusega ettenähtud muu juurdepääsupiirang, avalikustab kohus omal algatusel või huvitatud isiku taotlusel ainult kohtulahendi sissejuhatuse ja resolutiiv- või lõpposa.

Autor olles põhjalikkusega käsitletud erinevaid piiranguid erinevates kohtutasandites, saab kokkuvõtvalt väita, et kehtestatud piirangud on tõhusad kohtuistungite ja jõustunud

kohtulahendite osas. Kuidas aga saab avalikkuse põhimõtte täies mahus toimida näiteks kirjalikes menetluses või ehtsates erimenetlustes, on autorile teadmata. Autor on analüütilisel seisukohal, et ei saagi ja avalikkus peab rahulduma jõustunud kohtulahendiga. Teiselt poolt on täna Eesti probleemkohaks ka avalikkuse esindaja ehk meedia huvi. Meedia huvi võib olla kantud hoopis teistest eesmärkidest ja menetlusosaliste huvid jäävad sellisel juhul tahaplaanile.^{*152} Menetluslikult sellist olukorda üheselt lahendada pole võimalik ja jääb ainult loota meedia eetika arengule.

Kriminaalmenetluse rahvuskeeluse printsiibi juures tuleb korraks peatuda PS § 6 juures, mis sätestab, et Eesti riigikeel on eesti keel. Riigikeele legaldefiniitsioon aga PS-s ja Eesti seaduses puudub. See loob olukorra kus me saame rääkida ainult riigikeele kasutusalades ja nendeks on:

- riigikeeles avaldatakse seadused jt ametlikud dokumendid,
- riigikeel on riigiorganite töökeel ja kasutatav ametlikus asjaajamises,
- riigikeeles on kohanimedes ja üldkasutatava teabe allikates (teemärgid jms),
- riigikeel on põhiline õppekeel haridusasutustes,
- riigikeelne peab olema meedia,
- riigikeelel on ühiskonda konsolideeriv toime.^{*153}

Minnes edasi PS § 51 juurde ilmnevad teatud erisused. PS § 51 lg 2 sätestab, et paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igalühel õigus saada riigiasutuselt ja kohalikel omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles. Antud küsimuses ollakse seisukohal, et antud põhiõigus, kasutada vähemusrahvuse keelt, on olemuslikult seotud füüsilise isikuga ja selle õiguse laiendamine juriidilistele isikutele pole kooskõlas nimetatud põhiõiguse olemusega. Seadusandja võib aga vähemusrahvuse keele kasutamise õiguse juriidilisele isikule anda eriseadusega.^{*154} KrMS sätestab § 10-s kriminaalmenetluse keele. Ka antud paragrahv koosneb autor arvates vastuolulistest sätetest.

152 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 11, komm 5, lk 81.

153 Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008, § 6 komm 3, lk 72.

154 RKHKo 16.06.2005, 3-3-1-29-05, p 10. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-29-05> (29.03.2013).

Antud paragrahvi lõiked sätestavad järgmist:

- kriminaalmenetluse keel on eesti keel. Kriminaalmenetlus võib menetleja, menetlusosaliste ja kohtumenetluse poolte nõusolekul toimuda ka muus keeles, kui nad seda valdavad;
- menetlusosalisele ja kohtumenetluse poolele, kes ei valda eesti keelt, tagatakse tõlgi abi;
- kõik dokumendid, mille lisamist kriminaal- ja kohtutoimikusse taotletakse, peavad olema eestikeelsed või tõlgitud eesti keelde. Uurimisasutuse ja prokuratuuri poolt lõpetatud kriminaalasjades olevad muus keeles koostatud dokumendid tõlgitakse eesti keelde prokuratuuri korraldusel või menetlusosalise taotlusel;
- kohtumenetluse poole taotlusel võib kohtuistungis protokolli kanda ka teksti, mis ei ole eestikeelne. Sellisel juhul lisatakse protokollile teksti tõlge eesti keelde;
- kui süüdistatav ei valda eesti keelt, edastatakse talle süüdistusakti tekst tõlgituna emakeelde või keelde, mida ta valdab.

Autor nõustub erialakirjanduses väljatooduga, et menetlusõigus on KrMS § 10 lg 1 teises lauses sisuliselt lahti kirjutamata.^{*155} Vaatamata sellele ei saa aga muukeelset kriminaalmenetlust õigustada pelgalt PS §-dega 51 ja 52.^{*156}

Täiendavalt tuleb välja tuua KrMS § 144, mis sätestab menetlusedokumendi keele järgmiselt:

- menetlusedokument (loetelu KrMS 5. peatüki esimeses jaos) koostatakse eesti keeles. Juhul kui menetlusedokument on koostatud mõnes muus keeles, lisatakse selle eestikeelne tõlge;
- uurimisasutuse ja prokuratuuri poolt lõpetatud kriminaalasjades muus keeles koostatud menetlusedokumentide eestikeelne tõlge lisatakse prokuratuuri korraldusel või menetlusosalise taotlusel.

155 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 10, kott 3, lk 77.

156 Op. cit., § 10, kott 3.

Kahe eelneva paragrahvi koosmõjul ilmneb, et menetluskeel on eesti keel ja juhul kui menetluskohustus koostatakse muus keeles peab sellele lisama eestikeelse tõlke. Juhul kui õiguskaitseasutus on veendumusel, et süüdistatav ei valda emakeelt piisavalt, tuleb valida selline tõlkekeel, mida süüdistatav valdab.^{*157} Seoses sellega tuleb KrMS § 10 lg 1 teises lauses sätestatud muukeelset kriminaalmenetluse võimalikkust mõista piiratult ja võimalus kasutada muud keelt tuleb mõista ainult kui omavahelise suhtlemise võimalust.^{*158}

Kriminaalmenetlust tagavate printsiipide juures ilmneb aga, et kriminaalmenetluse rahvuskeelsuse põhimõtte juures ilmnevad üld- ja lihtmenetluste juures siiski teatud liiki erisused. Erinevused tulevad sisse peamiselt tõlgi ja tõlketeenuse tagamisel lihtmenetlustes.

Kui KrMS § 10 lg 2 kohaselt tagatakse tõlgi abi kahtlustatavale (süüdistatavale), kes ei valda eesti keelt, mis praktikas tähendab esiteks seda, et tõlk võtab osa kahtlustatava suhtes või tema osalusel tehtavatest menetlustoimingutest ja muudab sellega arusaadavaks toimingu käigu ning teiseks ka seda, et kahtlustatavale antakse menetluse edasist kulgu määravad olulised menetluskohustused kätte tõlgituna tema emakeelde või keelde, mida ta valdab.

Erandeid, mis võimaldaksid aga eesti keelt mittevaldavale kahtlustatavale jätta lihtmenetluste puhul menetlustoimingutes tõlgi tagamata, menetlusseadustikus, ühegi menetlusvormi juures, ei sisaldu. Lihtmenetluste teatud eripära ilmneb menetluskohustuste tõlkimisel. Tõlgitud kokkuleppe kätteandmise kohustust menetlusseadustikus (KrMS § 245) otsesõnu ei sisaldu. Kuna kokkuleppemenetluse puhul on süüdistusakti asemel nimelt kokkuleppe menetluse edasist kulgu määravaks oluliseks menetluskohustuseks, tuleb õigeaks pidada tõlgendust, et ka kokkuleppe tuleb eesti keelt mittevaldavale süüdistatavale anda kätte tõlgituna. Otsese erandina on aga KrMS § 256² lg 5 teises lauses sätestatud, et kiirmenetluse keskne dokument - kiirmenetluse protokoll - antakse eesti keelt mittevaldavale süüdistatavale kätte tõlgituna vaid tema taotlusel. Selline vaid süüdistatava taotlusel tõlkimise võimalus on

157 RKKKo 12.08.1997, 3-1-1-74-97. – RT III 1997, 26,266.

158 Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura, 2012, § 10, kamm 4, lk 77

kasutatav siiski vaid nn tavalises kiirmenetluses, mil piirduaksegi vaid kiirmenetluse protokolliga koostamisega. Kui aga prokuratuur on pidanud KrMS § 256² lg-st 3 lähtuvalt vajalikuks kohaldada kiirmenetluses täiendavalt kas kokkuleppemenetluse või käskmenetluse reeglistikku, siis koostatakse tulenevalt sama paragrahvi viienda lõike kolmandast lausest kiirmenetluse protokolliga asemel vastavalt kas kokkulepe või süüdistusakt ja eesti keelt mittevaldavale süüdistatavale edastatakse kohustuslikus korras nende menetluskirjelduste tõlkeid.

KrMS § 339 lg 1 p-s 9 sätestatu kohaselt on absoluutseks kriminaalmenetlusõiguse oluliseks rikkumiseks vaid kriminaalasja kohtulik arutamine tõlgi osavõtuta keeles, mida süüdistatav ei valda. Kohtueelsest menetlusest aga saab eesti keelt mittevaldava süüdistatava puhul tõlgi puudumine olla käsitatav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 mõttes vaid siis, kui on täiendavalt tuvastatud, et just nimelt tõlgi puudumisega kaasne või võis kaasneda kohtuotsuse ebaseaduslikkus või põhjendamatus. Sisuliselt tähendab KrMS §-s 10 ja § 339 lg 1 p-s 9 sätestatu tõlgendamise nende koostoimes seda, et nõutava tõlgi puudumine kohtueelses menetluses on üldjuhul kohtumenetluses heastatav.^{*159}

Korraks pöördub autor veel tagasi KrMS § 10 juurde ja täpsustab, et antud paragrahvi lg 1 teises lauses sätestatud muukeelse kriminaalmenetluse võimalikkust tuleb nii üld- kui lihtmenetlustes mõista piiratult ja võimalus kasutada menetlustes muud keelt tuleb mõista ainult kui omavahelise suhtlemise võimalust. Kõik menetluskirjeldused peavad KrMS § 10 kui ka § 144 koostoimes olema eestikeelsed või tõlgitud eesti keelde.

¹⁵⁹ RKKKo 06.08.2010, 3-1-1-58-10, p 9-12. Arvutivõrgus: <http://www.rigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-58-10> (29.03.2013).

KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö on ajendatud autori soovist anda omapoolne, mitmeetapiline panus kaasajastamiseks ehtsate erimenetluste ehk lihtmenetluste põhimõtteid. Erinevate menetluste täiendamine ja muutmine on pidev protsess ja harvad pole ka juhud, kus mingi menetluslik regulatsioon on olnud põhiseaduslikkuse järelevalve esemeks. Erandiks pole ka kriminaalmenetluse seadustik. Üheks probleemkohaks on olnud ja jääb ka tulevikus, kriminaalmenetluse sisemine diferentseeritus, mis raskendab kriminaalmenetluse universaalset defineerimist. Diferentseerimisküsimused ja sealt tulenevad erisused, ongi olnud käesoleva töö võtmeküsimus ja autori poolne teemakäsitus.

Antud küsimuse lahendamiseks liigub autor käesolevas töös suunaga üldiselt - üksikule ja toob esimeses peatükis, töö teemast ja etteantud mahust lähtuvalt välja töö esimeses peatükis süstematiseeritud kujul kriminaalmenetluses kehtivate erimenetluste kataloogi. Antud erimenetluste kataloogi võib täna juba käsitleda kui suhteliselt tervikliku ja iseseisva menetlustoimingute süsteemi. Antud süsteemid on suunatud kas, mingi kriminaalasja kui terviku lahendamisele üldmenetlusest kokkuleppeliselt hälbival viisil või mille raames viibitakse kõrvalteel ja lahendatakse mingit kriminaalmenetluse kontekstis tõusvat üksikküsimust.

Olemuslikult on lihtmenetlused ehk ehtsad erimenetlused osa oportuuniteediprintsiipist. Oportuuniteediprintsiip on aga käsitletav avalik-õiguslikes kohtumenetlustes erandi kehtestajana täismahulise kohtumenetluse ehk kohustuslikkuse põhimõttest. Oportuuniteediprintsiibi kehtimist võib käsitleda ka kui riigi nõusolekut hälbida teatud juhtudel täiemahulise kohtumenetlusest. Kahe eelneva printsiibi juures on konfliktsituatsioon täiesti olemas, sest kui ühel juhul on tegemist olukorraga, kus põhimõte sätestab, et kuriteo asjaolude ilmnemisel on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, siis teisel juhul räägime eranditest ehk selliste printsiipide kehtimisest, kus riigi nõusolekul võib teatud juhtudel hälbida täiemahulise kohtumenetlusest.

Autor leiab, et vähemalt teoreetiliselt on konfliktsituatsioon ületatav ja oportuuniteediprintsiibi põhimõtted mõistetavad. Kuid kui analüüsida printsiibi praktilist külge, tuleb hüpoteetiliselt väita, et oportuuniteediprintsiibis on rida sisustamata ja

selgitamist vajavaid asjaolusid. Oportuniteediprintsiibi kriitikud on küsitud, et kas antud printsiibi puhul on tegemist olukorraga, kus menetlemisele kuuluvad kuriteod jäetakse lihtsalt menetlemata ja kas selline olukord võib mõjutada üldiselt tegude kriminaliseerimist või dekriminaliseerimist? Autor jätab kriminaliseerimise ja dekriminaliseerimise küsimusele vastamata, sest antud küsimus vajab eraldi läbitöötamist ning selle maht ületab kõrgelt antud töö eesmärgi ja vajadused. Küll võib autor oportuniteediprintsiibi rakendamise tulemuste analüüsile tuginedes väita, et põhjused, miks oportuniteedi printsiipi järjest enam kasutatakse (menetlusökoonomia, alternatiivsete kontrollmehhanismide kaasamine, sanktsioonisüsteemi paindlikumaks muutmine, kannatanute huvide parem kaitse, stigmatiseeriva efekti puudumine) on autori jaoks ainult üldjoontes, mõistetavad.

Prokuratuuri poolt kohtusse saadetud kuritegude menetlusliigilise üldise jaotuse ja kohtus süüdimõistvate kohtuotsuste menetlusliigiline jaotuse põhjal saab väita, et praktikas on tegemist laialivalguva tõlgendus- ja rakendusruumiga. Prokuratuur ise tõlgendab olukorda küll menetluspraktika ühtlusutmisena aga antud väide on autori arvates eksitav. Autor on analüütilisel seisukohal, et lihtmenetluste ehk ehtsate erimenetluste puhul toimib menetlus-vormi valikul täna just see menetlusvorm:

- mida on enam sisustatud,
- mis pakub enam võimalusi ja aluseid, menetlus lõpetada või,
- eelistatakse seda vormi mida on enam praktikas rakendatud.

Peamine põhjus printsiibi rakendamisel taandub siiski ainult menetlusökonomikale ehk ressursside ratsionaalsemale kasutamisele. Ülejäänud põhjused on teisejärgulised.

Käesoleva töö teises peatükis jõudis autor korduvalt järeldusteni, et üld. ja lihtsate erimenetluste vahel esineb erinevusi ja lihtsate erimenetluste puhul rikutakse mitmeid kriminaalmenetluse põhiseaduslikke printsiipe.

Sissejuhatavalt tõi autor välja kohtumenetluse avalikkuse põhimõtte ja tuvastas, et antud põhimõtet rikutakse juba menetlusosalistest alustades. Laiemast avalikkusest ei saa antud printsiibi juures üldse rääkida, sest teave toimuvast ei jõua, isegi huvi olemasolu korral, ühegi kanali kaudu avalikkuseni.

Järgnevalt tõi analüüs välja, et lihtmenetlustes riivatakse süütuse presumptsiooni ja ütluste andmise sunni keeldu. Süüdistatav võib küll esialgu keelduda ütluste andmisest aga kui on esitatud taotlus lihtmenetluse kohaldamiseks, tuleb süüdistataval tunnistada end süüdi ja seda juba enne kohtu. Kohtu roll aga taandub kokkuleppemenetluses pelgalt sõlmitud kokkuleppe tehnilisele kinnitamisele. Kohtud küll vaidlevad sellele vastu aga kui analüüsida üld- ja liht menetluses kohtu poolt läbiviidavat, tuleb ka kohtutel nentida, et küsimuste lahendamine ei toimu sellise põhjalikkusega, nagu üldmenetluses, sest kohus saab oma veendumuse kujundada vaid süüdistatava küsitlemise ja kriminaaltoimikus sisalduvate materjalide pinnalt.

Kaitseõiguse printsiip analüüs näitas selgelt, et eksisteerib erinev kaitseõiguse tagamine üld- ja lihtmenetlustes. Vahetegu ilmneb juba kohustuslikkuse ja lubatavuse juures. Olemuslikult on lihtmenetluste näol tegemist põhiõigusi ja kriminaalmenetluse põhimõtteid enam riivavate menetlustega ja seoses eeltooduga, tuleb seaduseandjal tulevikus tagada kahtlustatava või süüdistatava kaitseõigus, igas lihtmenetluse menetlusvormis üheselt, läbivalt ja kohustuslikus korras. Kohustuslikkuse nõude vajalikkus ilmnis kõikide menetlusvormide juures, alates momendist, kui toimub lihtmenetluse vormi valik, sõltumata sellest kas selle valiku tegi menetleja või menetlusosaline ja millise menetlusvormi keegi valis.

Täiendavalt tõi lihtmenetluste analüüs välja asjaolu, et süüdistatava ja kannatanu õigused pole lihtmenetlustes tagatud proportsionaalselt. Kannatanu kui menetlusosaline, loobub lihtmenetlusega nõustumisel reast põhiõigustest ja loobumine toimub sisuliselt ilma igasugu garantiita ja riigipoolse vastuteeneta.

Eksisteerib ka põhimõtteline vastuolu PS §146 mõttega, mis sätestab, et õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. See tähendab aga seda, et kohtunik kohaldab seadusi, mis on jõustunud demokraatlike protsesside kaudu. Õiguste ja vabaduste tagamiseks on aga oluline, et otsust langetades ei kuuletaks kohtunik ei täidesaatva võimu ega üksikisiku tahtele. Lihtmenetluste analüüs, tõi välja, et riivatud on isikute subjektiivne õigus pöörduda kohtusse. Antud õiguse juures käsitles autor apellatsioonioigust ja kohtu pädevust lihtmenetluses läbiviidavate kriminaalmenetluste kontrollimisel üle. Apellatsioonioiguse juures analüüsis autor apellatsioonimenetluse üldeesmärki ja KrMS §-s 318 seatud piiranguid. Analüüs tõi välja, et keelu ja piirangute seadmist põhjendati

menetlusökonoomikaga ehk asjaoluga, et lihtmenetlused toimuvad vastastikusel kokkuleppel või nõusolekul ja menetluspoole kasuks tehtud kohtuotsusega. Apellatsioonioiguse piiramine piirab ka lihtmenetlustes läbiviidavate kriminaalmenetluste kontrollimist, vigade ja eksimuste tuvastamist ja nende välistamist edaspidi.

Kriminaalmenetlust tagavate printsiipide analüüs selgitas välja, et kriminaalmenetluse rahvuskeelsuse põhimõtte juures ilmnesid üld- ja lihtmenetluste juures teatud erisused. Erinevused ilmnevad tõlgi tagamisel ja peamisel menetlusedokumentide tõlkimise juures.

Eeltoodu alusel esitab autor järgnevad ettepanekud:

1. Laiendada KrMS § 199 kriminaalmenetlust välistavate asjaolude kataloogi. Selleks tuleb luua uus alus, mis tugineb oportuuniteediprintsiibi põhimõtetele. Antud alus annab võimaluse jätta kriminaalmenetluse alustamata otstarbekuse kaalutlusel juba algstaadiumis ehk olukorras kui menetlustoiminguid ei ole veel läbi viidud ega kriminaalmenetlust alustatud. Antud juhul on oluline, et tegemist on teise astme kuriteoga, karistumäär madal ja süüteo toimepannud isik on asunud, vahetult peale süüteo toimepanemist, vabatahtlikult hüvitama kannatanule tekitatud kahju või on juba kahjud hüvitanud;

2. Korrastada tuleks ka lihtmenetluste mittekohaldamiste kataloogi ja seda mitmest aspektist lähtuvalt:

- kehtiv kriminaalmenetluse seadustik piirab kuritegude ringi, mille suhtes on kokkuleppe-menetluse kohaldamine keelatud. Nendeks kuritegudeks on põhiliselt teod, kus otsesest kahju kannab riik ja rahvusvaheline julgeolek, kuid on ka mõned raskemad isikuvastased kuriteod ning osa raskemaid ja ohtlikumaid varavastaseid kuritegusid. Praktilise näitena võib välja tuua KrMS § 239 lg 2 p 1 sätestatu, et kokkuleppemenetlust ei ole lubatud kohaldada juhul kui kohtunikule, rahvakohtunikule, uurijale, prokurörile, kaitsjale, kannatanu esindajale ja tema lähedasele on tekitatud raske tervisekahjustus. Samas, kui eelnevalt nimetatud isikute suhtes pannakse toime vägivallategu, siis on kokkuleppemenetlus lubatud, kuigi mõlemal juhul on vägivalla eesmärk ühesugune. Samas on ka kaitseväeteenistusalastes süütegudes kokkuleppemenetlus keelatud ja seda juba vägivallateo eest teenistuses oleva isiku või tema perekonnaliikme suhtes. Võimuesindaja või avalikku korda kaitsva muu isiku suhtes on kokkuleppemenetluse

kohaldamine aga mõistetamatul moel lubatud. Viimasel juhul on küll avalikkuse surve ja poliitilisel tasandil, kaalutud isikute ringi kitsendamist või sanktsioonide võrdsustamist, kuid soovitud kokkulepet ja tulemusi pole saavutatud ning kokkulepete sõlmimine, vaatamata välimisele ja sisemisele kriitikale, jätkub. Ühe kiireloomulise lahendusena võiks käsitleda ka riigiülest karistuspoliitika kujundamist antud küsimustes, sest on ju prokuratuur ja kohus need, kes saavad üheskoos hinnata ühiskondlikke ootusi, koosseisude raskusi ja arvestada neid kogumis, karistuste määramisel.

- teise aspektina peab üle vaatama ja kitsendama kokkuleppemenetluses kokkulepitavate tingimuste hulka ja seda just nende isikute suhtes, kellele on eelnevalt määratud karistused tahtlike kuritegude eest, kuid see ei ole täitnud karistuse kohaldamise eesmärki - mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma uute süütegude toimepanemisest ja ühtlasi kaitsta sellega tervikuna õiguskorda. Autor nõustub asjaoluga, et süüteo varasem toimepanemine ei ole enam käsitletav raskendava asjaoluna (varasemalt oli selline põhimõte sätestatud KrK § 38 punkt 1) ja antud ettepanek nõuab täiendavat analüüsi just selles osas, mis puudutab ettepaneku kooskõla kokkuleppemenetluste üldiste põhimõtete ja eesmärkidega, kuid kuidagi ei saa leppida olukorraga kus retsidiivusele kalduvad kurjategijad kasutavad järjest enam, kokku-leppemenetlust kui ka teisi lihtmenetluse menetlusvormi enda huvides, kahjustades sellega ühtlasi ühiskondlikku õigustunnet ja õiguskindlust.

3. Kohtumenetlus lihtmenetluses ei saa olla ainult formaalne tegevus, näiteks kokkulepete kinnitamine. Toimuma peab reaalne kohtulik uurimine ja kohus peab kasutama kõiki ettenähtud ja kohtule võimalikke vahendeid, oluliste asjaolude välja selgitamiseks. Selleks tuleb lihtmenetlustes konkretiseerida, ühtlustada ja sisustada kohtumenetlust. Väide, et selline kohtumenetlus on aeglane ja kohtud on ülekoormatud, ei kaalu kuidagi üle PS §146 mõtet, et õigust mõistab ainult kohus. Teisalt annaks see ka sisendi, õigemini looks võimaluse, oportuuniteediprintsiibil põhinevate kriminaalmenetluste lõpetamise kontrollimiseks. Antud väidete konkretiseerimiseks toob autor välja lahenduse, mis seisneb selles, et kokkulepete sõlmimine võiks jätkuvalt jääda prokuratuuri, kaitsja ja kahtlustatava pärusmaaks aga seda alles pärast seda kui kohus on tutvunud kriminaalasjas kogutud materjalidega. Aluse tutvumiseks annaks kas prokuröri või kahtlustatava või süüdistatava poolt esitatud taotlus, lihtmenetluse

alustamiseks. Kohus annab eelistungil esialgse hinnangu kokkuleppe võimalikkusest ja suunab selle siis prokuratuuri tagasi edasiste toimingute läbiviimiseks. Antud ettepanek ei välju ka menetlusökonomika põhimõttest, sest praktikas on lihtmenetlusse minevad kriminaalasjad konstruktiivsed ja nende läbivaatamine ning hindamine, ei ole aega ega ressursi nõudev. Selleks, et kohus saaks täita oma pädevust kontrollida seaduste ja muude õigustloovate aktide vastavust PS-le tuleb seaduseandjal laiendada apellatsiooni võimalust. Võimalusi selleks on mitmeid kuid autor on seisukohal, et KrMS § 318 laiendamine, eelpool väljatoodud pädevuse ulatuses lahendab olukorra.

4. Eraldi tuleb üle vaadata ka kannatanu roll, õigused ja kohustused lihtmenetlustes. Kannatanu õiguste kaitse kohtumenetluses, peab autori arvates olema oluliselt suurem. Olukorras, kus prokurör või uurimisasutus, võtab kannatanult lihtmenetluse kohaldamiseks allkirja ja välistab sellega kannatanu edaspidises menetluses osalemise, ei saa pidada õigeks, sest selle allkirjaga loobub kannatanu ühtlasi oma põhiõigusest esindada end kohtumenetluses. Autor on seisukohal, et kannatanu õigusi tuleb oluliselt laiendada, lisaks nõusoleku andmisele, peab kannatanu saama soovi korral osaleda oma õiguste kaitseks, nii kokkuleppe sõlmimise kui ka kohtumenetluse juures.

SUMMARY

The present MA thesis has been impelled by the author's desire to provide his multi-staged contribution into updating the principles of genuine special procedures or simplified proceedings. Updating and changing different legislative proceedings is a continuous process and it is not uncommon that a procedural regulation has been the object of constitutional review. The Code of Criminal Procedure is not an exception either. One of the problematic points has been and will be in the future the internal differentiation of criminal proceedings which makes it harder to universally define criminal proceedings. Differentiation issues and discrepancies ensuing have specifically been the key issues of the present paper and the approach by the author of the paper.

In order to resolve the issue the author will use the deductive approach, moving from general to specific, and bring out, depending on the topic of the paper and the given scope, in a systematized way the filing list of special procedures in force in criminal proceedings. That given filing list of special procedures may already today be considered to be a relatively complete and independent system of procedural acts. These systems are aimed: either at resolving a criminal case as a whole in a way by agreement deviating from the general procedure, or within the framework of which a side road has been taken and a one-off issue arising in the context of the criminal proceedings is being solved.

Simplified proceedings or genuine special procedures form, by its nature, a part of the principle of opportunity. However, the principle of opportunity can, in the public law judicial proceedings, be treated as establishing an exemption from the full-scale judicial proceedings or the principle of mandatory criminal proceedings. The principle of opportunity being in force may also be treated as the agreement by the state to deviate in certain cases from full-scale judicial proceedings. The two previous principles are in clear conflict because when in one case the principle provides that upon the occurrence of the facts relating to the criminal offence the investigative body and prosecuting authority are obliged to carry out criminal proceedings, then in another case exceptions are discussed or such principles being in force where, upon the agreement by the state, it is possible to deviate from the full-scale judicial proceedings.

The author of the present paper finds that, at least theoretically, this conflict can be overcome and the principles of opportunity are comprehensible. However, while analyzing the practical side of the principle it is necessary to make a hypothetical statement that in the principle of opportunity there is a number of facts that have not been detailed and require explanations. The critics of the principle of opportunity have asked if the principle creates a situation where the criminal cases supposed to be processed are simply left unprocessed and if such a situation may in general have an impact on the criminalizing or decriminalizing of acts? The author of the present thesis refrains from answering the criminalizing and decriminalizing question because that question requires separate research and its volume exceeds by far the purpose and needs of the present MA thesis. On the other hand, the author may state, upon relying on the analysis of the implementation of the principle of opportunity, that the reasons why the principle of opportunity is increasingly more applied (the economy of proceedings, involving alternative control mechanisms, making the system of sanctions more flexible, better protection of the interests of the victim, the lack of the stigmatizing effect) are, broadly speaking, understandable for the author of the present paper.

It is possible to state, on the basis of the general distribution of the procedural types of criminal cases forwarded to the court by the prosecuting authority, and on the basis of the general distribution of the procedural types of convicting court verdicts that in practice there is a vague space for interpretation and implementation. The prosecuting authority themselves interprets the situation as the unification of procedural practice, however, that statement is misleading in the opinion of the author of the present paper. The author maintains an analytic view that in the case of simplified proceedings or genuine special proceedings what functions upon selecting the format for procedure it is the procedural format in particular that:

- has been better detailed,
- offers more possibilities and grounds for the termination of the proceeding, or,
- this form is preferred that has been applied more in practice.

The main reason for the implementation of the principle still goes back to the sheer economy of the proceedings or the more rational use of resources. The rest of the reasons are of secondary importance.

Within the second chapter of the present MA thesis the author repeatedly reached the conclusion that there are differences between general and simple special proceedings, and that in the case of simple special proceedings several legislative principles of criminal proceedings are being violated.

As an introduction the author brought out the principle of publicity of judicial proceedings and found out that the given principle is being violated in relation to parties to a proceeding already. It is not possible to discuss broader-scale publicity at all in relation to that particular principle because the information about what is going on does not reach, even when there is interest in the case, the public via any of the channels.

Next, the analysis highlighted that in the course of simplified proceedings the presumption of innocence and the right to refuse to give testimony for personal reasons are prejudiced. The accused may initially refuse to give testimony, however, when an application has been submitted to apply simplified proceedings, the accused must plead guilty and do that already before the court hearing. The role of the court, on the other hand, retreats to the simple technical confirmation of the agreement reached in the course of compromise procedure. The courts disagree with that but when the activities carried out by the court in the course of general and simplified proceedings are analyzed, the courts, too, must admit that solving the cases is not performed with the profound approach that is characteristic to general proceedings because the court can develop their conviction only on the basis of the interrogation of the accused, and the materials in their criminal file.

The analysis of the principle of the right of defense clearly demonstrated that the right of defense is guaranteed differently in the course of general and simplified proceedings. The distinction can already be made by what is obligatory and allowed. Simplified proceedings are by nature the proceedings that prejudice the fundamental rights and the principles of criminal proceedings the most, and in relation to the above the legislative body in the future must guarantee the right of defense for the suspect or the accused in the same unified way, thoroughly and as an obligation in the course of each form of simplified proceedings. The requirement for obligation became clear in all the forms of proceedings, starting from the moment then the format of the simplified proceedings is selected, independent of the fact if the choice was made by the body conducting

proceedings or a party to the proceeding, and which form of proceedings each person selected.

Additionally, the simplified proceedings brought out the fact that the rights of the accused and victim are not proportionally guaranteed in simplified proceedings. The victim as a party to the proceeding resigns from a number of fundamental rights upon agreeing with simplified proceedings, and this resigning takes place without any guarantees and counter favour by the state.

There is also a controversy of principle with the §146 idea of the Constitution which provides that only court administers justice. Court is independent in its activities and administers justice in accordance with the Constitution and legal acts. This, however, means that the judge applies legal acts that have taken force through democratic processes. Yet, it is important, in order to guarantee the rights and obligations, that upon passing the verdict the judge would not obey the executive powers of the will of a private individual. The analysis of simplified proceedings highlighted that the subjective right of individuals to turn to court has been prejudiced. Concerning the given right the author of the present paper focused on the right of appeal and the jurisdiction of the court while checking the criminal proceedings performed in the course of simplified proceedings. Concerning the right of appeal the author of the paper analyzed the general purpose of the appeal procedure and the restrictions established by § 318 of the Law of Criminal Procedure. The analysis demonstrated that the establishment of prohibitions and restrictions was justified by the economy of proceedings or by the fact that simplified proceedings take place on the basis of mutual agreement or approval, and with a court verdict passed in favor of a party to the proceedings. Restricting the right of appeal also restricts the checking of the criminal proceedings carried out in the course of simplified proceedings, finding out about the mistakes and error, and their prevention in the future.

The analysis of the principles guaranteeing the criminal proceedings found out that certain differences occurred in the case of general and simplified proceedings concerning the principle of native tongue. Differences concern the guaranteeing of the translator, and mainly while translating the procedural documents.

On the basis of the above the author of the MA thesis makes the following suggestions:

1. Extend the filing list of the facts precluding criminal proceedings of § 199 of the Law of Criminal Procedure. In order to do that a new foundation must be laid that would be based on the fundamentals of the principle of opportunity. The given foundation would provide the possibility to not commence the criminal proceedings for reasons of expediency already in the initial stages, or in the circumstances when the procedural acts have not yet been carried out or the criminal proceedings begun. It is important, in the given case, that the offence in question is a criminal offence in the second degree, the scale of penalties is low and the person who committed the offence has already started, immediately after committing the offence, voluntarily to remedy the damage caused to the victim, or has already remedied the damage;

2. The filing list for not applying simplified proceedings should also be reorganized and due to a number of aspects:

- the Code of Criminal Proceedings restricts the kinds of criminal offences in the case of which the application of compromise procedure is forbidden. These crimes are primarily the acts where the state and the international security are direct victims, however, there are also some more serious offences against the person, and some more serious and dangerous offences against property. As a practical example, § 239 subsection 2 clause 1 of the Code of Criminal Proceedings may be mentioned, according to which it is not allowed to apply compromise procedure in the case when a judge, lay judge, investigator, public prosecutor, defense counsel, representative of victim and their close person has been caused serious damage to health. At the same time, if an act of violence is committed against the people mentioned above, then the compromise procedure is allowed, although in both case the purpose of violence has been the same. Similarly, compromise procedure is also prohibited in the case of offences related to the service in the armed forces, and that already concerning an act of violence against a person serving in the armed forces or against their family member. However, in an incomprehensible way it is allowed to apply compromise procedure in connection with a representative of a state authority or any other person protecting public order. In the latter case there has been discussion, under the pressure by the public, and on the political level, about restricting the circle of persons in consideration, or about unifying

the sanctions, yet the desired agreement and results have not been reached, and the negotiations for agreements, despite the internal and external criticism, continue. As an urgent measure, the development of a transnational penalty policy in the given issue could be discussed since the prosecuting authority and court are the institutions who, in collaboration, can assess the expectations of the society, the difficulties of the memberships and taken them into account in the set while deciding on the penalties.

- as another aspect it is necessary to review and restrict the number of conditions agreed upon in the course of compromise procedure and this primarily concerns the persons who have previously been imposed penalties for intentional criminal offences, however, it has not fulfilled the purpose of applying the penalty – to influence the offender to keep away from committing new offences in the future, and at the same time also protect legal order as a whole with this. The author of the present paper agrees to the fact that earlier commitment of an offence cannot anymore be treated as an aggravating circumstance (earlier such a principle was provided by § 38 clause 1 of the Code of Criminal Proceedings) and the present suggestion needs further supplementary analysis particularly in the part that concerns the accordence of the suggestion with the general principles and purposes of compromise procedure, on the other hand, such a situation cannot be agreed upon either where the criminal offenders prone to recidivism use increasingly the compromise procedure as well as other forms of simplified proceedings in their own interests, thus harming the sense of righteousness and security of righteousness of the society by doing so.

3. Court proceeding in simplified proceedings cannot only be a formal activity, for example confirming the agreements. There must be actual court investigation carried out, and the court must use all the statutory and possible means for the court in order to find out about important evidence. In order to do that it is necessary to make the court proceedings in the course of simplified proceedings more specific, unified and detailed. The statement that such a court proceeding is slow, and that the courts are overburdened can in no way outweigh the principle in §146 of the Constitution that only court administers justice. On the other hand, it would also provide and input, or rather create the possibility to check on the termination of criminal proceedings based on the principle of opportunity. In order to further specify the given statements the author of the present paper offers a solution that making agreements could still remain the field

for the prosecuting authority, defense counsel and the suspect, however, this only after the court has become familiar with the materials gathered over the course of the criminal case. The basis for familiarizing would also be given by the application submitted by the public prosecutor or the suspect or the accused to commence the simplified proceedings. The court will announce, at the preliminary hearing, their initial estimate of the possibility of the agreement and then forwards it back to the prosecutor's office for carrying out the next operations. This suggestion also follows the principles of the economy of proceedings because, in practice, the criminal cases due to be solved in the course of simplified procedure are constructive, and their analysis and evaluation is not time- or resource-consuming. In order to enable the court to fulfill their jurisdiction to check the accordancy of legal acts and other legislative acts with the Constitution, the legislative body must expand the possibility to appeal. There are many possibilities for that, however, the author of the present thesis is of the opinion that extending § 318 of the Law of Criminal Procedure within the scope of jurisdiction mentioned above would solve the situation.

4. The role of the victim, their rights and obligations in the simplified proceedings must be discussed separately. The protection of the rights of the victim in the course of court proceedings must, according to the author of the paper, be significantly more extensive. Under the circumstances where the public prosecutor or investigative body asks the victim for a signature in order to apply simplified proceedings, and thus precludes the future participation of the victim in the proceedings, cannot be considered proper because together with that signature the victim also resigns from their fundamental rights to represent himself or herself in the court proceedings. The author maintains that the rights of the victim must significantly be expanded: in addition to giving their consent, the victim must be entitled, upon their wish, to participate in the agreement settling process as well as in the court proceedings in order to protect their rights.

Kasutatud kirjandus

(8.10.2012).

1. Aedmaa, A. Haldusakti põhjendamise kohustus. *Juridica* 2001/8, lk 529.
2. Ahven, A. Kereme, H. Kruusement, A jt. Kuritegevus Eestis 2010. – Kriminaalpoliitika uuringud 15. Justiitsministeerium: Tallinn 2011, lk 29.
3. Alexy, A. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. *Juridica* 2001/Eriväljaanne, lk 5-96.
4. Basta, L. R. National Constitutions in the Era of Integration. The Nation-State Federalism and Euroean Integration-Two Different Strategies of Diversities Accommodation? The Hague, London, Boston: Kluwer Law International 1999, lk151.
5. Campbell, T. Ewing, K.D. Tomkins, A. Sceptical Essays on Human Rights. Oxford, New York: Oxford University Press 2000, lk 44.
6. Clements, L. J. European Human Rights Taking a gase munder the Sonvention. Sweet & Maxwell: London 1994, lk 73.
7. Eesti turvalisuspoliitika põhisuundade aastani 2015 heakskiitmine. 10.06.2008 - RT I 2008, 25, 165.
8. Freckmann, A, Wegerich. T, The German Legal System. London: Sweet & Maxwell 1999, lk 180-181.
9. Гомъен, Д. Харрис, Д.Зваак, Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. Перевод с английского.- М.: Издательство Московского независимого института международного права 1998, 290-291с.
10. Janis, M. Kay, R. Bradley, A. European Human Rights Law. Text and Materials. Second Edition. Oxford, New York: Oxford University Press 2000, lk 64.

11. Jokinen, A. Ollus, N. Aaromaa, K. Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations: Helsinki 2011, lk 269.
12. Kergandberg, E. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Tartu: Juura 1996, lk 52.
13. Kergandberg, E. Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 62.
14. Kergandberg, E. Kangur, A. Lind, S. Saaremäe-Stoilov, K. Saarmets, V. Kohtumenetlus. Tallinn: Juura 2008, lk 247.
15. Kergandberg, E. Üldmenetluse ja erimenetluse vaheline pingeline Eesti tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. Juridica 2012/VIII, lk 581.
16. Кудрявцева, В.Н. Эминова, В.Е. Криминология. Издание третье, переработанное и дополнено. – М.: Юристъ 2004. – 74 с.
17. Комаров, С.А. Общая теория государства и права. Учебник. 7-е издание. - М.: Питер, 2004. – 358-359 с.
18. Laffranque, J. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Tallinn: Juura 2006, lk 325;
19. Lõhmus, U. Kohtuhaldus kohtute seaduse eelnõu järgi. Juridica, 2010/II, lk 78.
20. Lõhmus, U. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit. Juridica, 2010/V, lk 360.
21. Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Kirjastus Juura 2012, lk 19.
22. Maruste, R. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6 ja Eesti siseriiklik õigus. Juridica 1996/3, lk 117-127
23. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Juura 2004, lk 406.
24. Maxfield, M. G. Babbie, E. Research Methods for Criminal Justice and Criminology. Second Edition. West/Wadsworth 1998, lk 10.
25. Narits, R. Jurisprudentsi põhijoontest. Juridica 1995/9, lk 379

26. Narits, R. Õiguse metodoloogia I. Tallinn: Juura 1997, lk 46.
27. Ноусайнен, Я. Конституция Финляндии. Система правления Финляндии: От смешанной формы правления к парламентарной. – М.: Ваммала, 2001.- 6 с.
28. Peel, J. Science and Risk Regulation in International Law. Cambridge University Press 2010, lk 34-35.
29. Ploom, T. Oportunteedi- ehk otstarbekuse printsiip. Juridica 2000/VI, lk 373.
30. Rajamäe-Parik, H. Inimõigustest lepingulise loobumise seaduslikkuse standard Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kontekstis. Juridica 2011/VII, lk 506.
31. Rawls, J. Õigus kui ausameelsus. Taasesitlus II, – Akadeemia, 8, 2010, lk. 1391.
32. Sieber, U. The Internationals Emergence of Criminal Information Law. Köln, Berlin, Bonn, München: Heymann 1992, lk 11.
33. Soo, A. Remedies against inefficiveness of defense counsel. Juridical supervision over the performance of defense counsel in Estonian criminal proceedings. Tartu University Press 2011, lk 85-86.
34. Sootak, J. Pprotection of Fundamental Rights in Estonia Criminal Llaw. Law Review University of Tartu. Juridica International IV/1999, lk 118-119.
35. Trechsel, S. Summers, S. Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford 2007, lk 123.
36. Walmsley, R. Further Developments in The Prison System of Central and Eastern Europe. Achivements, probleem and objeectives. European Institute for Crime Pprevention and Control, affiliated with the United Nation (HEUNI): Helsinki 2003, lk 269.

Kasutatud kohtupraktika

1. EIKo 26.10.2000, 30210/96, p 147-149, Kudła vs. Poland.
2. EIKo 17.01.2001, 42095/98, p 41-43, Daktaras vs. Lithuania.

3. EIKo 12.11.2002, 38629/97, p 34, 36-37, Lundevall v.Sweden.
4. EIKo 2.12.2003, 48129/99, p 55, Treial vs. Estonia.
5. EIKo 21.06.2005, 73270/01, p 41, Pihlak vs. Estonia
6. EIKo 30.06.2005, 45036/98, p 149-165, Bosphorus Hava Yollari Turizm vs. Ireland.
7. EIKo 17.09.2009, 10249/03, p 139, Scoppola vs. Italy (nr 2).
8. EIKo 5.01.2010, 35624/04, p 67-71, Šulcas vs Lithuania;
9. EIKo 5.01.2010, 40909/08, p 30-32, Kulik vs Poland.
10. EIKo 8.11.2011, 54191/07, p 71, Raudsepp vs. Estonia
11. EIKo 6.03.2012, 59577/08, p 68, Leas vs. Estonia.
12. EIKo 29.05.2012, 39820/08, 14942/09, p 75, Shuvalov vs. Estonia.
13. RKPJKo 30.09.1994, III-4/1-5/94. - RT I 1994, 80, 1159.
14. RKKKo 12.08.1997, 3-1-1-74-97. – RT III 1997, 26,266.
15. RKÜKo 22.01.1998, 3-1-1-123-97. - RT III 1998, 23, 228.
16. RKKKo 14.12.1999, 3-1-1-112-99, p II - 2. - RT III, 2000, 2, 20
17. RKPJKo 05.03.2001, 3-4-1-2-01, p 15. - RT III 2001, 7, 75.
18. RKKKo 20.03.2002, 3-1-1-25-02, p 10. - RT III 2002, 12, 128.
19. RKÜKo 14.11.2002, 3-1-1-77-02, p 15. - RT III 2002, 32, 345.
20. RKKKo 17.04.2003, 3-1-3-6-03, p 10. - RT III 2003, 15, 144.
21. RKÜKo 25.10.2004, 3-4-1-10-04, p 22-23. - RT III 2004, 28, 297.
22. RKKKo 01.06.2005, 3-1-1-39-05, p 17. - RT III 2005, 21, 215.
23. RKKKo 26.09.2005, 3-1-1-79-05, p 10. - RT III 2005, 31, 309.
24. RKKKm 03.04.2006, 3-1-1-1-06, p 11. - RT III 2006, 12, 113.
25. RKKKo 06.10.2006, 3-1-1-86-06, p 7. - RT III 2006, 36, 305.

26. RKKKo 31.08.2006, 3-1-2-4-06, p 6. - RT III 2006, 29, 258.
27. RKKKo 04.04.2007, 3-1-1-123-06, p 9. - RT III 2007, 15, 117.
28. RKKKm 19.10.2007, 3-1-1-55-07, p 9. - RT III 2007, 36, 288;
29. RKKKo 18.12.2007, 3-1-1-85-07, p 7. - RT III 2008, 1, 2.
30. RKTko 19.02.2008, 3-2-1-145-07, p 7. - RT III 2008, 10, 75.
31. RKPJKm 30.12.2008, 3-4-1-12-08, p 22. - RT III 2009, 2, 7.
32. RKKKm 22.06.2009, 3-1-1-47-09, p 17. - RT III 2009, 36, 270.
33. RKKKo 28.12.2009, 3-1-1-100-09, p 16 - 17. - RT III 2010, 3, 19.
34. RKKKm 14.12.2009, 3-1-1-96-09, p 9. - RT III 2009, 60, 442
35. RKKKo 14.04.2010, 3-1-1-19-10, p 8.2. - RT III 2010, 17, 124.
36. RKHKo 16.06.2005, 3-3-1-29-05, p 10. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-29-05> (29.03.2013).
37. RKKKo 26.09.2005, 3-1-1-79-05, p 8. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-79-05> (2.04.2013).
38. RKHKo 24.11.2005, 3-3-1-61-05, p 33. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-61-05> (28.03.2013).
39. RKTkm 05.06.2007, 3-2-1-63-07, p 8. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-63-07> (29.03.2013).
40. RKHKm 11.07.2007, 3-3-1-15-07, p 14. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222507607> (28.03.2013).
41. RKPJKo 18.06.2010, 3-4-1-5-10, p 61. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-4-1-5-10> (18.03.2013).
42. RKKKo 18.06.2010, 3-1-43-10, p 19. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-43-10> (1.04.2012).

43. RKKKo 06.08.2010, 3-1-1-58-10, p 9-12. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-58-10> (29.03.2013).
44. RKKKo 22.09.2010, 3-1-1-60-10, p 9-10. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222527954> (11.03.2013).
45. RKKKo 23. 02. 2011, 3-1-1-105-10, p 7.5.6. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222532254> (1.04.2013).
46. RKKKo 10.03.2011, 3-1-1-116-10, p 8. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-116-10> (29.03.2013).
47. RKÜKo 22.03.2011, 3-3-1-85-09, p 75. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222533025> (1.04.2012).
48. RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 38. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222533655> (18.03.2013).
49. RKÜKo 14.04.2011, 3-2-1-60-10, p 45. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222533697> (31.03.2013).
50. RKKKm 21.04.2011, 3-1-1-17-11, p 6.2. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-17-11> (31.03.2013).
51. RKÜKo 21.06.2011, 3-4-1-16-10, p 79. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-4-1-16-10> (28.03.2013).
52. RKKKo 22.06.2011, 3-1-1-48-11, p 12. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-48-11> (1.04.2012).
53. RKKKo 10.11. 2011, 3-1-1-70-11, p 8.1. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222539134> (1.04.2013).
54. RKKKo 4.12.2011, 3-1-1-81-11, p 221-22.3. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-100-09> (1.12.2012).
55. RKHKm 19.03.2012, 3-3-1-87-11, p 14. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-87-11> (29.03.2013).

56. RKÜKo 10.04.2012, 3-1-2-2-11, p 48. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-2-2-11> (28.03.2013).

57. RKKKm 10.01.2013, 3-1-1-127-12, p 9.2. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-127-12> (28.03.2013).

Kasutatud normatiivmaterjalid

1. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2008.
2. Haldusmenetluse seadus. 06.06.2001. -RT I 2001, 58, 354; RT I, 23.02.2011, 8.
3. Karistusseadustik. 06.06.2001 – RT I 2002, 44, 284; RT I, 12.11.2010, 17.
4. Kriminaalkoodeks. 01.06.1992 – RT 1992, 20, 287; RT III 2002, 11, 108.
5. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koost. Kergandberg, E ja Pikamäe, P. Juura, 2012.
6. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20.04.2005. -RT I 2005, 26, 197; RT I, 21.12.2012, 18.

Kasutatud internetimaterjal

1. Ahven, U. Klopets, A. Leps jt. Kuritegevus Eestis 2011. - Kriminaalpoliitika uuringud 16. Justiitsministeerium: Tallinn 2012, lk 35. Arvutivõrgus:
http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57202/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf
2. Criminal Procedure Act. – Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/32> (3.04.2012).
3. Espenberg, S. Espenberg, K. Ojasoon, A jt. Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. - Tartu Ülikool, RAKE: Tallinn 2012, lk 60. Arvutivõrgus:
<http://www4.ec.ut.ee/et/rakendusuuritud/teostatud-projektid> (01.11.2012).
4. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise eelnõu. – Eelnõude infosüsteem. – Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&enr=291SE&koosseis=12 (11.01.2013).

5. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. – Eelnõude infosüsteem. – Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&enr=295SE&koosseis=12
(30.04.2013).
6. The German Code of Criminal Procedure. – Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/28> (2.04.2012).
7. Уголовно-Процессуальный Кодекс Российской Федерации. – Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes/country/7> (4.04.2012).
8. Уголовный Кодекс Российской Федерации. - Arvutivõrgus:
<http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes/country/7> (5.04.2012).

LISA 1

Ülevaade kohtulahenditest

Koostas: Ahti Olesk

Tallinn 2013

Ülevaade on koostatud 2012. aasta kohtulahendite baasil. Lahendite otsingul kasutati aadressi:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/kriminaalKohtumenetlus.html.

Otsinguid kitsendati järgmiste akende kaudu:

1. Lahendi kuupäev 1.01.2012 – 31-12.2012,
2. Kohtumaja: Harju-, Pärnu-, Tartu- ja Viru Maakohus,
3. Lahendi sisu otsing: KarS § 274.

Tegemist on ülevaate koostamise ajaks jõustunud lahenditega. Ülevaate koostamisel on välistatud lahendite kasutamine, kus on kajastamist leidnud:

1. turvamehed, MUPO, Maksu- ja Tolliameti ja vanglatöötajad;
2. lahendid kus ründe objekt ebaselge või asjaolud pole selged (ei tule kohtuotsusest välja);
3. käeraudade pealepanekul toime pandud vastuhakk, pindmised kriimustused, lükkamised, tõukamised ja vigastamised, jala ette panekud ja selle tulemusena toimunud kukkumised;
4. ähvardus kasutada vägivalda.

Ülevaade on koostatud viies osas. Esimesed neli osa kajastavad igat maakohut eraldi ja viies osas on kokkuvõttev osa.

I. Harju maakohus

Harju maakohtul on kolm kohtumaja:

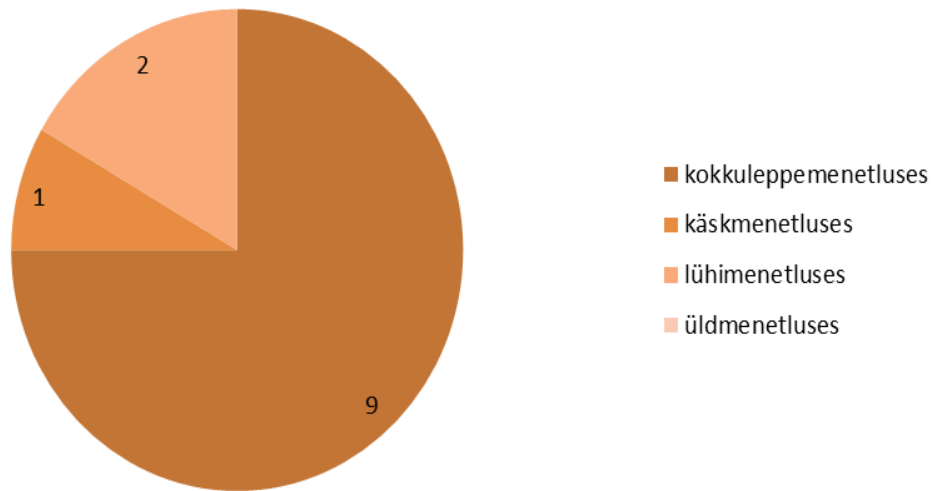
- Liivalaia tn kohtumaja (asukohaga Liivalaia 24, Tallinn),
- Kentmanni tn kohtumaja (asukohaga Kentmanni 13, Tallinn),
- Tartu mnt kohtumaja (asukohaga Tartu mnt 85, Tallinn).

Kohtuotsused

Ülevaates leiab kajastamist, peale välistusi, 12 kohtuotsust. Kohtuasjade kategooriad jagunevad:

- 9 kokkuleppemenetluses,
- 1 käskmenetluses,
- 2 lühimenetluses.

Kohtuasjade kategooriad

Süüdistatavad isikud

Süüdistatavaid on antud kohtuotsuste järgi 14. Nendest kriminaalkorras on varem karistatud 5 isikut ja karistamata isikuid on 9.

Mõistetud karistused:

- 7 kuud ja 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele - 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 274, 275) – 940,80 eurot;
- liitkaristus (KarS §§ 424, 274) – 1260,80 eurot;
- 3 kuud ja 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele - 24 kuuline katseaeg;
- 7 kuud ja 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele - 24 kuuline katseaeg;
- 2 aastat 6 kuud ja 21 päeva vangistust (varasem karistus);
- 4 kuud ja 159 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele - 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 424, 274) 3 kuud ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;
- 11 kuud ja 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele - 18 kuuline katseaeg;
- 637 eurot;
- 1 kuu ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;
- 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;
- 1 kuu ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele - 18 kuuline katseaeg;
- 1 kuu ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;

Süüdistatavate tegevus seisnes:

- hammustas käest;
- lõi jalaga rinna piirkonda – valu;
- lõi üks kord käega näo piirkonda – näokolju põrutus, huule marrastus, hammas loksus;
- lõi jalaga reie küljele – valu;
- lõi jalaga reie piirkonda, haaras 2 käega kaela piirkonnast – valu, lämbumine;
- lõi rusikaga näo ja keha piirkonda – valu ja pindmised marrastused;
- lõi üks jalaga pea piirkonda, lõua alla – marrastus, valu;
- lõi käega vastu kätt ja jalaga vastu jalga – valu;
- lõi mitmel korral rusikaga pähe ja näkku – valu;
- lõi peaga vastu kulmu ja õlavart – põrutus, valu;
- lõi käega põse piirkonda – valu;
- lõi jalaga põlve piirkonda – hematoom, valu;
- väänas kätt – valu;
- lõi jalaga kubeme piirkonda – valu;
- lõi käega näo piirkonda – valu.

II. Pärnu maakohus

Pärnu maakohtul on viis kohtumaja: Pärnu kohtumaja (asukohaga Kuninga 22, Pärnu),

- Haapsalu kohtumaja (asukohtadega Sadama 21, Haapsalu ja Põllu 17, Kärdla),
- Kuressaare kohtumaja (asukohaga Lossi 2, Kuressaare),
- Rapla kohtumaja (asukohaga Sauna 5, Rapla),
- Paide kohtumaja (asukohaga Tallinna 18, Paide).

Kohtuotsused

Ülevaates leiab kajastamist, peale välistusi, 2 kohtuotsust. Kohtuasjade kategooriad jagunevad:

- 2 kokkuleppemenetluses.

Süüdistatavad isikud

Süüdistatavaid on antud kohtuotsuste järgi 2. Nende kriminaalkorras karistamiste kohta kohtulahendites andmed puuduvad.

Mõistetud karistused:

- liitkaristus (KarS §§ 120, 274, 275, 424) 1 aasta 7 kuud ja 25 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 2 aastaline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 275, 274) 1 kuu ja 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele - 18 kuuline katseaeg;

Süüdistatavate tegevus seisnes:

- löi rusikas käega näo piirkonda – ülalau piirkonnas marrastus;
- löi jalaga kubeme ja reie piirkonda – valu.

III. Tartu maakohus

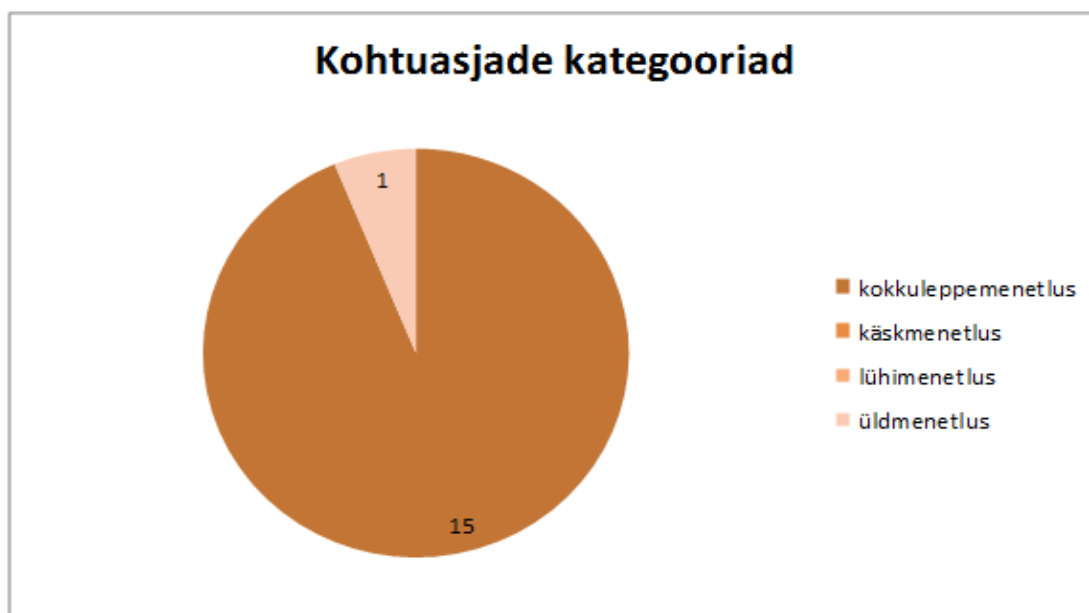
Tartu maakohtul on kuus kohtumaja:

- Tartu kohtumaja (asukohaga Kalevi 1, Tartu),
- Võru kohtumaja (asukohaga Vabaduse 13, Võru),
- Jõgeva kohtumaja (asukohaga Suur 1, Jõgeva),
- Põlva kohtumaja (asukohaga Võru 12, Põlva),
- Valga kohtumaja (asukohaga Vabaduse 10, Valga),
- Viljandi kohtumaja (asukohaga Posti 22, Viljandi).

Kohtuotsused

Ülevaates leiab kajastamist, peale välistusi, 16 kohtuotsust. Kohtuasjade kategooriad jagunevad:

- 15 kokkuleppemenetluses,
- 1 üldmenetluses.

Süüdistatavad isikud

Süüdistatavaid on antud kohtuotsuste järgi 21. Nendest kriminaalkorras on varem karistatud 7 isikut ja karistamata isikuid on 14.

Mõistetud karistused:

- liitkaristus (KarS §§ 274, 275) 3 kuud ja 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- 350 eurot;
- 1280 eurot;
- liitkaristus (KarS §§ 263, 266, 274, 275) 8 kuud vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 275, 274) 4 kuud ja 29 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 1 aasta ja 6 kuuline katseaeg;
- 204 eurot;

- liitkaristus (KarS §§ 424, 274 ja varasem mõistetud karistus) 1 aasta 2 kuud vangistust, mida ei pöörata täitmisele – üldkasulik töö 850 tundi 2 aasta jooksul;
- liitkaristus (KarS §§ 274, 266, 263) 1 aasta 8 kuud vangistust; (Viljandi juhtum)
- liitkaristus (KarS §§ 263, 266, 274) 1 aasta ja 8 kuud vangistust, millest kohesele kandmisele 8 kuud. 1 aasta ei pöörata täitmisele – 1 aasta ja 8 kuuline katseaeg (Viljandi juhtum);
- liitkaristus (KarS §§ 274, 266, 263 ja varasem mõistetud karistus) 2 aastat vangistust (Viljandi juhtum);
- 11 kuud ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 1 aasta ja 6 kuud katseaeg (Viljandi juhtum);
- 11 kuu ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg (Viljandi juhtum);
- 11 kuud ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 1 aasta ja 6 kuud katseaeg (Viljandi juhtum);
- liitkaristus (KarS §§ 274, 275) 3 kuud – 3 aastaline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 274, 199, 424) 1 aasta vangistust;
- liitkaristus (KarS §§ 274 ja varasem mõistetud karistus) 3 aastat 5 kuud ja 14 päeva vangistust;
- liitkaristus (KarS §§ 263, 274) 1 aasta ja 5 kuud vangistust, millest kohesele kandmisele 3 kuud. 1 aasta ja 2 kuud ei pöörata täitmisele – 2 aastat katseaeg;
- 4 kuud vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 424, 274 ja varasem mõistetud karistus) 19 kuud ja 28 päeva vangistust;
- liitkaristus (KarS §§ 120, 274, 275) 2 aastat vangistust, millest kohesele kandmisele 3 kuud. 1 aasta ja 9 kuud ei pöörata täitmisele – 2 aastaline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 263, 274) 830 eurot.

Süüdistatavate tegevus seisnes:

- lükkas kätega kere piirkonda – valu;
- haaras kinni käsivarrest ja paiskas peaga vastu maad – põrutus;
- jooksis peaga kõhtu, lükkas vastu autot, lõi 3-4 korda jalaga vastu reit ja rinda, küünistas kätt – valu, küünarnuki-, kämbla- ja põlve pindmised marrastused;

- lõi üks kord rusikaga vastu otsmikku, lõi üks kord jalaga vastu reit, lõi üks kord rusikaga näkku – otsmiku marrastus, põse turse, reie pindmised vigastused;
- lõi ühe korra jalaga põlve piirkonda – valu;
- haaras kinni käest ja küünistas – valu, pindmised kriimustused;
- kukkus otsa – 3 sõrme vigastused;
- lõi jalaga põlve piirkonda – valu;
- tõukas käega rindkeresse – kukkus, lõi põlve ära;
- lõi jalaga kubeme piirkonda, lõi rusikaga pea piirkonda – valu;
- ähvardas noaga lüüa, vehkis nuga käes;
- vabastas ja ässitas koera kallale;
- lõi jalaga puusa piirkonda, lõi käega huulte piirkonda, lõi peaga otsmiku piirkonda – otsmiku ja huulte turse, ülahuule kriimustus;
- lõi rusikaga pea piirkonda – valu, tervisekahjustus;
- tõukas, kukkus ja lõi rusikaga näkku – valu, tervisekahjustus.

Viljandi juhtumis toimepandud tegevused:

- lükkas jõuga;
- haaras ja hoidis kinni;
- haaras käsivarrega ümber kõri, nii et viimane ei saanud hingata, ja vedas teda 5-6 meetrit eemale;
- lüües korduvalt rusikatega keha piirkonda;
- haaras seljatagant küünarnuki piirkonnast kätega kinni;
- lõi kahel korral rusikaga näo piirkonda - ninaluude murd;
- lõi ühel korral rusikaga vastu põsesarna ja tõukas teda eemale - füüsiline valu, silmalau ja silmaümbruse põrutus;
- lõi ühel korral rusikaga kukla piirkonda - füüsiline valu;
- lõi kahel korral rusikaga vastu selga;
- haaras tugevalt vasakust õlast;
- lõi kahel korral jalaga näo piirkonda, millest esimene löök tabas ülahuult ning teine vastu vasakut õlga - füüsiline valu, huule ja suuõõne pindmine vigastus.

IV. Viru maakohus

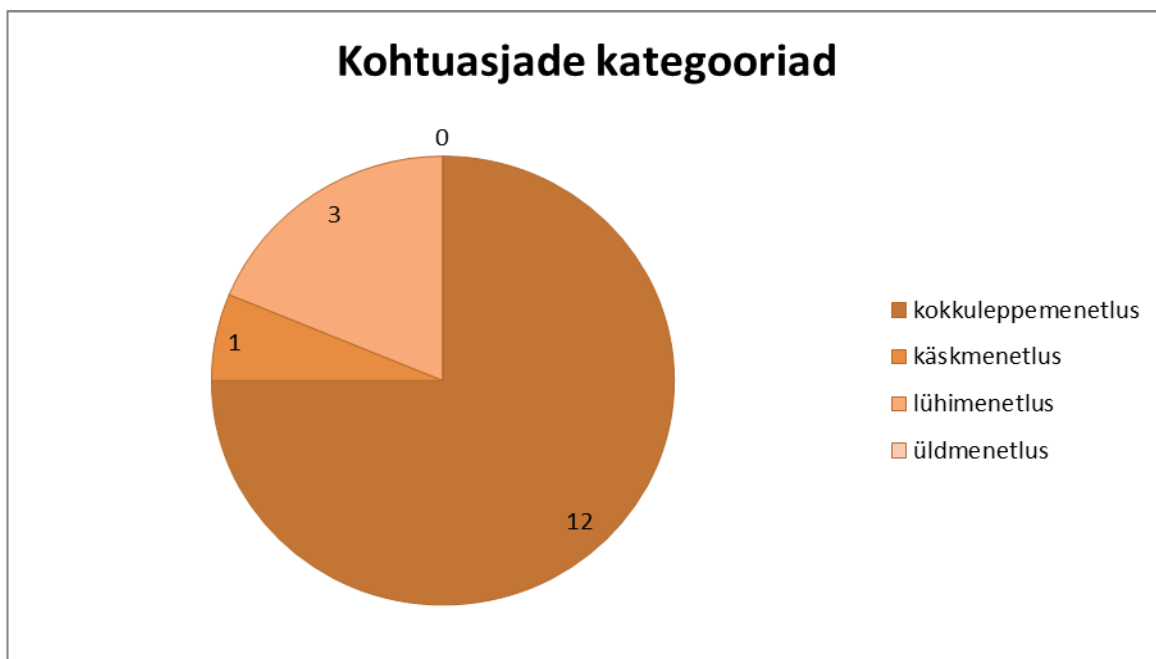
Viru maakohutul on kolm kohtumaja:

- Narva kohtumaja (asukohaga 1. Mai 2, Narva),
- Jõhvi kohtumaja (asukohaga Kooli 2a, Jõhvi),
- Rakvere kohtumaja (asukohaga Rohuaia 8, Rakvere).

Kohtuotsused

Ülevaates leiab kajastamist, peale välistusi, 16 kohtuotsust. Kohtuasjade kategooriad jagunevad:

- 12 kokkuleppemenetluses,
- 3 lühimenetluses,
- 1 käskmenetluses.

Süüdistatavad isikud

Süüdistatavaid on antud kohtuotsuste järgi 18. Nendest kriminaalkorras on varem karistatud 13 isikut ja karistamata isikuid on 5.

Mõistetud karistused:

- 182,40 eurot;
- liitkaristus (KarS §§ 121, 274, 275, 266) 11 kuud ja 27 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 121, 275, 274) 1 aasta vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 2 aastaline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 424, 274) 8 kuud ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 275, 274) 1 aasta 11 kuud 26 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – üldkasulik töö 1442 tundi 2 aasta jooksul;
- liitkaristus (KarS §§ 424, 274, 275) 7 kuud ja 27 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 121, 274) 5 kuud ja 27 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;
- 3 kuud ja 27 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 424, 274, 275) – 599,42 eurot;
- 308,72 eurot;
- liitkaristus (KarS §§ 274, 275) 1 kuu ja 27 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 121, 274, 275) 5 kuud vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 274, 275) 6 kuud vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- 611,20 eurot;
- 5 kuud ja 27 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 121, 274, 275) 3 kuud ja 28 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 18 kuuline katseaeg;
- liitkaristus (KarS §§ 274, 275) 11 kuud ja 27 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele – 3 aastaline katseaeg;
- 1089,27 eurot.

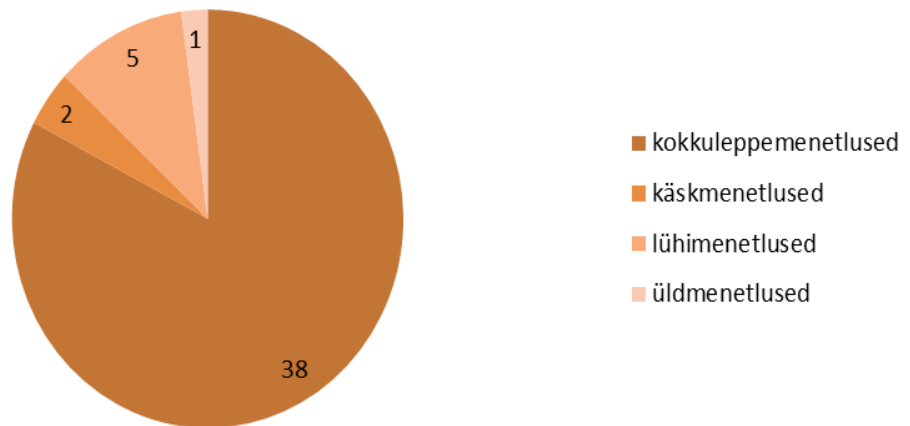
Süüdistatavate tegevus seisnes:

- lõi rusikas pea piirkonda – pindmised peavigastused;
- hammustas reiest – valu;
- tõukas rinnust, lõi käega põsesarna piirkonda – valu;
- lõi peaga nõo piirkonda, vastu nina – pindmised vigastused, valu;
- lõi kaks korda rusikaga näkku – valu;
- lõi jalaga kubeme piirkonda, löögid vastu kätt – valu;
- lõi peaga vastu pead – valu;
- lõi saapaga vastu jalga, rinnapiirkonda ja näo piirkonda – valu;
- lõi korduvalt rusikaga näkku, jalaga vasaku reie piirkonda - valu ja tervisekahjustus;
- haaras jopest ja lõi käega kõhtu, kaks korda vastu õlga ja selga – valu;
- lõi käega vastu suud – huule ja suuõõne pindmised vigastused;
- lõi jalaga vastu autoust ja üks vastu selga – selja alaosa ja vaagna põrutus;
- lõi üks kord lahtise käega näkku ja rusikaga pähe – valu, tervise kahjustus;
- lõi jalaga roolis olevale ametnikule kaelaja pea piirkonda, lõi üks kord peaga näo piirkonda, lõi üks kord peaga näo piirkonda, lõi jalaga selja tagant jalgade piirkonda – valu, põsesarna turse, ülahuule sisepinnal hamba jälg;
- lõi rusikaga vasaku silma piirkonda – valu;
- lõi käega näo piirkonda – pindmine vigastus;
- lõi rusikaga näo piirkonda – pindmised vigastused.

V. KOKKUVÕTE KOHTULAHENDITEST

1. Kokkuvõttes leiab kajastamist kokku **46 kohtuotsust**. Pärnu maakohtu otsused, otsuste vähesuse tõttu (2 otsust) eraldi kajastamist ei leia. Harju maakohtus on KarS § 274 järgi tehtud 12 otsust ja sellest 9 on tehtud kokkuleppemenetluses. Tartu maakohtu näitajad on, et 16 otsusest 15-st on tehtud kokkuleppemenetluses ja Viru maakohtus on tehtud 16 otsust ja sellest 12 on tehtud kokkuleppemenetluses. Kokkuvõtvalt tuleb välja tuua, et enamus otsuseid tehakse kokkuleppemenetluses.

Kohtuasjade kategooriad kokku

2. Süüdistatavate osas ilmnevad erinevused varasemas karistuses. Harjus on süüdistavaid kokku 14 ja nendest 9 on varem kriminaalkorras karistamata isikud. Sarnane on olukord ka Taru maakohtus kus 21 süüdistatavast 14 on varem kriminaalkorras karistamata. Erinev on aga olukord Viru maakohtus kus 18 süüdistatavast 13 isikut on varem kriminaalkorras karistatud.

3. Karistuste osas on samuti võimalik välja tuua erinevusi. Harju maakohtus on kõige väiksem mõistetud karistus 637 eurot ja kõige raskem karistus on 11 kuud ja 29 päeva vangistust, mida ei pööratud täitmisele ja määrati 18 kuuline katseaeg. Reaalne vangistus on mõistetud ühel korral aga seda seoses varasema karistusega.

Tartu maakohtus on kõige mõistetud karistus 204 eurot. Reaalset vangistus on mõistetud kokku 6 korral ja erinevalt teistes maakohtutes mõistetud karistustest on rakendamist leidnud ka vangistuse osaline ja kohene kandmine. Mõistetud rasketest karistustes eristub aga üks liitkaristus (KarS §§ 424, 274 ja varasem mõistetud karistus) 1 aasta 2 kuud vangistust, mida ei pöörata täitmisele vaid asendatakse see üldkasuliku tööga 850 tundi mis tuleb ära teha 2 aasta jooksul.

Viru maakohtus on kõige väiksem mõistetud karistus 182,40 eurot. Ka antud maakohtu mõistetud karistustest eristub mõistetud liitkaristus (KarS §§ 275, 274 järgi) 1 aasta 11 kuud 26 päeva vangistust, mida ei pöörata täitmisele vaid asendatakse üldkasuliku tööga 1442 tundi mis tuleb ära teha 2 aasta jooksul. Antud mõistetud karistus on ka ühtlasi kõige raskem, Viru maakohtus mõistetud karistus.

4. Süüdistatavate tegevustes erisusi välja tuua pole. Esinevad kõikvõimalikud löömised käte ja jalgadega pähe, rindkeresse, kättesse, kubeme piirkonda ja jalgadesse. Samuti on esindatud kägistamised, kriimustamised, väänamised, hammustamised, löömised erinevate esemetega, reaalsed ähvardamised noaga, lükkamised, kukkumised ja ründed koduloomadega.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina: AHTI OLESK

Sündinud: 12.11.1968, Põlva.

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose:

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS JA LIHTMENETLUSED

mille juhendaja on: **Eerik Kergandberg** (Ph.D.)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 6.04.2013